

Herinneringen van een Nederlandsch genie-officier over Antwerpen en zijn citadel in de jaren der Belgische omwenteling,

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

(Vervolg en slot van bladz. 575.)

III.

*Herinneringen van den 28sten October 1830 tot het beleg op het
einde van 1832.*

Het lange tijdvak van 28 October 1830 tot aan het beleg van 1832 heb ik in ééne periode opgenomen, omdat het mijn voornemen is alleen die feiten op te teekenen, waarin ikzelf meer bijzonder betrokken ben geweest en geenszins eene algemeene geschiedenis der toen plaats gehad hebbende gebeurtenissen te schrijven.

Nadat alle te veel zijnde troepen waren afgereisd, aan elk der overblijvenden zijne woning aangewezen, de dienst geregeld, de communicatie met Holland open en in zeker opzicht vrede met de stad was, begon een ieder zich van het noodige te voorzien, terwijl er eene betere stemming onder de bezetting ging heerschen, welke alstoen een goede 4500 man sterk zal geweest zijn.

Het groote en moeilijke werk der Genie, om de Citadel in algeheel staat van verdediging te brengen, werd terstond voortgezet. Eerst werden er dagelijks verwisselende corveeën werklieden uit de bezetting gekozen, doch daarmede kon men niet vorderen; toen werden er burgerwerklieden uit Holland aangenomen, doch deze kregen al spoedig het heimwee; eindelijk ging men tot den goeden maatregel over, een vast korps werkers met eene belooning van 25 cent daags voor de ambachtslieden uit de bezetting te kiezen.

Met den Eerstaanwezend Ingenieur, den Majoor VAN DER WYCK, waren er aanvankelijk de Kapiteins DELPRAT en ALEWIJN, de Luitenants VAN DER KEMP en VOLLENHOVEN en op het Vlaamsche hoofd MOUNIER, alsmede drie zeer bekwame opzichters ROGER, BAKKER en VAN DE VELDE.

De Luitenant CAMERLINGH commandeerde het detachement mineurs, 22 man sterk.¹⁾

Aanvankelijk ontbrak echter het voornaamste om met vrucht te kunnen optreden, n.l. materialen en gereedschappen, doch die bezendingen volgden spoedig.

Eene der eerste daden, die ik hier verrichtte, was niet gelukkig en ik verhaal dezelve alleen n.b. curiositeit, om den zonderlingen geest, die er toen onder de verschillende korpsen heerschte, te doen opmerken. Had de chef van den Smidswinkel mij bij het vragen der breekijzers toegevoegd: *dat de Genie voor zijne eigen gereedschappen moest zorgen*, zoo waren dit geene ijdele woorden, maar de bepaalde opvatting in het algemeen; men zou liever vergaan, dan dat het eene korps voor het andere wat over zou hebben, en dit had ook hier weder plaats.²⁾

Gebrek aan gereedschap en hout deed mij met 'n 20-tal werkers naar het nog rookende Arsenaal en den Constructiewinkel gaan. Ik vond aldaar nog eene massa voorwerpen, hout, ijzer en gereedschappen, welke ik voor den dienst der Genie van de grootste waarde keurde. Ik had al een grooten voorraad binnen de Citadel gebragt en was al eenige dagen daarmede bezig geweest, toen de aandacht der Artillerie er op gevestigd werd. Ik zal nu de onaangename woorden, waartoe mijne daad aanleiding gaf, hier achterwege laten; mijn chef hield zich of hij er onkundig van was, maar wat is er toen geschied? Het door mij bijeen verzamelde werd weder naar buiten gebracht; er werden schuiten gehuurd en vele goede zaken, die alle best te gebruiken waren, naar *Bergen-op-Zoom* ingescheept. Het zonderlinge was, dat het meeste van het verzonden hout, eenige weken daarna ten gebruike der Genie, weder naar de Citadel werd vervoerd.

Maar wat nog schreeuwend en van meer invloed was: Op de Scheepstimmerwerf, op het glacis voor de *Waterpoort* opgericht, lag wel voor vijf ton waarde aan hout, dus voor de hand en maar te nemen. De Opperbevelhebber vaardigde nu het besluit uit, dat aan dat hout geen hand geraakt worden zou; te midden van het grootste gevaar en van den grootsten draag werd het eigendomsrecht aldus gerespecteerd.³⁾

Over de verrichte werkzaamheden zal ik niet uitweiden, doch alleen dit zeggen, dat wat de bomvrije gebouwen betreft, het werk van het

¹⁾ BOSSCHA's opgave, blzn. 584—585 is niet geheel volledig. — De heer CAMERLINGH heeft zich bij de verschijning van KNOOP's publicatie een weinig teleurgesteld gevoeld over enkele onnauwkeurigheden daarin. Vandaar zijne *Aanteekeningen*, opgenomen in *De Nieuwe Militaire Spectator*, 1878, blz. 224 vgg.

²⁾ Over den Smidswinkel, zie men nader SEELIG. V, blzn. 20 en 24.

³⁾ Hoe geheel anders al dergelijke zaken te Maastricht werden opgevat, zou ik kunnen verhalen, wanneer het mij gegeven ware den bijna tienjarigen belegstaat dier vesting in bijzonderheden te beschrijven. Zie intusschen over het lot, dat er het tegenwoordige *Stadspark* trof, mijne hiervoren vermelde *Bijdrage*, blzn. 92—93, van de afl. Februari, 1905, van *De Militaire Spectator*.

hospitaal, op zijne fundering na, ten aanzien der sterkte goed te noemen was. Al hetgeen verder werd verricht was poppenspel, geen der Ingenieurs en vooral de Chef niet, stelde zich de kracht van bommen en Paixhans-granaten met juistheid voor ¹⁾; de afmetingen van het hout werden van lieverlede al lichter en lichter genomen, zoodat wel veel werk gedaan werd, maar dit tot niets heeft gediend, dan om menschen onder de puinhopen te laten begraven. ²⁾

Een zeer werkzaam leven, eene goede keuken en een hard bed hebbende met eene uitmuntende gezondheid en vol vroolijkheid, vlogen de dagen op de Citadel als een ommezien voorbij.

In de stad *Antwerpen* zelve werd het weder onrustig. De inwoners werden gaandeweg in de revolutie medegesleept en alsof er geene Citadel lag, vertoonden zich tot op het glacis gewapende burgers in allerhande uniform en soms zeer zonderling uitgedost; het schelden van kaaskop, *merde pour les Hollandais*, enz., enz., liet zich weer hooren; het verdrag, met de stad gesloten, zag men buiten werking gesteld en zelfs vielen er nu en dan verraderlijke schoten. ³⁾

Den 5^{en} Februari had het heldenfeit van VAN SPEYK plaats. ⁴⁾

Den 28sten Mei 1831 werd ik naar het Vlaamsche hoofd, ter vervanging van den 2^e Luitenant-ingenieur MOUNIER overgeplaatst. Bij mijne terugkomst aldaar, vond ik het bezet door eene compagnie der 2e Afdeling infanterie, Kapitein LEERS, een man, die de Spaansche campagnes had medegemaakt, een fiksch soldaat, waarin men vertrouwen kon stellen. De forten *Burgt*, *Zwijndrecht*, *Calloo* en *Austruweel* waren ook alle bezet, elk met een paar officieren en 'n 50 à 60 man.

De inundatie van den polder liep om het kamp heen en met de ebbe en den vloed werd de grond zoodanig omwoeld, dat bij laag tij eene zwarte veenoppervlakte zich vertoonde, welke een groot contrast opleverde met het terrein binnen het kamp, waar het gras welig groeide.

De lunet *St. Laurent*, vóór de *Hulppoort* gelegen, was even als de lunet *Kiel* nog onbezet gebleven en toch voor de verdediging der Citadel onmisbaar. Te recht begreep dan ook de Opperbevelhebber, dat het ruim tijd werd tot die bezetting over te gaan. ⁵⁾ In den nacht van Zaterdag op Zondag van den 15^{en} Mei 1831. werd daartoe besloten en rukte een

¹⁾ De „granaatkanons van Paixhans”: zie o.a. SEELIG. V, blz. 53. Van Fransche zijde is het gebruik dier kanonnen ontkend: zie *Staats*, blz. 59.

²⁾ Ik vind nog aangeteekend: „Trouwens, ik heb later ook bomvrije houten gebouwen in andere vestingen gezien, waar het, te dien opzichte, zoo mogelijk nog erger gesteld was”.

³⁾ Dergelijke brutaliteiten hadden ook om Maastricht plaats, doch tegen iedere uiting ervan, werd daar straffend opgetreden.

⁴⁾ Over de eigenlijke oorzaak van het afdrijven van het schip van VAN SPEYK deed ik uit de Herinneringen eene mededeeling in *De Nederlandsche Spectator* van 19 Februari 1898, blz. 62.

⁵⁾ Verg. SEELIG. V, blz. 64 vgg.

bataljon, met de mineurs en een goed getal werkers de *Hulppoort* uit. De troep bezette de lunet, terwijl de mineurs met de werkers terstond het glacis tusschen het werk en den bedekten weg door-groeven; spoedig werd eene dubbele caponnière daargesteld en terstond gepalissadeerd. Daardoor werd nu de straatweg van *Boom* naar *Antwerpen* afgesneden. Reeds in den vroegen morgen werd in de stad bekend, wat gedaan was, kort daarop ving eene briefwisseling van den Opperbevelhebber van *Antwerpen* met dien der Citadel aan: het bezetten van de lunet werd als eene vijandelijke daad van onze zijde beschouwd en zoo *St. Laurent* niet terstond door ons verlaten werd, zou men wederwraak nemen.

Het was Zondag en zeer schoon weder; de gisting in *Antwerpen* zelve groot en het scheen, dat elk Antwerpenaar de vijandelijke daad eens van nabij wilde bekijken, want in den namiddag verlieten wel een 10.000 menschen, mannen, vrouwen en kinderen in hun zondagspak de stad en kwamen, alsof wij de beste vrienden waren, hunne middag-wandeling doen, tot een tien pas van de plaats, waar wij werkzaam waren. Er was alweer bepaalde order gegeven, geene vijandelijkheid van onze zijde te plegen. Aanvankelijk ging alles bedaard toe; ikzelf sprak met menige bekenden, maar op eens veranderde het tooneel. De hevige revolutiemannen, woedend over hetgeen gebeurd was en velen verhit door den drank, zonden een troep straatjongens, aan wie zij kleine papieren Belgische vlaggetjes in de handen hadden gegeven, voorop. Deze naderden ons eerst schoorvoetend, maar bemerkende, dat het van onze zijde zoetsappig werd toegezien, naderden zij al meer en meer en één uit den hoop plantte op 5 pas afstand voor ons eene vlag, en wel een van wat grooter soort dan de overige. Het bloed mijner werkers begon nu te koken en het was daar, dat VAN LEUVEN met geveld geweer op dien troep los trok, welke door den schrik bevangen, het op een loopen zette en met hen de honderden toeschouwers van het feit. ¹⁾ Het volk verliet nu in allerijl de omstreken der Citadel; daarentegen zag men geweren blinken, zoomede volk zich verschuilen achter de bouwvallen der afgebrande huizen; op eenmaal ving een sterk tirailleurvuur tegen de lunet en de Citadel aan. De Opperbevelhebber kwam alstoen op den wal, om te zien, wat er gaande was, beval het vuur te beantwoorden en gedurende eenige uren, zelfs in de duisternis, ging dat nutteloos schieten voort. De Opperbevelhebber van *Antwerpen*, die zelf over de vrijheidsmannen geen meester was, en tegen wiens wil dit schieten plaats vond, nam toen zeer krachtige maatregelen, deed de blaauwkielen uit hunne schuilhoeken verjagen, waarop weer eenige dagen van rust volgden. ²⁾

¹⁾ Verg. o. a. BOSSCHA, noot 1, op blz. 585 en SEELIG, V, blzd. 71—72.

²⁾ Verg. D. B. P., blz. 126, over het bezoek van CHARLES WHITE en Generaal BELLIARD aan *Antwerpen* en de erkenning van CHASSÉ's verdiensten, wegens zijn zacht optreden.

Het is hier de plaats om te herinneren aan den braven chef der Marine, den Kapitein ter Zee KOOPMAN.

Nadat de vloot in het begin van November 1830 de Schelde voor *Antwerpen* verlaten had, bleef KOOPMAN op zijne groote stoomboot *De Zeeuw* als commandant der flottille van 12 kanonneerbooten achter. Hij was tevens commandant van het Vlaamsche hoofd en dekte de positie tegen de aanvallen van de stadszijde. Zijne bekende dapperheid toonde zich bij de weinige gelegenheden, die zich voor de flottille opdeden, om zich te onderscheiden. Het openhouden der Schelde was eene voorname taak aan zijne zorg toevertrouwd en daartoe was geen ander middel dan terstond wederwraak te nemen, zoodra de gesloten overeenkomst met de stad door de eene of andere daad van de Belgen verbroken werd.

Dit had o. a. plaats op den 13^{en} Juni 1831, toen er uit de stad door het gepeupel op de brievenschuit werd geschoten. Terstond en zonder aarzelen werd door hem eene schoone Belgische brik, die uit het bassin was gehaald om naar *Boom* op te varen, en daartoe onder zeil ging, in beslag genomen en moest zij het anker bij *De Zeeuw* laten vallen. De Belgen, dit ziende, begonnen een hevig geweervuur tegen de flottille en het Vlaamsche hoofd te richten; dit duurde den 14^{en}, 15^{en} en 16^{en} Juni voort. Het werd ook van onze zijde beantwoord, totdat eindelijk de Opperbevelhebber der Citadel er zich mede moeide en dat nutteloos schieten mede door tusschenkomst van den Opperbevelhebber van *Antwerpen*, die door zijne geregelde troepen de ongeregelde van de Scheldekade liet verjagen, een einde deed nemen. Onder belofte dat de rivier open zou blijven, werd de brik vrij gegeven.

Onze troepen waren welgemoed en in het geheel leidde men een vroolijk leventje op het Hoofd zelve, waar de officieren der Marine, na afloop der dienstbezigheden, in de goede herberg societeit kwamen houden en hunne vroolijkheid medebrachten.

Wat de dienst der Genie betref, deze was aanvankelijk niet veel bijzonders; men oordeelde de positie sterk genoeg en de Citadel liet haar zoo wat aan haar eigen lot over. Aanvankelijk bestond mijne dienstverrichting voornamelijk hierin, dat ik elken morgen, al zeer vroeg, de uitgestrekte wandeling naar de vier forten deed om vóór 10 uur mijn rapport over hun toestand en hetgeen ik verder van de vijandelijke werken had waargenomen, op de Citadel te kunnen maken. Die dagelijksche overtocht, in alle weer en wind, had nog al dikwijls zijne bezwaren en was in de maand Juni, toen uit de stad dagen aaneen vijandelikheden tegen de flottille gepleegd werden, niet zonder gevaar. Zoo werd eens de voorstevan mijner sloep weggeschoten en een ander maal ging een kogel door dezelve, waardoor wij moeite hadden het gat te stoppen en in eene sloep der kanonneerboot moesten overgaan.

De aardewerken van het kamp, opgeworpen met den veengrond van den polder, begonnen al meer en meer van den golfslag der inundatie te lijden, toen ik op eene mijner morgenwandelingen ontwaarde, dat zich

een fonteintje of sprong aan de binnenzijde van het glacis openbaarde. Terstond ging ik met mijne werkers eene stevige kisting, zooals ik meende, daarom leggen, hetgeen dan ook aanvankelijk eene goede uitwerking had, doch een paar weken later bij een springvloed viel in het glacis een gat daar ter plaatse van wel 'n 20 el breedte en 2 el diepte, waardoor het water met geweld binnen het kamp stroomde en een gedeelte van het Vlaamsche hoofd en drie forten, behalve *Burgt*, onder water worden gezet; binnen de forten klom het water tot halfweg de kruin der walgangen.

Vreeselijk onheil; de gebouwen staan onder water en de bezettingen zien zich op eenmaal zonder huisvesting onder den blooten hemel op de walgangen verplaatst. De hulp, die door de Genie werd aangebracht, was noch spoedig, noch krachtadig. Alleen kwam van de Citadel order om het fort *Calloo* te ontruimen, en dagen, ik geloof zelfs weken, duurde het eer op de walgangen der forten *Zwijndrecht* en *Austruweel* ruwe houten loodsen werden opgeslagen, waarin die bezettingen moesten huisvesten. De ontbering, waaraan deze troepen toen bloot stonden, is nooit genoeg beschreven en toch bleven officieren en soldaten welgemoed en troostten zich die ongemakken, sloegen van riet tijdelijke tenten op, terwijl zij op het fort *Zwijndrecht*, onder leiding van Kapitein VAN MOENS, onder de borstwering eene soort van hol maakten, waarin zij des nachts konden liggen, totdat de ruwe loodsen voltooid waren. In het geheel werd het Vlaamsche hoofd vanwege de Citadel zeer stiefmoederlijk behandeld: met moeite verkreeg ik de noodige materialen en zij werden mij, even als de spijkers, toegesteld.

In verband met den Tiendaagschen veldtocht, om de armee van den Generaal TIECKEN DE TERHOVE in de nabijheid van Antwerpen te houden, werd er op den 2^{en} Augustus 1831 van de zijde der Citadel en der flottille eene demonstratie gedaan. Daartoe diende de uitval van een paar bataljons en het opvaren der stoomboot *De Zeeuw* naar de zijde van *Boom*; maar op de hoogte van de gevangenis *St. Bernard* gekomen, werd de rivier, bij het vallende water zóó smal, dat het al het beleid van den commandant vorderde, om de boot te doen wenden en zij groot gevaar liep aan den grond te raken. De Belgen verlieten al de door hen bezette posten. Dit gaf de gelegenheid, om door de bezetting van het fort *Burgt* de door de Belgen begonnen batterij tusschen dat fort en het dorp *Burgt* te doen vernielen en de reeds aangevoerde affuiten in de Schelde te doen werpen. Mede werd bezet het fort *St. Marie* en werden de Belgen verjaagd uit het schoone dorp *Calloo*, dat door de bewoners bijna geheel verlaten was en van de opgewonden matrozen, die de huizen indrongen, vrij wat schade leed. De uitval der Citadel, bij welke gelegenheid nog eenige huizen werden vernield, lokte een tirailleuvreu tegen de Citadel uit, dat ook geene verdere gevolgen had. Eenige dagen daarna volgde een nieuwe wapenstilstand. ¹⁾

¹⁾ Over het betreurenswaardige hiervan, zie D. B. P., blz. 161.

De vijandelijkheden, die de Belgen uit de stad tegen de flottille waren begonnen, en die ook de vrije vaart op de Schelde belemmerden, deden er op bedacht zijn, een waterweg door de geïnundeerde polders te zoeken en daartoe de Scheldedijken boven en beneden het fort *Burgt* door te steken, zoo ook den *Blokkersdijk* en *Pijp tabak* en den Scheldedijk boven het fort *St. Marie*.

Daar men dit voornemen geheim wilde houden, kreeg ik last dit werk boven en beneden het fort *Burgt* gedurende den nacht te laten doen. Ik zal nu het een en ander mededeelen, wat bij dien arbeid plaats had, want het kostte mij veel moeilijke nachten. Vooreerst heeft dit 's nachts arbeiden, als het weken aaneen duurt en door den zelfden persoon als opzichthebbende moet worden verricht, iets zéér vermoeiends, en als men dan, met den besten wil beziel, ziet, dat men niet vordert, iets zeer teleurstellends en verder het in weér en wind op een dijk staan toekijken iets allervervelends; de nachtelijke uren zijn zonder einde.

Oppervlakkig beschouwd, en ikzelf dacht aanvankelijk ook zoo, heeft het doorgraven van een dijk geen bezwaar in zich, maar ik rekende toch zóó geheel buiten den waard, dat het mij meermalen zeer verdrietig maakte, vooral daar de Opperbevelhebber en zelfs mijn chef zich niet konden verbeelden, met welke moeilijkheden en bezwaren ik te worstelen had.

Mijne arbeiders waren corveeërs der bezetting, soldaten, waarmede ik gewoon was te arbeiden. Wij rukten des avonds ten 9 uur uit en wel het eerst naar de inundatiesluis boven het fort *Burgt*. Het werk van den eersten nacht liet al zien, wat ons te wachten stond. De dijk bestond uit vasten leemgrond en zat als eene rots ineën; aan het gebruik van spaden was geen denken, de eene schop brak na de andere, met een paar pikhouweelen moest als het ware schilfer voor schilfer, als met een mes, worden afgesneden en bij het krieken van den dag zagen wij, dat wij zoowat niets verricht hadden. Ik ging zelf mijn rapport naar de Citadel brengen, ontving toen eene beter soort van houweelen en spaden en den volgende avond rukte ik alweder uit: het werk ging nu wel iets beter, doch vorderde nog maar zeer weinig. Op die wijze duurde het eenige dagen, toen, de corveeërs van het Hoofd den nachtdienst op die wijze niet kunnende volhouden, er op de Citadel besloten werd, corveeërs van daar te zenden en over dag te doen arbeiden. Dit was inderdaad veel gewonnen, maar niettegenstaande dat vorderde men betrekkelijk nog maar weinig. Mijn chef besloot toen de mineurs te zenden en eene mijn in den dijk te graven. Hoe lang men aan die mijn gearbeid heeft, ben ik vergeten, maar vlot van de hand ging het niet en op veel te weinig diepte onder de kruin des dijks werd de arbeid gestaakt. Men hoopte evenwel, dat met het springen van die mijn de sluismuur zou vallen en dat op die wijze eene geul in den dijk zoude ontstaan. De geleerden waren van dien uitslag verzekerd, maar rekenden toch, zooals later bleek, geheel mis.

Over dit doorgraven, dat nu openlijk geschiedde, werden ernstige klachten van Belgische zijde bij den Opperbevelhebber ingediend en ziedaar op eenmaal eene order om het werk te staken; doch eenige dagen daarna, weder eene geheime order, om nu meer beneden het fort *Burgt* eene nieuwe doorgraving te beproeven en daaraan opnieuw des nachts te laten arbeiden, met al de beschikbare manschappen der bezetting, zoomede met een detachement matrozen.

Nu weet ik niet of ooit een officier der genie eene doorgraving van een dijk met matrozen in den nacht heeft verricht; zoo ja, dan zal hij, even als ik, ondervonden hebben, dat het zoo goed gaat, alsof er in het geheel geen werkers waren. Zelfs de officieren der Marine en de adelborsten, die last hadden mij in het werk bij te staan, verloren er den moed bij en sommige vielen er gerust bij in slaap, welk voorbeeld dan door de meeste matrozen, die zich in het riet schuil hielden, geregeld gevolgd werd. Eenige infanteristen, die meer slag van het werk hadden gekregen, vorderden beter; wij bepaalden ons tot het doorhouwen van eene smalle geul, eene soort van mijngang, zoodat er weinig grond werd verzet. Ook scheen op die plaats de leem minder vast ineen te zitten; zij liet zich gemakkelijker dan aan de hooger op gelegene coupure bewerken.

Verscheiden nachten was ik met dit werk bezig, toen de vijandelijkheden van Belgische zijde al meer en meer van ernstigen aard werden, en ik onverwachts tusschen 5 à 6 uur in den avond eene order van de Citadel ontving, om de mijn in den dijk boven het fort *Burgt* te laden en onmiddellijk te laten springen.

Terstond toog ik uit, geholpen door eenige werkers van het fort *Burgt*, waarbij zich gevoegd had de Luitenant der infanterie EBERHARD, een Duitscher, met het mijnwerk goed bekend, en, zooals later ook in N. O.-I. nog is gebleken, een bij uitstek dapper officier.

Het laden der mijn ging spoedig genoeg, doch de opstopping duurde des te langer, en hoe ongeduldig mijne omgeving ook was, begreep ik maar al te goed, dat wanneer ik niet eene groote massa grond op de opening der mijn liet drukken, de uitwerking niet veel te beteekenen zou hebben.

Met dien arbeid nog bezig, komt mij een officier der Marine eene tweede order brengen, dat ik de mijn *niet* moest laten springen, maar den dijk doorgraven en een oogenblik daarna, ontving ik eene order van den Kolonel KOOPMAN, dat ik mij onmiddellijk op de stoomboot bij hem moest vervoegen en eene sloep daartoe gereed lag.

Aan dit bevel voldoende, vond ik dien chef in zeer opgewonden staat van drift. „Ik ben”, zeide hij, „commandant van het Vlaamsche Hoofd, VAN DER KEMP! (zooals hij mij altijd bij den naam noemde, mij zeer genegen zijnde); als er orders gegeven worden, moeten zij aan mij gegeven worden; gij hebt met geene andere orders te maken, dan die ik u geef, geef den b. . . . van den ouden wijvenboel, enz., enz., ik, ik, mijnheer, gelast u de mijn *wel* te laten springen, enz.”

Ik antwoordde, dat een officier der genie gewoon was zich te onderwerpen aan de bevelen van zijn onmiddellijken chef en de dienst dit zoo medebracht; dat de gevolgen voor mij van hoogst bedenkelijken aard zouden zijn en ik hem daarom verzocht mij met de sloep naar de Citadel te laten brengen.

„Daar geef ik den b. . . . van, vriend! als ze je daarom dood willen schieten, ga ik voor je staan, ik neem alles voor mijne rekening en zal zeggen, dat ik het gedaan heb.” Toen hij echter een meer bedaarden en vertrouwelijken toon aannam, waarmede ik lichtelijk te vangen ben, beloofde ik eindelijk zijne order te zullen opvolgen, wat er ook van komen mocht. Zoo afscheid nemende, kwam ik toch zeer geëgiteerd na een uur afwezigheid aan de mijn, die, daar men het werk gestaakt had, geene genoegzame drukking op de opening had. Echter niet willende aarzelen, riep ik: „Jongens loop” en stak ik de sas, welke wel 10 minuten kon branden, aan. In zeer gestrekten draf verwijderden wij ons tot aan het fort *Burgt* en wachtten, tegen het banket van het glacis geleund, de ontploffing af. Wij stonden er een, naar het ons voorkwam, geruimen tijd, doch geene uitwerking! Hierop besloten de Luitenant EBERHARD en ik er heen te gaan; voorzichtig naderende, zagen wij niets. Ik zeide al: „in m'n agitatie, heb ik mij zeker verbeeld de sas te hebben aangestoken”; maar wat is onze schrik! Op een 10 pas genaderd, ontwaren wij een vonkje, zoodat wij het op een loopen zetten. . . . En nu het zonderlinge effect, als men achtereenvolgens ziet loopen: de wacht, de werkers, den officier der Marine en zijne matrozen, die zich een oogenblik te voren veilig hadden gewaand, waar wij eerst hadden gelegen, allen zetten het nu ook op een loopen. Wij hadden de vorige plaats nog niet bereikt of wij voelden den dijk onder ons dreunen en de ontploffing der 200 pond buskruid had plaats, maar wat nu minder aardig was, rechts en links, vóór en achter ons, vielen kluiten grond van wel $\frac{1}{8}$ teerling el; het was een zonderling geplof, voor die er onder lag van geen geruststellenden aard. Opstaande, waren wij als met eene laag leem bedekt en drukten elkander de hand er heelhuids te zijn afgekomen. Van lieverlede kwam de uiteengelooopen troep weder bijeen. Wij gingen de uitwerking der ontploffing opnemen; voor zooveel zulks met een lantaarn viel te doen, want het was zeer donker, zagen wij, dat het doel gemist was. Ik keerde dus mistroostig naar het Hoofd terug, grooten spijt hebbende de mijn te hebben laten werken. Ik was daar nog niet aangekomen, toen een ordonnans mij naderde, met last om terstond op de Citadel te verschijnen, doch aangekomen, kwam de Plaatsmajoor mij zeggen, dat ik weder kon heengaan: de Kolonel KOOPMAN had mijne plaats ingenomen en mijne handelwijze zoodanig verdedigd, dat ik over de zaak niet verder bemoeielijkt werd.

De uitwerking der ontploffing was toch zoodanig geweest, dat men den dreun in den dijk tot het fort *Austruweel*, $\frac{3}{4}$ uur afstand, gevoeld had, de glazen der ramen op het Hoofd hadden gerinkeld en vele

blinden werden toegeslagen; de stoomboot en menige kanonneerboot hadden eene zeer onaangename dreuning waargenomen en waren van den grondregen niet vrijgebleven. Gansch *Antwerpen* raakte in rep en roer. Een half uur na het gebeurde, omstreeks 10 uur, liet nog de Fransche Generaal BELLIARD, afgevaardigde van dat Rijk bij het Belgisch bewind en te *Antwerpen* zich ophoudende, zich bij den Opperbevelhebber der Citadel aandienen om zich opnieuw over dat vernielen der Scheldedijken te beklagen. De Opperbevelhebber beloofde wederom dit te zullen laten staken, als de Belgen van hunne zijde geene vijandelijkheden tegen de Citadel en de flottille ondernamen. Het tegendeel had echter plaats; de Belgen gingen op de meest onbeschaamde wijze daarmede voort, en waren ook nu bezig de geheele Scheldekade in eene loopgraaf te veranderen.

Den volgenden morgen ging ik al vroegtijdig, de uitwerking, die de mijn gemaakt had, opnemen. Er had zich een trechter gevormd: blijkbaar had de kracht naar boven, niet naar beneden gewerkt; de sluismuur alleen was sterk gescheurd, doch over het algemeen was de verdere doorgraving er eer door bemoeielijkt dan gebaat, daar de reeds eenigszins gevorderde geul vernietigd was geworden en de harde leemstukken, die met geen schop te verzetten waren, met de hand moesten worden weggedragen.

Eenige dagen daarna ontving ik opnieuw order met alle kracht en inspanning de doorgraving der coupure beneden *Burgt* te bewerkstelligen. Ik moest overdag laten werken, vorderde spoedig en, zonder dat wij er nog aan dachten, stroomde bij het hoogste tij eenig water door de geul in den polder en bij vallend water er weder uit; de uitwerking daarvan was zóó, dat het gat in de geul, zonder verder graven, wel eene el dieper was geworden; twee dagen daarna was er reeds een gat in den dijk van wel 4 el breedte en 2 el onder het laagste water en na nog eenige dagen van wel 30 el breedte en 5 à 6 el diepte. Wat gebeurde er nu? Door dat op- en afgaan van het water in den polder, werd de bovengrond der veenlaag opgelicht en eilandjes van wel 100 vierk. el, soms met boschjes hakhout bezet, stroomden door het gat, de Schelde in, waardoor de op de Schelde liggende schepen groot gevaar liepen van hunne ankers te worden geslagen. Er ontstond eene zonderlinge wieling in de rivier; iets beneden het gat, zette zich eene zandbank, die dagelijks in grootte toenam. Het gat werd nu ook steeds breeder en dieper; het bereikte eene lengte van 70 à 80 el met 9 el diepte onder laag water: toen scheen er evenwicht tusschen in- en uitstrooming te zijn gekomen.

Het bevaren der Schelde werd dientengevolge op deze hoogte zeer moeilijk en onzeker; de groote stoomboot kon zich daar niet goed meer bewegen, waarom zij werd teruggezonden. De commandant der flottille heesch zijne vlag op een der kanonneerbooten en zette zich op het Vlaamsche hoofd neder: November 1831.

Intusschen werd de Luitenant-ingenieur MOUNIER gedetacheerd op de

vloot der beneden-Schelde, om den polderdijk aan *Pijp tabak* en den Scheludedijk boven het fortje *St. Marie* en den *Melsmerpolder* door te graven. Eerst trachtte men de deuren der *Melsmersluis* in den Scheludedijk door middel eener 12-pondscaronnade, op eene barkas gebracht, open te schieten, eene poging, die echter niet gelukte. Daarop begon men aan het doorgraven van den dijk, zijnde de polderdijk reeds eenigen tijd te voren, zonder bezwaar doorgestoken; doch de Scheludedijk weerstond nog lang de pogingen der ijverige gravers en was nog niet goed gereed, toen bij den wapenstilstand in Augustus 1831 de dichting daarvan weder gelast werd.

Van de Citadel ontving ik last, te gaan opnemen, hoever de Luitenant MOUNIER met de doorgraving van den Scheludedijk gevorderd was. In den morgen van een snikheeten dag vertrok ik in mijne eenzaamheid van het Vlaamsche hoofd en had een weg van 1½ uur af te leggen. Ik was nog niet ver van het Vlaamsche hoofd, toen uit de stad op mij geschoten werd. De kogels hoorende suizen, verliet ik het bovenvlak van den dijk en volgde een paadje langs de binnenzijde, tot hare beveiliging reeds door de bezetting van het fort *Austruweel* gemaakt. Aan dat fort vertoefde ik een weinig, stapte toen voort, maar nauwelijks een 1000 el verder, zag ik aan de overzijde Belgen op den dijk en het ging pink, pank; de afstand daar evenwel grooter zijnde, vielen de kogels in het riet, zoodat ik er maar een enkele hoorde suizen. Intusschen was zulk eene begeleiding op eene eenzame wandeling, alleen door opgejaagde vogels omringd, ver van aangenaam; ook kon ik mij maar niet begrijpen, hoe ik zoo bijzonder de aandacht trok. Wel ging ik nu en dan eens aan de binnenzijde van den dijk, doch hier was geen pad en zulks bij de hitte zóó vermoeiend, dat ik er wel van moest afzien. Mijne aandacht geheel op dat schieten gevestigd houdende, kwam ik aan *Pijp tabak* en zag op eenmaal een geweer blinken en twee chakots. Ik dacht: nu ben ik verloren, stond stil, maar chakots en geweer onbewegelijk blijvende, trad ik nader: het waren de lijken van twee Belgische soldaten, die op post hadden gestaan aan de *Melsmersluis* en bij de landing hadden getracht langs den *Blokkersdijk* naar *Zwijndrecht* te ontkomen; de coupure in dien dijk niet kennende, waren zij in den modder gezakt en zoo verdronken; het was een akelig gezicht, dat mij zeer pijnlijk aan deed. Ik stapte intusschen voort en werd nu met een pelotonvuur begroet: eene geheele wacht stond aan de overzijde van den dijk op mij te vuren. Op eenmaal zag ik het hooge riet sterk bewegen en een jonge met een meer bejaard man traden te voorschijn. Deze vertelden mij nu, dat zij de schippers der smokkelaarsschuit waren, met het vallende water, te gelijk met mij, van het Vlaamsche hoofd waren gevaren, dat er nog twee mannen in het riet lagen en de schuit op het drooge was geraakt. De Belgen hadden dat vaartuig voor onze brievenschuit gehouden en de doorvaart daarvan willen beletten, zoodat het vuur niet mij, maar de schuit, die met mij gelijken gang had gehouden, gegolden had. Daar zij nu stil lag, hield het vuren ook op. Ik stapte

dus weer voort en kwam aan de doorgraving. Men had al eenige dagen met een goed getal manschappen daaraan gearbeid, maar men begon den moed op te geven om ooit op de vereischte diepte te komen. De medegebrachte schoppen en pikken waren voor zulk een leemgrond ongeschikt; ook was men met een te groot gat begonnen, waarom ik den raad gaf, dat men dit moest staken, maar met eene smalle geul behoorde aan te vangen, terwijl men met minder menschen moest arbeiden en ze om het uur moest aflossen. Tot een goed einde heeft men echter de geul niet gebracht; ook is er, als ik mij wel herinner, geen water doorgegaan.

De Luitenant MOUNIER, dien ik zocht, was er niet, maar op het fort *St. Marie*, hetgeen mij deed besluiten, mij daarheen te begeven. Op die wandeling van nog een goed half uur, kwam mij een half beschonken matroos te gemoet, een forsche, groote kerel, dragende op zijne schouders, al slingerende voortgaande, eene groote mand. Die nederzettende, sprak hij mij aan. Ik vroeg hem, wat hij droeg en of hij ook wat voor mij te drinken had, daar ik van dorst versmachtte. Zonder te antwoorden, opende hij zijne mand en met de grootste bedaardheid er bij gaande zitten, kwam eerst te voorschijn eene groote Friesche klok, toen allerhande schoenmakersgereedschap en eindelijk een flesch wijn, waarvan hij met de hand den hals afsloeg, zoodat de wijn mij tegen het lijf spatte, en gaf toen de flesch over. Hij vertelde mij, dat hij in zijne jeugd schoenmaker was geweest en nog veel ambitie voor het vak had. Ik hielp hem weer inpakken, terwijl hij het overige der flesch ledigde. Ik ging verkwikt verder, gaande hij door het riet, naar de in de nabijheid liggende brik.

Te *St. Marie* gekomen, vond ik den luitenant in zijne tent met de koorts, die hem en met hem vele manschappen zoo op eens op het lijf was gevallen, hetgeen hem echter niet belette zoo veel doenlijk nog het werk te besturen. Het algemeene drankje tegen deze kwaal was jenever met kruit, waarop men dan sterk loopen moest en dit bracht hij niet zonder succes ten uitvoer. Daar MOUNIER zich echter niet op de been kon houden, deed ik nog alleen een uitstapje naar het schoone dorp *Calloo*, niet ver van *St. Marie* gelegen. Het was door bijna alle ingezetenen verlaten; vele huizen waren geplunderd, alle stonden open en een groot getal maraudeurs liepen in en uit. Ik was daar nog, toen de commandant van *St. Marie* eene sterke wacht zond om de maraudeurs er uit te jagen. Men behoorde ook meer op zijne hoede te zijn, daar de Belgen op een 1000 el van het dorp zich begonnen te verzamelen.

Het werd nu al avond. Ik had nog 2 uur terug te gaan. Zonder eenige ontmoeting kwam ik hoogst vermoeid op het Hoofd terug.

In Augustus werd er een nieuwe wapenstilstand gesloten, waarbij de Belgen weder alle voordeel genoten en de Citadel al haar voordeel verloor, want *St. Marie* werd verlaten en de coupure daar gedicht. Daarentegen lieten de Belgen alle hunne werken tegen de flottille langs de Schelde bestaan; alleen trokken zij voor den schijn eenige stukken op de Scheldekade te *Antwerpen* terug.

Het was nu voor mij een werkeloze tijd; mijn werk bepaalde zich voornamelijk tot rijs- en rietbekrammingen. Er had dan ook niet veel bijzonders plaats, dan dat de Belgen weer overal nieuwe werken begonnen aan te leggen en zeer onrustig werden. Ik kreeg ook in het einde van 1831 den last om met eene sloep eene verkenning over de inundatie naar den *Blokkeerdijk* te doen. Het was December en erg koud. De Luitenant der Marine BLOCK met zijne sloep en vier volgers voer bij stil water de coupure door en nam mij daar op om den gevaarvollen tocht te ondernemen. Aanvankelijk ging alles naar wensch en kwamen wij zóó nabij den *Blokkeerdijk*, dat wij de menschen konden zien, die in al grooteren getale onze sloep in het oog kregen. Spoedig begon het tij te verloopen, zoodat er geen stuur meer in de sloep was te houden, gedurig op het een of ander voorwerp, als palen van hekken, stootte, totdat eindelijk de sloep zóó vast zat, dat zij vóór- noch achterwaarts wilde. Wij voelden ons toen lang niet op ons gemak en elk oogenblik verwachtten wij een schot. Met ongeloofelijke inspanning raakten wij echter weder drijvende en troffen de geul, die ons van zelve naar de coupure trok. Wij hadden wel anderhalf uur op die watervlakte rond gedobberd, niets van belang gezien, maar groot gevaar geloopt om te vergaan.

De Kapiteins der genie ALEWIJN en DELPRAT, eene andere bestemming bekomen hebbende, volgde ik in rang op den Eerstaanwezend Ingenieur en na de aankomst van den Luitenant-ingenieur Graaf VAN LIMBURG STIRUM, werd ik in het voorjaar van 1832 weder naar de Citadel overgeplaatst en door hem op het Vlaamsche hoofd vervangen. Ik nam nu weder druk deel aan de in uitvoering zijnde werkzaamheden, zonder dat iets van groot belang mij persoonlijk bejegende. Alleen toen kort vóór het beleg Z. M. aan den Minister van Oorlog zijn wil te kennen gaf, dat er nog een Kapitein der genie naar de Citadel moest worden gezonden en de Kapitein DIBBETZ daartoe benoemd werd, liet de Opperbevelhebber antwoorden, dat zulks onnoodig was en de Minister beter deed mij tot kapitein aan te stellen. Aan dit voorstel werd gevolg gegeven, waardoor de order voor Kapitein DIBBETZ werd ingetrokken, terwijl ik mijne bevordering ontving in de eerste dagen van het beleg. Z. M. de Koning deed mij de eer aan, deze bijzonderheid op de publieke audientie zelve mede te deelen.

In den zomer van '32 hadden de Belgen de toezegging, dat de Fransche armee de Citadel zou komen belegeren. Dientengevolge werd de wapenstilstand verbroken en wapenden zij opnieuw de batterijen langs de Schelde. Op last van den Opperbevelhebber moest de flottille dit lijdelijk aanzien en mocht zij dit werken niet beletten. De Kolonel KOOPMAN daarover ten hoogste verstoord, deed toen eene daad, die alle zijne dapperheid kenmerkte. Hij wilde namelijk den vijand uitlokken, de vijandelikheden van zijne zijde te openen. Eene stoomboot met dépêches voor den Generaal CHASSÉ aan de Citadel gekomen, maakte hij van dezelve gebruik om vlak onder den wal, langs de opgewor-

pen batterijen tot tweemaal toe heen en weer te varen. De Belgische wachten, niet wetende, wat dit te beduiden had, vlogen in het geweer, en KOOPMAN, op het dek staande, en dit ziende, schreeuwde door zijn roeper: „Jongens, als ze een schot doen, dondert er op los”; doch de Belgen hielden zich stil en deden niets, zoodat het oogmerk niet bereikt werd. Intusschen ziet men uit deze daad, hoe hij zich persoonlijk aan het grootste gevaar dorst bloot te stellen, hoewel het toch eenigszins onberedeneerd gehandeld was; want hadden de Belgen het vuur geopend, hunne bewapening was zóó sterk, dat zij lichtelijk, in de positie, waarin de booten lagen, de stoomboot in den grond hadden kunnen schieten en aan de booten groote schade hadden kunnen toebrengen.

Onder de voorvallen, die op de Citadel plaats grepen, is er zeker geene, die treuriger herinnering achterliet, dan de desertie van den 2^e Luitenant der artillerie B... ¹⁾, waaromtrent de volgende bijzonderheden.

Hij was een jongmensch van fatsoenlijke ouders, ik meen geboortig uit *Amsterdam*, niet groot en tenger van gestalte, met een sprekend, maar niet aangenaam voorkomen. Hij scheen in zijne jeugd eene bril-lante opvoeding te hebben genoten, teekende zeer aardig, was muzikaal, dichter, ongelooflijk geestig, maar had voor de liefhebberij-studiën meer over dan voor zijn eigenlijk vak. In zijne eerste jeugd was hij zeer onrustig geweest, gelijk hij ons dikwijls zelf verhaalde en hetgeen zijne ouders het meest bedroefde, was, dat hij al vroegtijdig met alles den spot dreef, vooral met zijn godsdienst, hetgeen zijne ouders deed besluiten, hem in een Jezufetenopvoedingsgesticht in Frankrijk school te leggen. Van zijn 14^e tot zijn 16^e jaar is hij daar gebleven en verhaalde menigmaal, hoe hij aldaar als een oproerig leerling aankwam, hoe hem terstond ter zijde werd gegeven een jong geestelijke, die hem haast niet verliet, maar die toch zóó vroolijk en aardig was, dat hij hem al spoedig als vriend beschouwde, en die hem zóó ver bracht, dat hij tot een der braafste leerlingen van het gesticht werd gerekend. Teruggekeerd, kwam hij op de militaire school en werd vandaar officier; hij kon dit slechts één jaar geweest zijn, toen hij op de Citadel aankwam. Bijzonder bevriend met den Luitenant der genie VOLLENHOVEN zijnde, was hij veel in ons gezelschap, gaf volstrekt geen achterdocht en op den avond vóór zijne daad kwam hij nog bij mij een plan van de Citadel vragen, hetwelk hij voor zijn chef zou copieeren. Volkomen toeval was het, dat ik het weigerde en antwoordde, dat de Majoor der artillerie dit wel zelf aan den Majoor der genie kon vragen en ik alzoó geen plannen afgaf. Zooals ik hierboven gezegd heb, teekende hij zeer aardig en vlug; in een oogenblik had hij eene zeer herkenbare schets van een of ander punt der Citadel gereed. Zoo had hij zijn chef weten te bepraten, om buiten de Citadel eenige

¹⁾ Aldus in het manuscript. Volgens BOSSCHA, blz. 605, noot 1, P. A. BOUVY, gedeserteerd op den 15^{en} November 1832.

gezichten te nemen; hij ontving dientengevolge eene permissie om buiten de poort der Citadel op ongewonen tijd te gaan. Met eenig teekengereedschap in de hand, liet men hem de poort uit, hij wandelde bedaard in het gezicht der schildwachten tot voorbij ons rayon naar de Belgische schildwachten en gaf zich aan dezen over. De Jezuïeten-opvoeding liet zich dus hier in hare volle kracht kennen. De indruk dezer daad was algemeen. Ook de vijand verachtte hem en spoedig vertrok hij naar het vreemdenlegioen in Portugal, waar men zegt, dat hij gestorven is. ¹⁾

Het is bekend, dat Papa CHASSÉ de godsdienst niet als opwekking om Koning en Vaderland trouw te dienen, wilde opgenomen hebben en halsstarrig weigerde, dat een geestelijke zich op de Citadel vertoonde. Z.Exc. ontkende den Zondag als rustdag; vandaar dan ook, dat dit rustpunt voor elke week op de Citadel niet bekend was, en men, zooals de Genie, op dien dag, zelfs toen er de groote noodzakelijkheid niet meer voor bestond, evenals de andere dagen arbeidde. Met de Israëlieten was Z.Exc. vrijgevinger; aan dezen werd het vergund sabbath te houden. Geene kerk hebbende, schoolden zij bij hoopen in de afgelegen lage flanken, waar men hen ook buitendien, maar zelden wandelende, in de week kon vinden, immer in groote drukte en met schacheren zich bezig houdende. In het voorbijgaan kan ik hier ook bijvoegen, dat de groote massa akelige soldaten waren; maar enkelen, die goed waren, waren ook bijzonder goed, in staat om de dapperste daden uit te voeren.

In hoever nu het al of niet houden of vieren van den Zondag op de Citadel te verdedigen was, laat ik in het midden; zeker is het, dat een groot gedeelte der bezetting daarmede niet ingenomen was en men niet inzag, dat bij zooveel ledigen tijd, niet een uurtje aan den godsdienst gewijd had kunnen worden. Tegen mijn gevoelen in, moest ik, wanneer ik daar des Zondags onder mijne werkers stond, den Opperbevelhebber over deze handelwijze verdedigen; want dan werd er over Papa CHASSÉ niet zoo papa-achtig gesproken, als wel wenschelijk was. Bovendien was, zooals ook mijne kameraden ondervonden, het volk dan slecht tot werken te bewegen, het ging, zooals men zegt, lam voorwaarts; toespraak of aansporing hielpen dan niet.

Met goed eten en drinken en eene hartversterking op zijn tijd, kan men, mits met goedheid handelende, veel van onze soldaten vergen en toonen zij zich de geduldigste menschen ter wereld. Maar dat moet de soldaat ook hebben of de pruttelgeest zit er terstond in. Het wezenlijk soldateske kent hij niet, evenmin als ondergeschiktheid. Hij is voor zich tevreden, als hij volgens de reglementen, als *papier de musique*, dienst doet en dit doet hij dan ook trouw, maar wanneer de kwade dagen komen en die reglementen niet meer geheel van toepassing zijn, geeft hij niets toe en slaat dan al licht tot ontevredenheid

¹⁾ SEELIG. V (blz. 289), zoekt de aanleiding der desertie „in de vrees voor het levensgevaar”. Het bovenstaande geeft m.i. eene aannemelijker verklaring.

over. Met onwillige ossen is het kwaad ploegen, zegt het spreekwoord, en zoo was het dan ook elken Zondag met mijne arbeiders.

Het moet gezegd worden, dat er op de Citadel zeer weinig werd gedaan om een vroolijken geest in den soldaat op te wekken en men moet het flegma van het Nederlandsch karakter hebben en min of meer aan zekere saaiheid gewoon zijn, opdat het volk zich zoo stil en bedaard houdt en geene klachten hooren laat. ¹⁾ Een groot geluk was, dat het brood en de vivres, die de soldaat ontving, goed konden genoemd worden en jenever ruim te krijgen was. Uitspanningen van eenigen anderen aard waren er voor den soldaat niet weggelegd.

De Opperbevelhebber leefde voor zichzelf goed en zag nu en dan eens een hoofdofficier aan zijne tafel; maar van meer algemeene feesten kwam niet in. De Generaal der infanterie leefde zóó eenvoudig en ingetogen, dat er van gesproken werd. De overige chefs der infanterie leefden zeer verdeeld, evenals hunne officieren, meest bij coterieën, de eene wat beter, de andere wat minder. De meesten kookten door hunne oppassers geholpen, een ieder op zijne eigen kamer. Algemeene vereeniging bestond er bijna niet. De artillerie-officieren waren over het algemeen beter ingericht en leefden meer kameraadschappelijk; zij hadden gezamenlijk eene vrij goede tafel. De hoofdofficier en kapiteins der genie leefden huiselijk en goed; ook de luitenants der genie, die aan niets gebrek hadden.

De officieren hadden hunne societeit, welke betrekkelijk weinig bezocht werd, daar men het er stijf en ongezellig vond. Hare kasteleines verdient echter in mijne herinneringen eene plaats.

Onder de weinige vrouwen namelijk, die op de Citadel eene zekere rol hebben gespeeld, behoorde WILLEMIJN. Zij was met het bataljon der 9^e Afdeeling op de Citadel gekomen en hoewel geen bepaald officieel karakter hebbende, dat haar verblijf wettigde, wist zij zich zoo verdienstelijk te maken, dat zij de vriendin der officieren werd. Tenger en van de kleinste soort, niet eens jeugdig meer, had zij in haar uiterlijk, niets dat bijzonder aantrok. Wellicht waren het hare vonkelende oogen en wel besneden tong, die haar bij zoo vele bejaarde officieren aantrekkelijk maakte. Kort na hare komst, was haar eene kazernekamer afgestaan, waarin zij haar bed opsloeg, eenige oude tafels, banken en stoelen, meest op drie pooten verzamelde en eene oude kachel plaatste, waarop gekookt en gebraden werd. Ook voorzag zij zich van bier en jenever in vaten, die op den grond lagen, van wijn- en bierglazen, enz. en zorgde zij voor eene behoorlijke verlichting door middel van kaarsen op houten blokken of op gebroken flesschen. Zoo toegerust, werd het eerste koffiehuis, door velen *de Hel* genoemd, op de Citadel geopend.

Aldaar vereenigden zich nu des avonds eerst eenige weinige vrienden, die zich onderling al pratende of met eenig spel vermaakten, doch

¹⁾ Verg. BOSSCHA, blzn. 586—587.

van lieverlede nam het getal klanten zóódanig toe, dat zelfs weleens de vaten tot zitplaatsen dienden. WILLEMIJN, geholpen door eene sterk van de pokken geschonden dienstmaagd (deze was de eenige vrouw, die bij het beleg een been verloor) bediende hare gasten zoo goed mogelijk en scheen bij dit alles goede zaken te maken. Zij was dan ook vroolijk en vriendelijk, lachte mede en dikwijls zag men haar bij gebrek aan betere zitplaats op de knieën van den een of anderen vriend, maar steeds bij grijsbaarden, gezeten. Het ging soms in *de Hel* wel eens wat zonderling toe. Er kwam ten slotte eenige verbetering in den toestand, toen eenige voorname ingezetenen van Rotterdam de beleefdheid hadden eene volkomen uitrusting van materieel, om een goed koffiehuis in te richten, aan de verdedigers der Citadel toe zonden, en de Opperbevelhebber last gaf, dat alsnu eene officierensocieteit zou worden opgericht. Er werden commissarissen benoemd, een reglement gemaakt, de zaal behoorlijk ingericht, wijn en andere voorraad voor rekening der societeit opgedaan, een kastelein benoemd, het koffiehuis van WILLEMIJN opgeheven en zij, tegen den wil der commissarissen in, als medekasteleines benoemd. Hiervan was het eenige bezwaar, dat zij, van den societeitsvoorraad, hare vele vrienden om niet bediende, of de gelden ontving, maar niet weder verrekende, waardoor al spoedig een aanzienlijk tekort in de kas was; maar hoe ook de klachten daarover waren, bij meerderheid van stemmen wilde men haar niet verwijderen. Vandaar, dat toen het beleg begon en het societeitsmaterieel met den nog voorhanden voorraad in een kelder werd geborgen, zij met de beheering belast werd. Het was daar, dat de gewezen thesaurier der societeit, steeds bezwaard met het tekort, nog *f* 500 van haar wist machtig te worden en om deze gelden te verzekeren ze in een geldriem om het lijf bewaarde, toen een dag daarna, een stuk van een bom hem moest treffen en de 50 Willempjes, waarvan nog eenigen in het lijf werden opgevischt, toch voor een groot gedeelte verloren gingen.

WILLEMIJN had het intusschen in haren kelder vrij goed. Bij het verlaten der Citadel, zag men haar gebukt onder den last van het societeitsmaterieel heen en weder gaan, om dit in eene schuit te bergen; hare laatste vracht was een 20-tal billardqueues, die zij o.a. op hare afreis naar *Bergen-op-Zoom* mede nam. ¹⁾

¹⁾ In de aantekeningen mijns vaders vind ik nog dit:

„Wat er daarna van de vrouw werd, weet ik niet, maar in 1856 te *Gorinchem* in garnizoen gekomen, werd bij mij eene oude vrouw aangediend. Ik herkende terstond WILLEMIJN, ofschoon gansch gebogen en verschrompeld, nauwelijks kunnende spreken en in hoogst armoedige kleeding. Alle hare vroegere beste vrienden, zeide zij, waren dood of hadden haar vergeten; nu had zij het bitter arm. — Het was in de maand December van het jaar 1858, dat ik eene vergadering van de 1ste sectie van het Metalen Kruis bijwoonde. Bij die gelegenheid vertelde ik den treurigen toestand van de voormaals gevierde Citadelsvrouw en bij acclamatie werd besloten, haar op eigen

De soldaten hadden enkele cantines, welke steeds propvol waren; nu en dan eens muziek op het plein; eene enkele maal soldatenliefhebberij-comedie. Dit waren de vermaken en toch heerschte er in het algemeen een zeer goede geest; die geest werd het meest door de terugkeerende verlofgangers aangewakkerd, die iets van het enthousiasme, dat toen in Nederland heerschte, medebrachten en daar hadden gehoord, welk eene eer zij genoten, die geroepen werden om de Citadel van *Antwerpen* onder den braven CHASSÉ of Papa CHASSÉ te helpen verdedigen.

Onverwacht hoorden wij van geruchten over vreeselijke en plotselinge sterfgevallen, die te *Antwerpen* zich voordeden: de cholera was er in 1831 uitgebroken. Gelukkig bleef de Citadel gespaard en zoo ging dat jaar voorbij, maar in den zomer van 1832 begon die kwaal opnieuw te woeden en nu werd ook de Citadel, het Vlaamsche hoofd en de flottille aangetast.

Er werden gezondheidsmaatregelen genomen en daar het jenever drinken, als de ziekte in de hand werkende, werd geacht, nam de Opperbevelhebber het besluit om dit tegen te gaan en in de eerste plaats alle cantines der soldaten te sluiten, een maatregel, wel met de beste bedoeling genomen, maar die tot groote verbittering aanleiding gaf, daar de soldaat zich op eenmaal van het eenige vermaak, dat hij had, verstoken zag. Het gevolg was dan ook, dat hoewel de cantines verboden waren, de soldaat om dit verbod niet gaf, maar er als naar gewoonte heen ging, toen op een avond de Opperbevelhebber aan den Generaal der infanterie last gaf, de overtreders te overvallen, hen in arrest te nemen en de cantines met geweld te sluiten. Maar nauwelijks had men daar de lucht van, of de troep verliet in massa de kazerne, omringde den Generaal en de officieren, die hem vergezelden, beleedigden hem op grove wijze en er ontstond een standje, dat zich aanvankelijk bedenkelijk liet aanzien. De officieren, nu allen toegeschoten, brachten echter den opgewonden troep tot bedaren, de taptoe werd geslagen en de rust keerde eindelijk weder. Daar intusschen de ziekte toch ernstig genoeg heerschte, bracht dit den soldaat

stond eene kleine gift ter verkwikking te doen toekomen. Zoo gezegd, zoo gedaan. De bode der vergadering werd afgezonden, maar vond haar niet meer in hare armoedige woning. Zij was een uur te voren naar het Gasthuis overgebracht, en ontving daar het nu voor haar reeds niet meer noodige geld; zij stierf toch eenige dagen daarna, 72 jaar oud. Het gebeurde in de 1ste Sectie der vergadering werd overgebracht in de 2^e Sectie uit de Metalen Kruisridders van den werkenden stand en in die vergadering werd besloten, om het stoffelijk overschot van NEELTJE WILLEMSTIJN, haar geboortenaam, *die aan de brave verdedigers der Citadel van Antwerpen zulke gewichtige diensten had bewezen*, ten koste dier vergadering met deftigheid te begraven. Zoo zag men op den 23sten December, tot verbazing der saamgevloede menigte, eene lijkst, gedekt door de vlag van het Metalen Kruis, door 12 Metalen kruisbroeders gedragen en door wel 40 gevolgd, uit het Gasthuis naar het kerkhof brengen.

van zelf tot kalmer stemming, en zoo verliep de tijd tot de maand Augustus.

Door de bezetting werden nu groote aanstalten gemaakt om 's Konings verjaardag op den 24sten met luister te vieren. Elke chambree was er mede bezig, de kazernen zouden geillumineerd worden, men had groen gekocht, enorme chassinetten werden er geschilderd, officieren en soldaten werkten mede.... maar wat gebeurde er toen? Één of twee dagen vóór den verjaardag wordt eene ongelukkige order van den Opperbevelhebber voorgelezen, dat er geene feestviering zal plaats vinden. Daarop kende de wrevel der soldaten geene perken meer, de chassinetten werden verscheurd, het groen uit de ramen gesmeten en de ontevredenheid stond op elk gezicht te lezen; zoo brak de 24ste Augustus aan.

Daar de meeste overvallen bij het krieken van den dag, als wanneer de mensch het meest tot slapen geneigd is, worden uitgevoerd, zoo schrijft het reglement voor, dat even vóór het krieken van den dag, het garnizoen in eene vesting, welke door den vijand omringd is, gedurende de veldontdekking, zich onder de wapenen zal bevinden. Zoo had dan ook op den 24sten de bezetting reeds vroegtijdig hare slaapsteden verlaten en om van de morgenlucht geene schade te lijden, kreeg ieder zijn ration jenever. De Koning was jarig en velen verdubbelden en verdriedubbelden het.

In stede nu, dat er om 12 uur parade zou worden bevolen, hetgeen het volk nog wat bezig zou hebben gehouden, werd deze reeds ten 8 uur des morgens gecommandeerd. De Opperbevelhebber liet er zich niet eens op zien en in minder dan een half uur was zij afgeloopen en onvergenoegd keerden de troepen in hunne kazernen terug. Maar nu ving eene droevige vertooning aan. Tegen half tien uur verlieten geheele troepen de kazernen, velen stomdronken, doch ook velen, die zich maar zoo hielden. Het was blijkbaar eene onderlinge afspraak. Bij groepen liepen zij slingerende over het Citadelplein en wel 200 der meest beschonkenen of meest oproerigen legden zich om de woning des Opperbevelhebbers tot zelfs op zijne stoep neer. Men kan zich van zoo iets haast geen denkbeeld maken; ik vergeleek die scène steeds met het dauwtrappen op den Pinkster-Maandag van het gepeupel van *Amsterdam* aan de *Diemerbrug*, wanneer men (ten minste, in den tijd, toen ik het met eigen oogen zag) den weg tusschen dit dorp en de stad bezaaid zag met menschen en verre het grootste getal, mannen, vrouwen en kinderen, dronken waren, of zich als dronken hielden, zoodat, hoewel ik groote haast had, mijn rijtuig 's morgens ten 7 uur slechts stapvoets van *Diemerbrug* naar *Amsterdam* kon komen.

Wat deed nu het Hoofdkwartier? Het liet rondzeggen, dat de illuminatie plaats kon hebben en dat de muziek op het plein zou spelen. Met de pogingen der officieren, vooral van het bataljon der artillerie, kwam er nog iets van te recht, doch de dag was bedorven; geen schijn van vroolijkheid of opgewondenheid, doch ook volstrekt geene dronken-

schap meer; dat velen zich slechts dronken hadden gehouden, bleek daaruit, dat ten 11 uur de manifestatie geheel had opgehouden en slechts weinigen op het middagappel ontbraken.

De commandant der Marine had de zaak anders begrepen, hoewel de ziekte op het Vlaamsche hoofd en op de booten vreeselijk woedde, zelfs kort te voren de Luitenant der Marine BLOK, adjudant van den commandant, daaraan gestorven was, en zoowel de bezetting als de matrozen de malaise ondervonden, die de cholera-tijd medebrengt. Nochtans had Kolonel KOOPMAN aan zijn volk dubbele oorlams laten geven, aan de bezetting alle vroolijkheid toegestaan en zelf voor de officieren een rijken maaltijd doen aanrichten. Maar de spijsen wilden niet smaken en ook de wijn deed zijne uitwerking niet. Aan het dessert deed de commandant daarom aan den chirurgijn-majoor de vraag, of champagne voor de ziekte nadeelig was. De bedaarde en kundige man beantwoordde op gepaste wijze die vraag en verklaarde champagne anti-cholerisch; toen rukte de batterij aan en de opgewondenheid volgde. Nu moest er ook geïllumineerd worden! Op het kleine plein van het Hoofd werd zulk een vuur ontstoken, dat men in *Antwerpen* dacht, dat het geheele dorp afbrandde. Het feest had hoegenaamd geene kwade gevolgen; maar droevig was het, dat de adelborst VAN DER LOO, die, omdat hij de wacht had gehad, en het feest dus niet had bijgewoond, als vergoeding daarvoor, verlof ontving om een paar dagen te gaan passagieren, in de brievenschuit, op nog geen 10 passen van zijne boot, door de ziekte overvallen werd, en te *Bath* aangekomen, reeds een lijk was. Na Augustus verminderde de ziekte sterk en hield daarop eensklaps op.

IV.

Brief van mijn vader, houdende herinneringen aan zijn verblijf op de Citadel, gedurende het beleg. ¹⁾

De officieele rapporten van den Generaal CHASSÉ, bekend gemaakt in de Staatscouranten van den 27sten, 28sten en 29sten December, zijn zeker in Uwe handen gekomen, waaruit Gij den geheelen loop van aanval en verdediging hebt kunnen waarnemen, zoodat ik daar niets weet bij te voegen. Ik zal derhalve alleen in eenige bijzonderheden treden, die den aanval hebben voorafgegaan, als ook iets omtrent onze levenswijs en toestand gedurende het beleg beschrijven en er verder eenige anecdotes bijvoegen, voor welker echtheid ik U kan instaan; waarmee ik

¹⁾ Mijn vader, den 22sten December 1832, dus weinige dagen vòòr de overgave van de Citadel in de dij gekwetst wordende, behoorde niet tot hen, die krijgsgevangen naar Frankrijk werden vervoerd. De gekwetsten zijn naar Holland geëvacueerd. Verg. het slot van dezen brief, die gericht is aan den hiervoren vermelden Jonkh. Mock en gedagteekend: 's-Gravenhage 14 Januari 1833. — De opgave der gekwetsten bij BOSSCHA, blz. 614, noot 1.

hoop aan Uw verlangen om iets meer van dit beleg te weten, zal voldaan hebben.

Op den 16^{en} November ¹⁾ kwam op de Citadel het eerst de tijding, dat de voorhoede der Fransche armee te Brussel was aangekomen. Voorziende, dat het nu wel tot een beleg kon komen, liet de Opperbevelhebber voor het eerst den Defensieraad bijeenkomen ²⁾, waariu o.a. besloten werd, de bezetting zoo spoedig mogelijk de bomvrije lokalen te doen betrekken, hetgeen den 17^{en} en 18^{en} werd uitgevoerd.

De geest der bezetting, te zamen iets over de 5000 man sterk, was goed; de gedachte van nu eindelijk eens uit de langdurige gevangenschap ontslagen te worden (geen enkele kende het gevaar, waaraan hij zou blootgesteld wezen) veroorzaakte blijdschap, zelfs nu er gevochten moest worden; de dagorder, welke de Opperbevelhebber den 17^{en} uitvaardigde, werd met groot gejuich beantwoord. ³⁾

(Te dier gelegenheid heb ik den Majoor SEELIG eene aanspraak tot zijne artilleristen en handlangers hooren houden, waarbij hij hun in vollen gemoede vertelde, dat wij altijd op de hulp onzer armee en bondgenooten, vooral *Pruisen*, konden rekenen, en zoo die niet tot ons mochten kunnen komen, dat dan altijd eene eervolle capitulatie, indien er maar goed gevochten werd, ons te wachten stond.)

Aardig was het om te zien, hoe alle handen aan het werk waren, toen de Opperbevelhebber de vergunning had gegeven, dat zooveel hout, als men maar verkoos, van de Scheepstimmerwerf mocht worden genomen, hout, dat namelijk 2 jaar ongebruikt was blijven liggen, omdat men het eigendomsrecht meende te moeten eerbiedigen. Het bataljon der 7^e Afd. maakte zich daarvan eene eigen keuken, die tot het laatst toe weerstand heeft geboden, en de mineurs deden zulks voor de officieren der genie, geheel vrijwillig; doch deze, te dicht aangelegd zijnde bij den enormen beerput, werd, bij het instorten van den put, waarop niet gerekend was, door zekere specie overstroomd, waarbij onze brave keukenmeid, Madame DELCOMINET, bijna het leven verloor en onze geheele provisie te loor ging.

Den 19^{en}, 20sten en 21sten vertoonden zich reeds Fransche officieren en ongewapende troepen, zelfs in grooten getale, in den omtrek van de Citadel, welke echter volgens de rapporten door *Antwerpen* moesten marcheeren. Van den 21sten tot den 27sten was dit veel minder; echter brachten de spionnen de tijding, dat het aantal troepen in den omtrek van de Citadel aanmerkelijk was, dat er veel geschut werd aangevoerd en men zich met het maken van fascines en schanskorven onledig hield; verder ook, dat het terrein om de Citadel overal afgebakend werd, hetgeen ik op den 28sten en 29sten duidelijk bespeurde, ja zelfs, dat er meer dan dat verricht werd, waarvan ik dan ook rapport bracht, doch vooreerst mocht er vooral niet geschoten worden. Dit duurde zoo voort

1) Van 1832.

2) De samenstelling o.a. bij STAATS, blz. 20.

3) De dagorder o.a. bij STAATS, blz. 21.

tot den 30sten; bij het aanbreken van den dag, zag men dat de vijand zijne loopgraaf geopend had. Langs de geheele linie van de lunet *Montebello* af tot aan den straatweg naar *Boom* bij het dorp *Kiel*, waren duizenden Franschen werkzaam. Deze beweging van den vijand scheen nog niet belangrijk genoeg, om er het geschut op te doen losbranden: de Citadel was nog niet opgeëischt. ¹⁾

Vredelievender begin van een beleg is er wel nooit geweest. Geen schot is er te voren gelost geworden. ²⁾ Alleen op den morgen van den 28sten, toen een uitval uit de Citadel plaats vond, om nog eenige zeer hinderlijke gebouwen en boschjes te vernietigen, werd eenig tirailleurvuur uitgelokt.

Op den 30sten November, des morgens ten 7 uur, werd de Citadel door een adjudant van den Maarschalk GÉRARD opgeëischt, eerst mondeling, later schriftelijk. De vijand had toen de 3e parallel reeds geheel gereed en zelfs reeds een gedeelte van de 2e, zoodat hij reeds tot op 250 pas van de lunet *St. Laurent* genaderd was. En nochtans kwam, zelfs na die opeïsching, het bevel, om eerst als de werken des vijands niet ten 12 uur ophielden, men dezelve door het geschut moest tegengaan. Welk een voordeel de vijand uit dit verwijl trok, kan men lichtelijk begrijpen; men zag de eerste parallel geheel geopend en duidelijk eenige plaatsen, waar batterijen werden aangelegd.

Op de Citadel verbeïdde men het uur van 12 met ongeduld, en met klokslag viel het eerste kanonschot uit bastion 3, welk eerste signaal vervolgens door de andere bastions en voorliggende werken, die gezicht op de loopgraaf hadden, gevolgd werd. Men kon toen reeds zien hoe diep de eerste parallel was ingegraven; de vijand, die een oogenblik te voren zich nog met duizenden vertoonde, verborg zich achter zijne loopgraaf en men zag in een oogenblik tijds na het eerste schot niemand meer.

Bij het eerste schieten ging er onder de bezetting een algemeen hoera op en een ieder nam zich voor, zich eens recht van zijn plicht te zullen kwijten. De vijand bleef echter onder het vuur, dat in den beginne vrij levendig onderhouden werd, druk voortwerken, en ofschoon men niemand meer ontwaarde, zag men toch overal den grond opwerpen. Den 1sten December bespeurde men reeds den aanleg van verschillende

¹⁾ Er is een genie-officier geweest, „die in Rotterdam te huis behoorde” (KNOOP. V, blz. 191), die zich „bitter en hevig” over CHASSÉ’S beleid heeft uitgelaten, in aantekeningen, die bij SEELIG’S papieren zijn aangetroffen. „Volgens den genie-officier”, leest men verder in dl. VI, blz. 19, „zou men dus op de Citadel reeds op den avond van den 29sten November den arbeid aan de loopgraven bemerkt en daarvan den Opperbevelhebber kennis gegeven hebben. Of die opgave echter juist is, is onzeker, daar de berichtgever zich toen niet op de Citadel maar op het Vlaamsche hoofd bevond.” Bevestigt het schrijven mijns vaders niet de mededeeling van bedoelden officier?

²⁾ Verg. BOSSCHA, blz. 594.

batterijen, ook de débouchés voor de zigzags naar de tweede parallel. Het overige kunt Ge lezen in de rapporten.

Toestand van de bezetting tot den 4^{en} December. De bezetting, die den 17^{en} en 18^{en} reeds de bomvrije lokalen betrokken had, richtte zich in dezelve meer en meer in en vond overal goed plaats. De Genie was druk werkzaam om op de aangevallen punten meerdere traversen te leggen, nieuwe blindeeringen te maken, afsluitingen en palissadeeringen, enz.; bij de Artillerie heerschte insgelijks groote drukte en daar men zag, dat de belegeraar met veel overleg, de richtingen der reeds te voren ingesneden embrasures ontweek, werden vele derzelve weder dicht gemaakt en andere geopend, die beter gezicht op de vijandelijke batterijen hadden.

Verder viel er binnen de vesting weinig bijzonders voor, en alles ging den gewonen loop, evenals of er geen vijand op 250 ellen afstand was, die van zijn kant zelfs geen geweerschot deed, dan alleen, wanneer hij door een uitval overvallen werd. De artillerie bleef bij tusschenpoozen doorvuren en werpen, zonder echter hierdoor den voortgang van 's vijands werken aanmerkelijk te stuiten.

Van den 4^{en} tot den 23sten December 's morgens ten 7 uur. Den 4^{en} was het 't feest van de patrones der Artillerie STE. BARBE. ¹⁾ Men zag des morgens, dat de belegeraar vele embrasures zijner batterijen had gedemaskeerd en des nachts met zijne tweede parallel vooral voor de lunet *St. Laurent* ver gevorderd was. Men verwachtte derhalve wel, dat ons vuur dien dag beantwoord zou worden. Daar evenwel de morgen tot half elf verliep, vóór er iets geschiedde, was genoegzaam de geheele bezetting als naar gewoonte op de been. Ten kwart vóór elf opende de vijand eensklaps het vuur uit zeven batterijen; kogels, bommen en granaten vlogen in alle richtingen door de lucht. Dit schieten ging echter zóó dol en de ladingen waren zóó zwaar, dat een groot getal bommen en kogels aan den overkant der Schelde in de stad, ja zelfs op het Vlaamsche hoofd terecht kwamen, waardoor de kanonneerbooten eenige schade leden.

Zonderling was de uitwerking van dit eerste vuur op de bezetting. Alles wat niet op de wallen hoog noodig was, zag men in draf, om de bomvrije lokalen te bereiken, waar de een al meer hijgende dan de andere aankwam. Overal zag men loopen met huisraad, bedden, koffers, enz. (want de meeste getrouwden, ook veel officieren, waren hunne kamers blijven bewonen); onder dit alles vlogen de pannen, schoorsteen, enz. van de huizen; de verwoesting nam een aanvang. Te midden van de daardoor ontstane verwarring, organiseerde zich dadelijk een troep, die er van gebruik maakte om de gebouwtjes, welke men zoo eensklaps had moeten verlaten, te plunderen. Zoo werden de kelders van de particulieren, die altijd op het Kasteel gewoond hadden en welke deze voor hunne eigene kosten bomvrij hadden gemaakt om

¹⁾ Men verg. voor het toen gebeurde STAATS, blz. 47 vgg.

hun aanzienlijken voorraad wijn, jenever, enz. te bergen, opengebroken, de jenever- en wijnvaten geopend, terwijl men, wat niet kon weggedragen worden, langs den grond liet wegloopen. Dit roekelooze gedrag veroorzaakte groot ongerief aan de manschappen, daar er later nergens iets meer ter verkwikking te verkrijgen was. Zóó een troep in eene overwonnen stad!

De sergeant-sappeur VER TIN, een eerste dronkelap, die, zoolang hij dronken was, geen gevaar kende en gedurende 4 dagen onafgebroken onder den aankomenden regen van bommen en kogels rond zwierf, deed daarbij nog allerhande zotte streken. Zoo zag men hem zitten met eene flesch jenever en eene lange pijp in den mond op de bank vóór de gewezen officierensocieteit, niettegenstaande de bommen rechts en links door dit gebouw heenvlogen. Dan zag men hem op het plein rondloopen om de kippen op te vangen, dan zat hij in een brandend gebouw alleen, om den brand, zoo hij zeide, te blusschen en meer diergelijke. Na vier dagen zoo in dronkenschap te hebben doorgebracht, ging deze man eindelijk in zijn kelder eens uitrusten. Nauwelijks een half uur aldaar liggende, komt er door het luchtgat eene granaat binnen, die hem zijn arm afslaat, doch ook maar alleen hem treft, niettegenstaande de kelder vol manschappen lag. In het hospitaal gebracht, werd hij geamputeerd, hetgeen hij onder een schrikkelijk vloeken en razen liet verrichten. Een paar dagen daarna is hij op de zelfde wijze gestorven, tot groote verluchting van de doctoren en van al de zieken, die zich in het hospitaal bevonden.

Den 6^{en} 's morgens ten 12 uur was het bombardement allerhevigst. Vóór de poterne zulks met den Generaal FAVAUGE en eenige andere officieren observeerende, zagen wij twee dronken kerels met hunne geweren in de lucht schieten. Den Generaal, die hun liet vragen, wat dit beteekende, lieten zij antwoorden, dat zij op de duivenjacht waren.

Een paar dagen later al die gestolen jenever verbruikt zijnde, hoorde men van diergelijke grappen niet meer.

Eene der marketentsters, welke te voren veel gesnoefd had, dat zij op de batterijen, al was het vuur ook nog zoo sterk, zou rondgaan om een slokje te brengen, had zich wezenlijk gereed gemaakt om dit te volvoeren. Nauwelijks echter haar kelder uitgekomen, zag zij dien regen van bommen, en ging spoedig terug, zeggende, dat zij zoo iets zelfs in *Rusland* nooit bijgewoond had. Gedurende het geheele beleg kwam zij haar kazemat niet meer uit.

Bij het bombardement op den 6^{en} werd het touw van de vlag aan stukken geschoten, waardoor deze nederviel. Een matroos klimt terstond boven in den vlaggestok, en door het zwiepen daarvan had hij veel moeite het touw weder door de katrol te krijgen. Onder een hagelbui van kogels gelukte het hem en de vlag werd weder onder groot gejuich geheschen.¹⁾

¹⁾ Zie ook o. a. STAATS, blzn. 90—91.

In bastion 5 waren in eene kleine kazemat, ik geloof wel 30 vrouwen vereenigd. Zonderling was het te zien, hoe dat volkje onder elkander in zoo een klein bestek leefde. Onder haar was eene hoogst zwangere, nog jonge vrouw. Gedurende het hevige bombardement liet zij, om haar te verlossen, den dokter halen, doch eer deze zich bij haar kon begeven, was zij reeds bevallen van een welgeschapen zoon en drie dagen daarna wandelde de moeder met haar kind weder in de galerij.

De 1ste Luitenant-ingenieur Graaf VAN LIMBURG STIRUM liet bij het amputeeren van zijn been niet alleen geene uiterlijke teekenen van smart blijken, maar had zelfs sterkte van geest genoeg, om onder het afzagen, den dokter toe te voegen: „Mijnheer ik kan wel zien, dat gij niet tot ons vak behoort, want uwe zaag is niet scherp”. ¹⁾

Op 15 passen van het groote kruitmagazijn viel eene bom van den mortier monstre. ²⁾ Toen de Luitenant GROND van de handlangers, een stuk van die bom, wel 30 duim lang en 86 pond wegende, aan ZEx. ter bezichtiging bracht, zeide ZEx. lachende: „Wel Mijnheer, dat is een aardig scheerbekcentje”.

De Majoor VOET, die gedurende het geheele beleg een moed en activiteit aan den dag legde, boven allen lof verheven, had altijd een ordonnans bij zich. Vier liepen er successievelijk weg, niet langer met den bomvrijen Majoor willende wandelen, den vijfdien werd aan zijne zijde het been afgeslagen.

Onze artillerie had tot den 4^{en} maar langzaam op de vijandelijke werken gevraagd. Zij begon nu echter het vijandelijke vuur ook krachtig te beantwoorden, zoodat men zich moeilijk een denkbeeld kan vormen van het schrikkelijk geweld en leven, dat men hoorde. Vele lachende gezichten verdwenen.

Overigens kunt Gij, Mock, de meest interessante zaken verder uit de rapporten lezen, waarom ik mij bepaal tot de mededeeling van nog eenige bijzonderheden. Den eersten dag van het vijandelijk vuur, nadat het bombardement toch vrij hevig was geweest, waren er geene ongelukken aan de bomvrije gebouwen gekomen, en de Genie verheugde zich reeds over den gelukkigen afloop. Op den 5^{en} was het bombardement echter veel heviger, zeven nieuwe batterijen waren geopend, en schrikkelijk was het gezicht der verwoestingen. Eindelijk begonnen ook de bomvrije gebouwen en blindeeringen schade te lijden. Het eerste ongeluk was, dat de blindeering voor het raam van de kazemat van

¹⁾ Het vivres-magazijn was in brand geschoten, waarheen VAN STIRUM „uit nieuwsgierigheid” ging zien, toen hem door eene bombscherf het been werd afgeslagen. SEELIG. dl. VI, blz. 72.

²⁾ Zie over dezen monstermortier van den Kolonel PAIXHANS: STAATS, blz. 102. Eene afbeelding van den monstermortier op blz. 159 van het werk „1830 *Illustré avant, pendant et après la révolution*”, door LÉON VAN NECK (3e druk, Brussel, 1905). Tegenwoordig kan men den mortier zien in het militaire museum aan de *Porte de Hal* te Brussel.

ZEx. door eene bom geheel werd vernield; de kachel werd omver gegooid en eenige kopjes en schoteltjes gebroken. Deze wond werd evenwel spoedig genezen.

Het tweede ongeluk was, dat een der bomvrije lokalen, door de 9^e Afd. bezet, door eene Paixhans was doorgeslagen, waardoor 3 officieren en verscheidene manschappen gekwetst werden; dit was van erger aard en gaf veel schrik.

Het derde ongeluk, dat het vivres-magazijn afbrandde ¹⁾, enz., enz. Het hield niet op met ongelukken, doch niets overtrof het akelige denkbeeld, dat het hospitaal, zijnde ook een houten gebouw, niet bomvrij zou zijn; eindelijk bleek dit, toen ook daar bommen doorsloegen. Alle krachten werden daarop ingespannen om dit ongeluk te verhelpen en gelukkig met het beste gevolg. ²⁾ Eén ding kon men echter niet verhelpen, namelijk de voortdurende ongerustheid, waarin de geblesseerden, door het eerst plaats gehad hebbende ongeluk bleven verkeeren. ³⁾ Iedere bom, die op het gebouw viel, bracht eene hevige dreuning te weeg; ook viel dan tusschen de reten der balken de aarde als een regen op de ongelukkigen, welke aldaar op den grond lagen. Ik zelf, Mock, heb twee dagen in dit gebouw der ellende als geblesseerde doorgebracht (als gezonde voelde men het zoo niet), maar schrikkelijk naar was het verblijf. Sluimerde men een weinig in, een nieuwe dreun, een nieuwe slag van eene bom, die boven het hoofd sprong, deed de sluimerenden met schrik opvliegen en dat deze schrikken smartelijke pijnen aan de geblesseerden veroorzaakten, behoef ik U niet te zeggen. Dat het gebouw, zooals de Generaal in zijn rapport zegt, dreigde in te storten, is eene onwaarheid.

De oude gemetselde bomvrije lokalen hebben het goed uitgehouden, doch hierin moest thans het geheele garnizoen plaats nemen en daarvoor waren zij te klein.

Zooals ik reeds schreef, heerschte er in den beginne onder het garnizoen een goede geest, inzonderheid onder de artillerie en de compagnie handlangers, hetgeen men vooral aan den ijver van de officieren van dit Wapen en aan het goede kader onderofficieren moet toeschrijven. Bovendien was de ligging der manschappen veel beter en ruimer dan die van het overige garnizoen. Wel verre van, als de infanterie, opgepropt in de kazematten te liggen, hadden zij genoegzame ruimte, zoodat het derde gedeelte rustende, wezenlijk rust vinden kon. Als de bomvrije lokalen bomvrij waren geweest, had de infanterie ook ruimte genoeg gehad, doch nu was het geheel anders, vooral op het laatst van het beleg, toen ook de kelders onder de kazernen, waarin veel troepen geborgen waren, zich begonnen te begeven, waardoor deze laatsten aan

¹⁾ Uitvoeriger over dien brand o. a. bij STAATS, blz. 61.

²⁾ Verg. o. a. MASCHECK: „Geschiedenis van het korps Nederlandsche mineurs en sappeurs” (1853), blz. 188.

³⁾ Zie ook STAATS, blz. 90.

veel ongemakken werden blootgesteld. De artillerie had boven de infanterie ook veel voor, dat zij, als zij op de batterijen was, altijd ageerde, terwijl de laatste meer lijdelijk op de wachten moesten liggen, waar zij gedurende 24 uren, nergens dan achter de borstwering bescherming vond, hetgeen in dit jaargetijde niet aangenaam was. ¹⁾ Bij dit alles kwam, dat de geregelde orde van het op wacht trekken verloren begon te gaan en het daardoor hoe langer hoe moeilijker werd, warm eten aan de troepen te bezorgen. De bomvrije keukens begonnen zich eindelijk ook te begeven; daarbij een algemeen gebrek, waardoor de geheele bezetting veel leed, n.l. gebrek aan drinkwater, daar de putten genoegzaam alle ingeslagen waren. ²⁾ Een en ander was oorzaak, dat de troepen ten laatste op lang na niet met dien goeden geest van den beginne bezield bleven en ofschoon er nog niet openlijk geprutteld werd, hoorde men toch al het praatje: „waar zijn nu de *Pruisen*, waar onze armee; zoo ze toch niet komen, moesten wij er ook maar uit scheiden”, en meer diergelijke. Het werd derhalve tijd, dat er een einde aan kwam, en gelukkig om zoo te zeggen, dat het, ook afgescheiden van al de bovengenoemde rampspoeden, zich vauzelf aanbod.

De bres, die op den avond van den 22sten reeds ver gevorderd was, gaf namelijk aanleiding, dat de Opperbevelhebber den Defensieraad bijeen riep, om diens gevoelen over de verdediging der bres te weten. Het algemeen gevoelen was, dat de bres moeielijk of liever in het geheel niet te verdedigen zou zijn en men moest trachten eene eervolle capitulatie te verkrijgen. Tot het laatste werd besloten en 's morgens ten 7 ure van den 23sten vertrokken de Majoors VAN DER WIJCK en SEELIG ³⁾ naar het Hoofdkwartier van den Maarschalk GÉRARD te *Berchem*. Deze ontving de deputatie met uitstekende beleefdheid, gaf allen lof aan de schoone verdediging, doch wilde van de mooi opgestelde capitulatie, die deze Heeren in hun zak hadden, niets weten. De Generaal CHASSÉ had te gelijker tijd doen verzoeken, om gedurende de onderhandeling het wederzijdsch vuren te doen ophouden, waarin de Maarschalk toestemde. Ten 10 uur liet hij daartoe de orders geven, vóór dat zulks nog op de Citadel bekend was. Wat gebeurde er nu? Onder een geweldig hoera, verlieten de belegeraars hunne loopgraven en vertoonden zich daar bovenop, zwaaiende met chakots, mutsen en zakdoeken, en met luider stem schreeuwende: „*Braves Hollandais, cessez votre feu, nous sommes des amis, des camarades*” en meer dergelijke uitroepen. De belegerden, van deze manoeuvre niets begrijpende, volgden evenwel spoedig het voorbeeld der belegeraars, vlogen toen ook boven op de borstweringen en ziedaar het zonderlingste schouwspel, dat men hebben kan. Van weerszijden handgeklap, hoera's, plichtplegingen, enfin, algemeene vreugde; men verbeeldde zich, dat het volkomen vrede was. In het ravelijn vóór de

¹⁾ 24 uur; zie ook bij SEELIG, blz. 217.

²⁾ Verg. o.a. STAATS, blz. 107.

³⁾ Zie o.a. ook STAATS, blzn. 110—111.

Hulppoort was het nog zonderlingers spektakel. De Franschen, die nog den nacht te voren te vergeefs getracht hadden dit ravelijn te vermeesteren, liepen nu door de grachten met hunne vivandières, omhelsden daar onze soldaten en begonnen eene geregelde danspartij. Eindelijk werd er toch orde op een en ander gesteld. Evenwel, al ware de capitulatie nog erger geweest, dan deze bleek te zijn, aan vechten van onzen kant viel niet meer te denken, hetgeen later den Generaal ook wel noodzaakte, de voorwaarden van den Maarschalk aan te nemen, die waarlijk niet brillant waren.

Op den 24sten des morgens bezette de vijand het Kasteel en 's middags werden de wapens neergelegd, hetgeen bij de bezetting een zeer onaangenaam gevoel te weeg bracht. Evenwel liep alles geregeld af en tot eer der Fransche soldaten moet men zeggen, dat zij zeer beleefd te werk gingen en niet op hielden onze verdediging hoog op te vijzelen; zij stonden wezenlijk verstomd over de ruïnes, die zij om zich heen zagen.

Op het oogenblik, dat de scheepjes met geblesseerden van het Vlaamsche hoofd vertrokken, liet de Kapitein ter Zee KOOPMAN zijne matrozen op de kade vereenigen. Zich met zijn staf vóór het front geplaatst hebbende, werd het volkslied geblazen en met ongedekten hoofde aangehoord, hetgeen ook door de Fransche officieren, daar aanwezig, gevolgd werd, waarop een driemaal herhaald hoera volgde, hetwelk daarna door de geblesseerden beantwoord werd. Aandoenlijk en indrukwekkend was dit afscheid. ¹⁾

In de hoop, waarde Mock, dat ik met dezen langen brief een weinig beter dan met mijn voorgaanden aan Uw verlangen zal voldaan hebben, eindig ik deze, na mij in Uwe voortdurende vriendschap te hebben aanbevolen, en teeken mij:

Uw Oprechte Vriend en Broeder,
P. H. VAN DER KEMP.

's-HAGE, den 14^{en} Januarij 1833.

¹⁾ Zie ook over den indruk, dien dit afscheid op den 25sten December 1832 maakte, STAATS, blz. 125. KOOPMAN hield van uiterlijk vertoon, — zie KNOOP, V, blz. 264 — maar, hier had het in ieder geval zijne verdiensten. De Belgen maakten van de gelegenheid gebruik op de vertrekkenden te schieten, althans volgens STAATS.

Eenige denkbeelden omtrent de oefening en de organisatie der bereden artillerie,

DOOR

W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

(Vervolg en slot van blz. 600).

Tot het verzekeren van behoorlijke oefeningsvoorwaarden voor de recruten in het boven aangegeven tijdperk der elementaire oefeningen (1 Oct.—1 April), behoort ook de zorg voor eene voldoende hoeveelheid kader. Na 1 Maart à 1 April, wanneer de regimentsschool afgelopen is, en ook de nieuwe milicien-wachtmeesters aangesteld zijn, baadt men in den regel in overdaad, vooral, wanneer in den loop van den zomer de reserve-wachtmeesters en de wachtmeesters-cadetten het contingent komen versterken. ¹⁾ In den winter daarentegen, wanneer het detail-onderwijs der recruten plaats vindt en men bij wijze van spreken voor iedereen recruteert wel een onderwijzer zou wenschen, is er gebrek aan kader.

Wil men des winters de oefeningen tot haar recht doen komen en ook den dagelijkschen dienst behoorlijk laten marcheeren, dan heeft men, behalve het kader, dat geëmployeerd, op wacht of met verlof is, bij den bestaanden toestand noodig: 1 wachtmeester van de week, 1 wachtmeester voor de geoefenden ²⁾, 3 bij de 3 klassen recruten; totaal 5 wachtmeesters, behalve de noodige korporaals om voor te rijden, behulpzaam te zijn bij het onderricht der recruten, enz., en voor den weekdienst. Dit is een *minimum*, waarbeneden men niet gaan kan, wil de dienst in de batterij niet ontaarden in schipperen, wat ten nadeele komt van de oefeningen. Blijkens mij verstrekte gegevens van 2 regimenten veldartillerie werd genoemde minimum-sterkte aan wachtmeesters den vorigen winter slechts bij 2 der 12 batterijen bereikt, omdat daar milicien-wachtmeesters vrijwillig onder de wapenen waren; bij sommige batterijen bleef zij er belangrijk onder. Wij zouden een overzicht kunnen geven van het kader eener batterij, waarvan de commandant 2 dagen achtereen slechts over één milicien-korporaal beschikte

¹⁾ Vergelijk blz. 596.

²⁾ Kan bij een eerste-oefeningstijd van één jaar vervallen.

voor ééne klasse geoeffenden en 3 klassen recruten. Wat moet er onder dergelijke omstandigheden te recht komen van het onderricht van 36 nog onbeholpen miliciens?

Het kadervraagstuk eischt dringend oplossing. Eenerzijds kan deze gevonden worden in meerdere activiteit van militaire zijde, waardoor de toeloop van jongelingen bij de Instructie-Batterij en van goede vrijwilligers bij de regimenten zou toenemen. Doch dit zal niet voldoende blijken. Men zal bovenal maatregelen moeten treffen, opdat de *goede* onderofficieren niet wegloopen en dit kan men alleen verkrijgen door hun financieele positie *aanmerkelijk* te verbeteren. De Soldaten-Courant bevatte onlangs (medio Mei) zeer lezenswaardige beschouwingen omtrent de bezoldiging van den vrijwilliger, waarbij men tot de slotsom kwam, dat de financieele positie van den gewonen onderofficier in de laatste 30 jaar bijna niet verbeterd werd, niettegenstaande alle eischen hooger werden en de loonstandaard in de burgermaatschappij zeer naar boven ging. Het voorrecht, dat de onderofficier boven zijn burger-standgenooten had, n.l. de verzekering tegen ongelukken en een behoorlijk pensioen, gaat meer en meer verloren door soortgelijke voorzieningen ook in de burgermaatschappij.

Aan de wijze, waarop tegenwoordig het kader wordt aangevuld, kleven groote gebreken: De niet hooge bezoldiging maakt reeds, dat de quantiteit, doch bovenal de qualiteit van den toeloop te wenschen overlaten. Van het kader, dat men krijgt, gaan wederom de goeden heen ten gevolge van de lage bezoldiging en van de buitengewoon gunstige bepalingen der nieuwe pensioenwet, die den onderofficier reeds na 15 dienstjaren, d. i. op 31-jarigen leeftijd, recht op half pensioen schenken. Wij aarzelen niet deze bepalingen overdreven gunstig te noemen, te meer, daar een officier eerst na 20 dienstjaren recht op half pensioen krijgt. Ieder onderofficier, die behoorlijk ontwikkeld is en een goed strafregister heeft, kan op 31-jarigen leeftijd, ook dank zij de aanbeveling zijner militaire chefs, naast zijn pensioen eene behoorlijke burgerbetrekking krijgen en verlaat daarom den dienst. Met de mindere elementen, die inmiddels gehuwd zijn en weldra een vrij talrijk gezin te hunnen laste hebben, blijft men zitten, omdat zij uit medelijden telken male worden gereëngageerd. Hieruit volgt, dat de bestaande regeling een waarborg schenkt, dat de beste elementen van den burgerstand buiten het onderofficierskorps blijven, terwijl van degenen, die men krijgt, in algemeenen zin gesproken, de besten weer ontijdig heengaan, zoodat slechts het residu voor het leger behouden blijft. Hier helpen slechts ingrijpende maatregelen: 1°. Onverbiddelijke gestrengheid bij reëngagement na de eerste 6 dienstjaren. Na dit reëngagement treedt in den regel het recht om te huwen (6 jaar onderofficier) in en loodst men elementen binnen, die of uit traagheid of uit onvermogen in den militairen stand blijven hangen, hoewel zij er gaven noch liefhebberij voor bezitten. Deze elementen moeten voortaan worden geweerd. 2°. Recht op eene burgerbetrekking in dienst van Staat, provincie, gemeente, e. q.

ook van de groote spoorwegmaatschappijen voor hen, die van goed gedrag, betrouwbaarheid en behoorlijke ontwikkeling blijken gaven, doch die militairen aanleg of neigingen missen; 3°. Zeer hooge bezoldiging van de achterblijvenden ¹⁾, 4°. Recht op half pensioen eerst na 20 dienstjaren. 5°. Instelling van een pensioenfonds voor weduwen en weezen van onderofficieren. Het gemis van een dergelijk fonds is in den tegenwoordigen tijd eene bepaalde leemte geworden. De instelling ervan zou goede onderofficieren, die eenmaal lid zijn, weerhouden den dienst te verlaten, en zij zou de maatschappelijke positie van den onderofficier hechter maken.

Door deze maatregelen zou men zich eene wel is waar kleine, doch uitgelezen kern van oudere beroepsonderofficieren (instructeurs) kunnen vormen, waarom zich tal van ontwikkelde burgerjongelieden zouden scharen, die den onderofficiersstand beschouwen als den overgang naar eene behoorlijke burgerbetrekking; deze laatsten leveren voor oorlogstijd eene talrijke en waardevolle reserve.

Ongetwijfeld zouden aan deze regeling kosten verbonden zijn, die echter zullen medevallen, omdat de kern van oude, dure onderofficieren niet groot behoeft te zijn. Kosten mogen hier trouwens geen bezwaar vormen, want men heeft het korps onderofficieren meermalen, en te recht, de ruggegraat van het leger genoemd. Wanneer men bedenkt, dat de dienstplichtigen hun detail-onderricht voor een groot deel van de onderofficieren ontvangen, dat deze de eenige meerderen zijn, die den ganschen dag om en bij de manschappen zijn en die door hun voorbeeld, hun plichtsbetrachting en hun toezicht derhalve het meest op den troep inwerken kunnen, dat de aanvoering in oorlogstijd ook voor een groot deel in hunne handen berust, dan beseft men, dat de uitgaven voor een goed korps beroeps-onderofficieren niet licht te hoog of slecht besteed kunnen zijn.

In afwachting van de boven vermelde maatregelen, die eerst op den duur kunnen werken, zijn er ook eenige te treffen, die ten deele te gemoet kunnen komen aan het nijpend kadergebrek in den winter:

a. De luitenants nemen een grooter persoonlijk aandeel in de recrutenoopleiding dan tot nu toe gebruikelijk is. Dit zal voor het Wapen meer rendeerden dan het rijden van 2 à 3 paarden per dag. De rijlessen aan de jonge officieren moeten in ieder geval gegeven worden buiten de uren van het recrutenoondericht.

b. Men houde, ook wat het kader betreft, eene opruiming onder de baantjesgasten: hulpschrijvers, wachten, menages, transporten, facteurs. Door ruimte aan personeel heeft men zich ook hier eertijds niet leeren beperken, iets, waarvan men thans de wrange vruchten plukt, nu oefening van den troep steeds meer op den voorgrond treedt en het streven te recht gericht is op het zoo hoog mogelijk opvoeren van het

¹⁾ Op de definitieve oorlogsbegroting voor 1907 is eene soldijverhooging gebracht voor de gewone onderofficieren.

nuttig rendement. Door overvloed aan personeel ziet men overal het kwaad wortel schieten om met één man meer te werken dan de organisatie toestaat, en, daar ten onrechte voor de bureau's de beste krachten worden uitgezocht, wordt de troep hiervan in tweeërlei opzicht het slachtoffer. Op het regimentsbureau vindt men naast den organieken schrijver een wachtmeester-hulpschrijver; op sommige afdeeling-bureau's al evenzoo. Bij den kapitein-kwartiermeester een wachtmeester-hulpschrijver boven de formatie. Bij de treinafdeelingen zoowel voorheen, toen zij één fourier telden, als thans, nu bij de nieuwe organisatie ter wille van den administratieven omslag een tweede fourier ingevoerd is, één man kader meer op het bureau dan de organisatie toestaat. Valt bij de batterij het goed van eene lichting te deponeeren, die met groot verlot gegaan is, of moet eene bijzonder lange aanschrijving worden afgeschreven, de fourier staat dadelijk gereed om een wachtmeester of een korporaal te vragen. De hoefsmid heeft bij voorkeur een bijsmid en des winters zoo mogelijk nog een korporaal om onder de staltijden het scherp beslag na te zien; de parkknecht komt om een tweeden parkknecht en de kok vraagt, als hij de kans schoon ziet, „een paar mannetjes” voor het schoonmaken van de groenten.

c. Men vervange het bestaande winterverlot, wat het kader betreft, door een zomerverlot. Gedurende den winter is het weinige, bij den dienst zijnde kader, onmisbaar, des zomers baadt men in overvloed. De voorgeslagen regeling zou dus in het belang zijn én van den troep én van de betrokken personen.

d. Men late des winters in tijden van gebrek aan kader den opperwachtmeester-administrateur en den fourier zoo noodig invallen bij den dienst. Wanneer tegen November de lichting eenmaal gekleed is en alle administratieve bescheiden opgemaakt zijn, gaat voor de genoemde onderofficieren het leven kalmpjes zijn gang, daar er ook geen herhalingslichtingen opkomen. Een der beide administratieve autoriteiten kan dan zoo noodig wel enkele uren van den dag gemist en dus bij den troep gebruikt worden.¹⁾ Dit zou bovendien het groote voordeel hebben, dat beide onderofficieren, die in den regel uit het beste deel van het kader voortkomen, niet absoluut vervreemden van den practischen dienst en den troep. Te velde zijnde, zou men, wanneer verliezen aan kader intreden, te laat dit zich vrijwillig opgelegd isolement betreuren. Noodig schijnt het bij den genoemden opperwachtmeester en den fourier de geschiktheid respectievelijk als sectie- en als stukcommandant aan te kweeken of te onderhouden, waartoe zij ook des zomers beurtelings *af en toe* mede zouden moeten uitrukken. Eene eenmaal verkregen geschiktheid is bij goede individuen gemakkelijk te onderhouden, doch een opperwachtmeester, die in jaren

¹⁾ Hoeveel tijd wordt er op menig rapport niet geheel nutteloos door de opperwachtmeesters met noodeloos wachten verhangen?

niet te paard en bij het kanon komt, is een non-valeur geworden voor den practischen dienst. Ik ben er b.v. van overtuigd, dat bijna alle opperwachtmeesters-administrateur niet het minste begrip hebben van de richtwijzen bij het nieuwe geschut.

e. Men leide het kader tot 2 à 3 uur des middags practisch bij de batterijen op. De theoretische opleiding, die zeer beperkt kan zijn, vinde na dien tijd, ook des avonds, detachementsgewijze plaats. Op gezette tijden, b.v. 2 of 4 maal 's jaars, wordt regimentsgewijze een examen gehouden voor den naast hooger rang. Zooveel mogelijk late men iederen batterijcommandant zijn eigen kader. In iedere batterij bestaan, wat den inwendigen dienst betreft, tal van vaste gewoonten en gebruiken; sedert de invoering van het snelvuurgeschut wordt het „elkaar kennen” voor den B.C. en zijn kader ook bij den buitendienst meer en meer een eisch.¹⁾

Geen betere oefenschool bestaat er voor het op te leiden kader dan eene batterij, waar goed gediend wordt en waar men zich des winters met hart en ziel op de recrutenopleiding toelegt. Laat men iedere batterij zooveel mogelijk haar eigen kader behouden, waartegen uit een disciplinair oogpunt, vooral bij een actieven dienstdtijd der militie van één jaar, geen enkel bezwaar bestaat, dan zullen de B.C. en zijne officieren een verhoogd belang stellen in de opleiding hunner ondergeschikten en zal deze opleidingswijze, waarbij in de eerste plaats de practijk tot haar recht komt, goede vruchten afwerpen. Immers, men leert al doende en ook voor de luitenants worden geen scholen gehouden om hen voor den naast hooger rang te bekwamen. Nooit wordt men iets beter meester, dan wanneer men het zelf uit voert en onderwijst. De regimentsscholen, die nog eenig recht van bestaan hadden, toen de militie in Maart opkwam, zijn uit den tijd, nu dit tijdstip naar 1 October verschoven is. Gedurende het geheele winterhalfjaar, derhalve juist, wanneer men al het kader broodnoodig heeft voor de detailopleiding der recruten, worden de beste kaderkrachten en als onderwijzers en als leerlingen aan den troep onttrokken, doordien men hen op de regimentsschool concentreert.

Waar hier de kaderopleiding besproken wordt, mogen nog enkele opmerkingen omtrent de opleiding van het militiekader in het hier gedachte stelsel eene plaats vinden.

Wanneer de beste elementen van de lichte bij iedere batterij na 6 à 8 weken in ééne klasse vereenigd worden, dan dadelijk met de opleiding van het militiekader begonnen wordt en deze dag in, dag uit bij de batterij, een enkelen dag per week ook afdeelingsgewijze, met ernst wordt voortgezet, dan kunnen de aspirant-milicien-korporaals op

¹⁾ Zie b.v. de eischen, die de Kapitein BERGANSIUS aan zijn kader stelt. Militaire Spectator, April 1907. „De moeilijkste verrichtingen der indirecte richting”.

1 April verder gevorderd zijn dan bij de thans in zwang zijnde opleiding (of niet-opleiding?) op 1 Juni het geval is. Zij kunnen dan de maand April (thans Juni) practisch dienst doen als korporaal en worden op 1 Mei (thans 1 Juli) aangesteld. Met de goede elementen wordt de opleiding tot milicien-wachtmeester hoofdzakelijk bij de batterij, des middags af en toe ook afdeelingsgewijze, onmiddellijk aangevangen. Zonder bezwaar kunnen zij einde September als zoodanig worden aangesteld.

Zij, die het niet verder brachten dan tot milicien-korporaal, hebben nu 5 maanden in hun rang practisch dienst gedaan en kunnen behoorlijk geoefend met groot verlot vertrekken. Met de milicien-wachtmeesters, die juist zijn aangesteld, is zulks niet het geval. Van hen moet men in den 2^{en} zomer eene extra-herhalingsoefening eischen van 2 à 4 maanden naar gebleken geschiktheid, om hen practisch te oefenen in hun nieuwen rang. Zij verkeeren dan altijd nog in betere omstandigheden dan thans, nu allen 2 jaar dienen. Desgewenscht kunnen zij den 2^{en} winter vrijwillig onder de wapenen blijven; zij nemen dan deel aan het onderricht der nieuwe recruten, waardoor zij zelf in bruikbaarheid winnen en eenigermate te gemoet komen aan het gebrek aan kader. Men kan in dit geval met den minimum-eisch van 2 maanden practischen dienst in de uitrukkende batterij volstaan, zoodat zij dan op 1 Juni met groot verlot vertrekken.

Eindelijk achten wij invoering van militie-luitenants bij de bereden artillerie onontbeerlijk. Zij kunnen het bezwaar van een te groot aantal beroepsluitenants in vreedestijd ondervangen, zouden daardoor bijdragen om den gang der bevordering tot kapitein aanmerkelijk te verbeteren, terwijl zij tevens voor oorlogstijd de onontbeerlijke, doch nog immer niet bestaande reserve-aanvoerders zouden leveren. Waar de gang hunner opleiding het onderwerp eener afzonderlijke studie kan uitmaken, zullen wij dien hier verder met stilzwijgen voorbijgaan. Slechts zij er op gewezen, dat, waar in Duitschland de opleiding van den Einjähriger tot reserve-officier ook bij de veldartillerie in ruim 1 jaar voltooid wordt, wij bij eene opleiding, waarbij de practische vorming op den voorgrond staat en waarbij eene juiste schifting tusschen het noodzakelijke en het overtollige in het oog gehouden wordt, met eene opleiding van één jaar zeker zouden kunnen volstaan. Deze opleiding zou des morgens practisch bij de batterijen, des namiddags practisch en theoretisch bij de afdeeling kunnen plaats vinden. Later zou wellicht afdeelingsgewijze eene afzonderlijke regeling getroffen moeten worden; de stukrijderschool-periode b.v. kan bijna geheel worden overgeslagen. Practisch dienst doen in den rang is ook hier hoofdzaak. Na eene opleiding van één jaar zou dus, als voor den milicien-wachtmeester, in het 2e dienstjaar eene extra-herhalings-oefening van 2 tot 4 maanden geëischt moeten worden.

Voor het bovenstaande is het slechts één vereischte, dat jongelingen van ontwikkeling en van goeden huize ook bij de bereden artillerie als

Anteponduel

dienstplichtigen worden ingelijfd. Bij een actieven diensttijd van slechts één jaar kan dit in den tegenwoordigen tijd geen bezwaar vormen. Verplichting tot het bekleeden van een rang — waaraan men op den duur toch niet ontkomen kan — behoort als een noodzakelijk vereischte hierbij. ¹⁾

De hiervóór geschetste intensievere opleiding der dienstplichtigen, de betere waarborgen, dat de in de militie schuilende krachten behoorlijk tot haar recht komen, de gedeeltelijke splitsing van de opleiding tot stukrijder en tot kanonnier, bovenal het oefenen in batterijverband gedurende 6 in plaats van 4 maanden van het jaar, al deze maatregelen schenken een waarborg, dat de gevechtsvaardigheid der bereden artillerie er, ondanks het wegvallen van het tweede actieve dienstjaar, waarin *oefening* trouwens weinig tot haar recht komt, zeker niet op zou achteruitgaan. Er zijn echter nog eenige, hoofdzakelijk weinig kostbare, maatregelen te treffen, waardoor de oorlogsbruikbaarheid der bereden artillerie zeer zeker in hooge mate zou worden gebaat. Wij willen deze hier nog in het kort nagaan:

1°. Het geregeld, aanvankelijk batterij- en later in den zomer afdeelingsgewijs, houden van kaderoefeningen in allerlei terrein. Deze moeten éénmaal per week gehouden worden, waartoe de Donderdag zich bij uitstek leent. Zij moeten des winters worden voorbereid door 1 à 2 theoretische besprekingen per week van den B.C. met *al* het kader zijner batterij.

Deze oefeningen moeten dienen om de bereden artillerie te leeren zich thuis te gevoelen in al onze terreinen. De bebouwing van den bodem legt helaas, menigmaal onoverkomelijke hinderpalen in den weg aan het betreden van particuliere terreinen. Daarom zoekt men bij de oefeningen nog te veel de open heidevelden op, waar het werken met artillerie te eenvoudig is om zich behoorlijk te kunnen bekwamen voor alle eischen, die de werkelijkheid *in ons land* aan het optreden van het Wapen stellen zou. Met enkele ruiters en zeker met het afgestegen kader kan men echter vrijwel overal komen. Dergelijke kaderoefeningen behooren den geheelen artilleriedienst te velde te omvatten: verkennen van stellingen, den opmarsch daarheen en het innemen der stelling; verkenning van het voorterrein; richt- en vuurwijzen; waarneming; opstelling der treinen; munitie-aanvulling; stellingverandering; patrouilledienst; aanleg van colonnewegen; kantonnementen; bivaks; verpleging, enz., enz. Neemt men alle wachtmeesters en korporaals mede, dan kan ook het in stelling komen en het van stelling veranderen practisch worden beoefend. Dergelijke kaderoefeningen vormen ook eene uitstekende voorbereiding voor minder eenvoudige oefeningen, die men later met de geheele batterij (c.q. afdeeling) houden wil.

¹⁾ De noodzakelijkheid van het bezit van militie-officieren ook bij de bereden artillerie is meer uitvoerig door mij bepleit in De Nieuwe Courant van 11 Sept. 1906.

2°. Men late de afdeelingen der bereden artillerie voortaan jaarlijks als regel in de nabijheid der garnizoenen hare schietoefeningen houden in allerlei terrein en te Oldebroek slechts hoogstens eens in de 4 jaar. Wij gelooven, dat dit met eenigen goeden wil voor alle garnizoenen practisch uitvoerbaar is, vooral, wanneer men zijn eischen niet te hoog stelt, en bedenkt, dat de Nederlandsche bereden artillerie en door den bedekten, vlakken aard van het terrein en door de gesteldheid van den dampkring zelden op grootere afstanden dan 2000 à 2500 M. zal kunnen vuren. Ook in Denemarken schiet de veldartillerie in allerlei terreinen, terwijl men in Frankrijk veel werk maakt van de z.g. toevallige schietkampen.

Aan spoorwegtransport en kamptoelagen zou op die wijze eene belangrijke bezuiniging verkregen worden, die de uitgaven voor schadeloosstellingen in de nabijheid der garnizoenen zeker overtreft. Daarbij wordt dan het groote voordeel verkregen, dat onze bereden artillerie zou leeren schieten en waarnemen in vlakke, Nederlandsche terreinen, waardoor vanzelf onze tactiek zich meer zou gaan aanpassen aan de werkelijkheid. Voor het 2^e Regiment ('s Gravenhage en Leiden) zouden die oefeningen menigmaal kunnen bestaan in het vuren in zee op naderende of zich verwijderende vloten. ¹⁾ Welk onbeteekenend klein percent der Nederlandsche bereden artilleristen, die niet te voren bij de kustartillerie hebben gediend, kent thans den aanslag van eene granaat of den spreidingskegel der kogeltjes van eene GKT. op het water? En toch kan het geheele Nederlandsche veldleger geroepen worden mede te werken tot het afslaan eener landing op onze Noordzeekust. Ik ben ervan overtuigd, dat velen niet met zekerheid zouden durven beweren, dat eene G., met vlakke baan verschoten, op het water springt.

Mocht het schieten in de nabijheid der garnizoenen op onoverkomelijke bezwaren stuiten — iets, waarvan wij nog niet zeker zijn — dan heeft de bereden artillerie dringend behoefte aan een nieuw schietkamp. Bij voorkeur ware dit te zoeken op de grens van hoog en laag terrein, zoodat zoowel het heideveld als het polderland erin vertegenwoordigd waren, zoo mogelijk ook eene plas of groot heiven. Het zou zóó ruim moeten zijn, dat men er in alle richtingen vuren kon en ten slotte moeten voldoen aan deze 2 conditiones sine qua non: vrij bedekt en een terreinhoek = 0. Hoe langer men wacht met het vraagstuk van het schieten in de nabijheid der garnizoenen op te lossen of een goed schietterrein voor de bereden artillerie aan te koop, des te moeilijker zal het in verband met de steeds voortschrijdende ontginning van onzen bodem worden, de daarvoor noodige terreinen te vinden.

3°. Elke batterij houdt ieder jaar, waarin men niet deelneemt aan groote najaarsoefeningen, eene minstens 3-daagsche oefening buiten het

¹⁾ De afdeeling te Bergen-op-Zoom kan schieten op doelen, bij eb opgesteld op de slikken van de Ooster-Schelde.

garnizoen. Daarbij worden een paar flinke marschen, ook een nachtmarsch gehouden, wordt in stelling gekomen op allerlei terrein; één nacht wordt de troep ingekwartierd; één nacht wordt gebivakkeerd en in het bivak het eten bereid. Kortom: binnen een kort tijdsbestek worden alle verrichtingen van den velddienst doorloopen.¹⁾ Deze oefeningen kunnen ten deele gehouden worden met of tegen infanterie, cavalerie of artillerie uit een naburig garnizoen. Het nut van zulke oefeningen springt zoo duidelijk in het oog, dat toelichting wel overbodig is; zij vormen eene onmisbare schakel in de opleiding van den troep. Bij doelmatige voorbereiding behoeven de kosten niet hoog te zijn; het nut, dat zij voor de batterij afwerpen, is oneindig hooger dan de zoo dure groote manoeuvres, die bovendien in verband met de oprichting eener 4^e divisie en het streven naar bezuiniging steeds zeldzamer terugkomen en dus door iets anders vervangen dienen te worden. Voorbereiding tot de oorlogstaak in haar geheelen omvang zij steeds het richtsnoer bij het regelen der oefeningen voor alle Wapens!

De hier voorgestelde oefeningen beoogen het zelfde als de eertijds bestaande, helaas weder afgeschafte marschen naar Oldebroek, die ook zeer nuttig waren, doch waarbij men zich uitsluitend tot marcheeren beperkte. Wat hier wordt voorgeslagen, is van veelzijdiger nut; bovendien brengen dergelijke oefeningen weder eenige poëzie in den krijgsmanstand, wat in een vredesleger met korten actieven diensttijd waarlijk geen overbodige luxe is.

4°. Jaarlijks wordt in enkele paardenvorderingsdistricten eene proefvordering gehouden, waarbij zoo mogelijk ééne batterij per afdeling en anders per regiment aan paarden op oorlogssterkte wordt gebracht. De betrokken batterijen houden te zelfder tijd eene mobilisatie-oefening en worden daartoe aan personeel door andere aangevuld. Op deze wijze zou het nieuwe voorschrift betreffende de paardenvordering in oorlogstijd reeds in tijd van vrede worden beproefd, wat wel voorgeschreven is, doch nog niet plaats vond. Eventueel aan het licht komende kleine feilen zouden dan verbeterd kunnen worden. Tevens zou men in het Wapen ervaring opdoen omtrent het aanspannen en het gebruik van boerenpaarden, en zou men zich een denkbeeld kunnen vormen omtrent de handelbaarheid en de marschvaardigheid eener gemobiliseerde batterij in de eerste dagen na de mobilisatie. Men hoort hieromtrent de meest uiteenloopende denkbeelden verkondigen en slechts de zeer enkelen, die onze mobilisatie van 1870 hebben meegemaakt, kunnen in dit opzicht op practische ervaring bogen. De proeven, die men de laatste jaren, o. a. bij de groote najaarsoefeningen genomen heeft met gehuurde paarden, mogen grond geven tot goede verwachtingen, daartegenover staat, dat die proeven steeds plaats vonden op beperkte schaal en met huurkoetsierspaarden, die aan hard werk in snelle gangen gewoon zijn. Eerst, wanneer men eene batterij samen stelt, zooals zij in oorlogstijd

¹⁾ Het Korps Rijdende Artillerie hield onlangs eene oefening in dezen geest.

zal zijn, heeft men een zekeren grondslag tot oordeelen. De aldus voor de proefvordering tijdelijk gehuurde paarden zou men, zoodra de mobilisatieproef afgelopen en de oorlogsbatterij ingereden is, over het regiment kunnen verdeelen om hier tijdelijk de oefensterkte wat op te voeren. De herhalingsoefeningen zouden hiermede moeten samenvallen. Zeer zeker ook bij een actieven diensttijd van 1 jaar is het gewenscht tijdens die oefeningen over meer paarden te beschikken, dan thans het geval is. Uit eene batterij van 52 paarden kan men niet meer halen dan er in zit; m.a.w. men kan of de jonge lichterij of de herhalingslichting laten rijden. Op dit bezwaar stuit men thans, nu steeds 2 lichtingen onder de wapenen zijn, in nog hoogere mate; vandaar, dat bij sommige batterijen de herhalingslichting slechts zelden te paard komt en waar men van hare rijkunstige oefening werk maakt, leidt die der voor eerste oefening onder de wapenen zijnde manschappen er onder. Invoering van eene soort paardenmilitie als in Denemarken, waar de sterkte aan paarden met die aan manschappen op en neer gaat, schijnt daarom dringend noodig: zij schenkt aan het Wapen de noodige elasticiteit, het burger- en het militaire element grijpen alweer meer in elkaar en leeren elkaar verstaan; bij mobilisatie zal daardoor de paardenvordering met veel minder stoornissen verlopen.

Wordt, zooals hiervóór berekend werd, door invoering van een actieven diensttijd van één jaar bij de bereden artillerie, eene aanzienlijke jaarlijksche bezuiniging verkregen, er zijn nog enkele andere maatregelen te treffen, waardoor, blijvende binnen de sommen, die jaarlijks voor het Wapen op de oorlogsbegroting worden uitgetrokken, de gevechtskracht ware te verhoogen, en derhalve het nuttig rendement der voor onze landsverdediging uitgegeven gelden. Die maatregelen zijn:

1°. Omzetting van het Korps Rijdende Artillerie in 4 cavalerie-batterijen, dragende de veldartillerie-uniform, elk 4 stukken sterk, met niet-bereden bediening en louter bespannen met goede Iersche paarden.

Waar een regiment cavalerie van 600 sabels in vreedestijd per jaar ongeveer 1 ton gouds meer kost dan een regiment infanterie van 4000 geweren, doet men goed — onze beperkte beurs, Nederlandsche toestanden en Nederlandsche terreinen in rekening brengende — bij uitbreiding onzer levende strijdkrachten het zwaartepunt meer op de infanterie dan op de cavalerie te leggen. Te recht heeft men dit ingezien; de betrekkelijke getalsterkte onzer cavalerie is in den loop der tijden zeer gedaald. Onze cavalerie mag niet sterk zijn, omdat dit zou betekenen eene onevenredig groote verzwakking onzer infanterie. Waar eerstgenoemde dus zwak moet zijn, ook zwak is en wel steeds zwak zal blijven, mag men zich niet overgeven aan het droombeeld van een groot ophelderingskorps, door rijdende artillerie gesteund, dat „weit vor geht”. Afgezien nog van het problematieke nut van de cavalerie als het z.g. oog van den veldheer — de krijgsgeschiedenis stemt hier tot nadenken — past een dergelijk optreden niet bij onze verhoudingen.

De taak onzer cavalerie is meer van verkennenden aard; zij zal daarbij met patrouilles, bij uitzondering met detachementen moeten optreden. Groote ruitergevechten zijn in ieder geval te vermijden, daar zij een overmachten tegenstander in staat zouden stellen in één slag voor den geheelen duur van den oorlog met onze cavalerie af te rekenen. Mochten wij tot den polderoorlog gedwongen worden, dan is het met het verkennend optreden der cavalerie zelfs vrijwel gedaan en zal zij zich, als in 1672 in de Hollandsche Waterlinie, aangewezen zien de rol van eene snel verplaatsbare reserve te spelen. Zij wordt dan meer bereden infanterie; de veldartillerie is nu steeds nabij om haar te steunen.

Rekening houdende met het bovenstaande, zouden wij niet aarzelen zelfs de cavalerie-batterijen eene overbodige luxe te noemen, ware het niet, dat wij bij de verdediging onzer lange grenzen en rivieren, van de kust en van onze uitgestrekte stellingen een mobiel korps behoeven, waarvan rijwiel-afdeelingen de kern vormen en dat gesteund wordt door afdeelingen mitrailleurs en door de beschikbare cavalerie. Dit korps, dat pas in wording is, heeft ook eenige artillerie noodig; met het oog op dat korps achten wij een 4-tal batterijen van de samenstelling als boven aangegeven werd (16 vuurmonden) in onze organisatie op hare plaats. Door bezuiniging op de uniform en door afschaffing der bereden bediening zou de nieuwe organisatie ongetwijfeld minder kosten dan het tegenwoordige Korps Rijdende Artillerie. Verhooging onzer weerkracht bij beperking van uitgaven.

Wat de organisatie onzer levende strijdkrachten betreft, zijn wij thans in het stadium gekomen, dat wij moeten kiezen tusschen traditie en gevechtskracht. Wij mogen en kunnen ons niet langer de weelde veroorloven met beide rekening te houden. En waar gekozen moet worden, kan die keuze niet twijfelachtig zijn: Met gevechtskracht houdt men den vijand uit het land, met traditie eer het omgekeerde. Zeker zouden allen, die aan traditie hechten en die wat voelen voor het schoon verleden van ons schoonste korps, het met leedwezen uit onze organisatie zien verdwijnen, zulks neemt echter niet weg, dat het oogenblik daartoe gekomen schijnt. Ook hier geldt het spreekwoord van den heelmeester en de wonden.

Mocht het hier bedoelde korps worden omgezet in 4 cavalerie-batterijen, dan zouden deze, om de zoo uiterst moeilijke samenwerking van cavalerie met hare artillerie door oefening in vreedstijd te verzekeren, verblijf moeten houden in 4 goede cavaleriegarnizoenen, waarvoor Deventer, Zutphen, Amersfoort en Ede als vanzelf aangewezen zijn. Venlo en Roermond liggen daarvoor te blootgesteld, terwijl de oefeningsterreinen hier, uit een Nederlandsch oogpunt beschouwd, een te eenzijdig karakter dragen.

2°. Reorganisatie van ons treinwezen, dat abnormaal duur ingericht is.

Elke treinafdeeling bezit in vreedstijd 66 paarden en ontvangt jaarlijks, evenals iedere batterij, 40 recruten, die 2 jaar onder de wapenen blijven. Menschen, die bij doelmatige indeeling onzer militie allen uit den boe-

renstand zouden kunnen voortkomen dan wel uit de talrijke categorieën voerlieden en die in oorlogstijd niets behoeven te kennen dan het rijden van een span uit den zadel of van den bok, hoogstens beide, dergelijke menschen houdt men 2 jaren in actieven dienst! In Denemarken blijven zij 4 maanden onder de wapenen, waarvan 1 maand voor eerste oefening en 3 maanden als blijvend gedeelte.

Wij vinden hier weer een voorbeeld, hoe welverzorgd alle neven-diensten en alle bijzaken in onze militaire organisatie zijn, tevens de verklaring, waarom het nuttig rendement van ons oorlogsbudget zoo gering is in vergelijking met dat van andere landen; dermate laag, dat er van onze 30 miljoen ten slotte geen geld genoeg overblijft om den troep behoorlijk te oefenen en onze militiewet de openlijke erkenning bevat, dat onvolledig geoefenden te velde worden gebracht. ¹⁾

Blijkens bovenstaande cijfers zou men ieder regiment veldartillerie met ééne batterij kunnen uitbreiden en dan nog een 14-tal treinpaarden per regiment overhouden, indien er een middel was om op andere wijze in den treindienst te voorzien. Dit middel bestaat in het invoeren van landweerplicht voor de bereden artillerie. De militiewet 1901 stelt o. m. de bereden Wapens vrij van landweerplicht, vermoedelijk als schadeloosstelling voor een eerste-oefeningstijd van 1½ jaar, die bij de troepen te voet slechts 4 tot 8 maanden bedraagt; wellicht wist men destijds ook geen bestemming voor de 28- tot 35-jarige cavaleristen en bereden artilleristen. Bij een eerste-oefeningstijd der bereden artillerie van één jaar is de ongelijkheid met de troepen te voet niet zóó groot, dat het invoeren van landweerplicht uit dien hoofde te ont-raden zou zijn en dit te minder, omdat die plicht in vreedestijd, eene enkele herhalingsoefening uitgezonderd, op papier wordt vervuld. Bovendien zwijgen alle dergelijke overwegingen, wanneer het vaderland van de reeds geoefende krachten een nuttig gebruik kan maken.

Men organiseere den trein derhalve uit de oudere krachten van het leger, d. i. uit de landweer, wat rationeel is en o. m. in Zwitserland wordt toegepast. ²⁾ De Staat subsidieere eene tramlijn Ede—Harskamp en geve de N. C. S. eene subsidie voor een lijntje naar de Legerplaats bij Oldebroek. ³⁾ Wordt daarbij het remontedepot opgeheven, dan heeft de trein in vreedestijd zijn voornaamste reden van bestaan verloren. In de garnizoenen zette men flink het snoeimes in de vele „vrachtjes”, die weggebracht worden, omdat de trein er nu eenmaal is. Hier vindt men een even dankbaar gebied voor bezuinigen als eertijds

¹⁾ N.l. de vier-maanders. De acht-maanders toch, worden volgens die wet ingelijfd „ter volledige oefening”.

²⁾ Hier kent de Auszug geen trein, de landweer geen veldartillerie. Alle dienstplichtigen van dit Wapen komen, tot de landweer overgaande, bij de treincompagnieën.

³⁾ Bij mobilisatie van onberekenbaar nut voor het in veiligheid brengen van materieel.

op den wachtdienst en thans op de „morte-payen” der bereden Wapens.

Hoe groot het aantal lichtingen zou moeten zijn, noodig om uit de ex-bereden artilleristen bij mobilisatie den trein te organiseren, kan eene eenvoudige berekening leeren. Vermoedelijk zou men aan 4 lichtingen ruim voldoende hebben. Toch zouden wij den landweerplicht, evenals bij de troepen te voet, op 7 jaar gesteld willen zien. Het overschot aan personeel zou in staat stellen den transportdienst bij mobilisatie in onze uitgestrekte stellingen naar behooren te regelen. Ofschoon onze oudste liniën weinig jonger zijn dan de Unie van Utrecht (a°. 1579), ligt dit terrein nog altijd braak.

Eéne herhalingsoefening (individueel, niet lichtingsgewijze) zou voldoende zijn om naast eenig kader — waaronder de bestaande staf der treinafdeelingen — in vreedstijd te voorzien in de hoog noodige transportdiensten; het gros der lichting zou tijdens de regimentsoefeningen der infanterie, de groote najaarsoefeningen en die in den vestingoorlog voor 14 à 21 dagen moeten opkomen.

3°. Opheffing van het remonedepot, aankoop van alle trekpaarden op 5- à 6-jarigen leeftijd in het vroege voorjaar, africhting als trekpaard den eersten zomer als vandehandsch paard in de batterij, africhting als bijdehandsch-(rij)paard in den daarop volgende winter in eene kaderles onder leiding van den batterijcommandant. Africhting van de rijpaarden der bereden artillerie bij de depots der cavalerie, waarheen alle aangekochte 4- à 5-jarige rijpaarden, evenals vroeger gebruikelijk was, dadelijk na den aankoop gedirigeerd worden.

Onze remonte is abnormaal duur. Waar er bezuinigd moet worden, ware het beter geweest, indien men in de eerste plaats hieraan de hand had geslagen, in plaats van aan de oefeningsvoorwaarden van den troep. Doch al wat naar paarden zweemt, vormt zulk een heilig huisje, dat men er niet gaarne aan tornt. „Dat dure materiaal” eischt blijkbaar meer zorg dan de mensch, van wie men er jaarlijks 17.500 op commando zonder eenige schadeloosstelling licht.

Ons artilleriepaard heeft een eerste-oefeningstijd van $\pm 2\frac{1}{2}$ jaar achter den rug, eer het tot het blijvend gedeelte overgaat, dat wil zeggen in de strijdende onderdeelen komt, en hier bijdraagt, zoowel tot oefening van het individu als van het geheel. Daar de remonte-modulus $\frac{1}{10}$ bedraagt, het paard derhalve gemiddeld 10 jaar rijkeigendom blijft, gaat een vierde gedeelte van zijn militair leven improductief voorbij. Komt het artillerietrekpaard als 6-jarige in de batterij, dan kost het, op $3\frac{1}{2}$ -jarigen leeftijd voor f510 à f550 aangekocht, *minstens* f12 à 1300, indien men voeding, stalling, stalgereedschappen, onderhoud van gebouwen, weiden, personeel, kazerneering, transporten, pensioenen, enz., enz. mederekent. Het zou te ver voeren, hier deze zaak geheel uit te werken. Daarom constateeren wij slechts, dat men de laatste jaren, in verband met de uitbreiding van de bereden artillerie, telkens 60 z. g. voljarige paarden (5 à 6-jarige) heeft aangekocht voor een gemiddelden prijs van f725, die na eene zeer korte

dressuur bij de batterijen overgaan en hier als trekpaarden uitstekend voldoen. Hiermede heeft een krachtig argument van de voorstanders van het remonedepot veel van zijn waarde verloren, n.l. de bewering, dat men in ons land geen bruikbare 5- à 6-jarige paarden voor een matigen prijs kan koopen. De verdere nadeelen van het remonedepot — de concentratie van vele jonge, voor een groot deel uitheemsche paarden, wat tot epidemieën leidt en de grootere kans op teleurstellingen bij den aankoop van zóó jeugdige paarden¹⁾ — liggen te zeer voor de hand, dan dat het nog noodig is hier verder bij stil te staan.

Ook de instelling van een regiments-remonte, het depot, maakt de africhting van het artillerietrekpaard noodeloos omslachtig en duur. Men vindt hier andermaal een voorbeeld, hoe alle nevenzaken in ons leger dermate verzorgd worden, dat de hoofdzaak daaronder lijdt. Van het remonedepot komende, wordt het artillerie-trekpaard nog 15 maanden afgericht om te leeren . . . trekken, wat het al kent, daar de meeste paarden in de burgermaatschappij reeds gewerkt hebben. Zeer zeker zou dit het geval zijn, indien zij op 5- à 6-jarigen leeftijd werden aangekocht. Bovendien zal het er zeker weinig toe doen, of het jonge paard vandehandsch afgericht wordt bij het depot, waar de stukrijder A op het B.H.-paard zit dan wel bij eene batterij, waar B dit paard berijdt, en zulks te minder, omdat men bij opheffing der depots als zoodanig de remonteruiters van het depot als stukrijders in de batterijen zou aantreffen. Wel zal ook een paard door eene langdurige, oordeelkundige dressuur meer vooruitgaan dan door eene korte, doch men torne niet aan de menschen-africhting, eer men zich, wat de paarden-dressuur betreft, met een minimum heeft tevreden gesteld. Een lange actieve diensttijd van den man heeft een veel nuttiger effect dan eene langdurige africhting van een trekpaard, omdat men den mensch als redelijk en denkend wezen steeds verder brengen kan; het trekpaard blijft steeds trekken, al zal het dit bij eene zeer oordeelkundige africhting een weinig economischer doen, dan bij eene zeer onoordeelkundige. Hoe zou men oordeelen over een particulier, die, alvorens zijn paard op 6-jarigen leeftijd in gebruik te nemen, 2½ jaar doorbracht met het ijdel streven om het „met elastische rugwielving in de onvoorwaardelijk bijgebrachte houding aan den teugel” te doen gaan?

Te minder loonend blijkt al het geld, voor eene dure remonte uitgegeven, wanneer men bedenkt, dat van alle paarden, waarmede men te velde komt, wellicht geen 10% het einde van den oorlog beleeft, zoodat men zich bij elke aanvulling toch met z.g. onafgerichte paarden tevreden stellen moet. Zelfs de lastigste paarden worden dan ten gevolge van vermoeienissen en ontberingen spoedig handelbaar.

Ook de ervaringen, de laatste jaren opgedaan bij de proeven met het aanspannen van gehuurde paarden, stemmen tot nadenken omtrent het

¹⁾ Men leze, wat een zoo ervaren man als de Kolonel KNEL hieromtrent mededeelt in zijn werk: Remontepaarden. 1905, blzn. 18, 21 en 28.

nut eener langdurige militaire africhting van het artillerie-trekpaard. Zeker zullen zij daaromtrent sceptisch gestemd zijn, die in 1905 met de IIe Afdeeling 3^e Regiment Veldartillerie de groote najaarsoefeningen in Zuid-Limburg hebben medegemaakt. Bij die gelegenheid waren bij 2 batterijen de 4 vuurmonden vandehandsch uitsluitend aangespannen met gehuurde paarden en het was merkwaardig om te zien, hoe goed die paarden, na eene kleine week van voorbereiding, in de bespanningen gingen en hoe goed zij in de moeilijkste terreinen van geheel Nederland al verrichtten, wat van hen gevraagd werd. Bij eene der batterijen werd een dag bij vergissing een gehuurd paard, dat wellicht nimmer onder den man gegaan en in ieder geval den laatsten tijd steeds voor een rijtuig geloopt had, des morgens in de plaats van een batterijpaard medegegeven voor eene artilleriepatrouille. De vergissing werd eerst des middags bij terugkeer in het kantonnement gemerkt; het paard had alles uitstekend medegemaakt!

Wij zouden met het oog op al het bovenaangevoerde alle artillerie-trekpaarden eerst op 5- à 6-jarigen leeftijd aangekocht en onmiddellijk als V.H.-paarden bij de batterijen in gebruik, tevens in africhting genomen willen zien. Slechts bij zeer vermoeiende oefeningen, bij het gaan naar kampementen en tijdens de groote najaarsoefeningen late men ze thuis. De verdere africhting geschiedt dan in den eerstvolgenden winter. De voordeelen, welke deze africhtingswijze voor het Wapen biedt, springen in het oog. Thans staat bij de Nederlandsche bereden artillerie tegenover eene kleine kaste, die er z.g. alles van weet, de groote meerderheid, die geheel onkundig heet op het gebied van africhting. Het meerendeel der batterijcommandanten heeft nooit aan africhting gedaan, de jonge officieren, in vergelijking met die der cavalerie reeds stiefmoederlijk onderlegd, ontvangen in dit opzicht nimmer leiding, met uitzondering van de weinigen, die naar de rijsschool gaan en zoo blijft het hoogstens half werk in het geheele Wapen. In den hier geschetsten gedachtengang, waarbij de trekpaarden bij de batterijen worden afgericht, wordt ieder veldartillerie-officier op zijn beurt belast met die africhting. Allen moeten daarin dus worden onderlegd, ieder doet in dit opzicht ervaring op en allen zullen er belang in stellen. Alle batterijcommandanten zijn op de hoogte van de africhting van paarden, wat eene oordeelkundige indeeling der batterijen, ook bij mobilisatie, ten goede komt. De kaderles, waarin de luitenants, het kader en de meest geoefende manschappen der batterij onder leiding van den batterijcommandant des winters de jonge paarden aanrijden, brengt het kader geregeld te paard, werkt prikkelend op den ijver van ruiters en instructeur, terwijl de luitenants hier de feitelijk onontbeerlijke ervaring omtrent africhting opdoen. Bovendien worden alle rijkunstige talenten, die nu in één onderdeel geconcentreerd zijn, dan over het geheele regiment verdeeld.

Dat eene dergelijke africhtingsmethode niet tot den ondergang van het Wapen behoeft te leiden, leert Denemarken, waar de artilleriepaar-

den bij de batterijen worden afgericht. Merkwaardig is ook, wat België ons in dit opzicht leert. Hier worden alle veldartillerie-remonten op 4- tot 6-jarigen leeftijd in het vroege voorjaar, binnenslands (in de Ardennen) gekocht voor gemiddeld 965 francs ¹⁾ of f 465. Zij worden enkele weken na den aankoop V.H. bij de batterijen in de bespanningen gezet en hier den eerstvolgenden winter verder afgericht. Algemeen roemt men de wijze, waarop de veldartillerie daar bespannen is met wel is waar kleine, doch zeer krachtige, goed in de hand staande en vlotte trekpaarden. Zoo leest men in de *Revue militaire des armées étrangères* van Juli 1907, waar een overzicht gegeven wordt van de Belgische groote manoeuvres van 1906: „L'artillerie est très bien attelée; ses chevaux sont vigoureux et en excellent état.” Ten slotte halen wij aan, wat VON OETTINGEN in 1884 schreef ²⁾: „Am besten bespannt ist die Russische Artillerie Die Ausbildung der Russischen Artillerie-Zugpferde ist eine total andere als die der unsrigen. Sie werden meistens von Hause aus als Zugpferde behandelt, d.h. gleich eingespannt und im Ziehen geübt”.

Ieder depot telt 31 afgerichte paarden; voorts van af 1 October tot omstreeks 1 Juli — datum, waarop eene nieuwe lichting paarden van het remontedepot komt — omstreeks 42 in africhting zijnde paarden. Van 1 Juli tot 1 October d.a.v., op welk tijdstip de oude lichting remontepaarden naar de batterijen overgaat, heeft men er derhalve ± 84 jonge paarden. Laten wij de in africhting zijnde voljarige paarden buiten beschouwing, omdat men hier met een tijdelijken toestand te doen heeft, dan bezit ieder depot eene gemiddelde sterkte aan paarden van $31 + 52 = 83$. De hoeveelheid officieren, kader en manschappen, bij een depot aanwezig, is ongeveer gelijk aan die bij eene batterij.

Bij africhting van het artillerie-trekpaard op de wijze, zooals hierboven werd geschetst, zou men derhalve de sterkte van ieder regiment veldartillerie, zonder de kosten van het Wapen te verhoogen, opnieuw met een batterij kunnen verhoogen. Bovendien ware de vredessterkte der batterijen uit de 31 overschietende paarden nog met enkele te vermeerderen, wat de oefeningen ten goede zou komen.

Men versta ons met het vorenstaande wél. Geenszins willen wij — in abstracto beschouwd — het nut van het remontedepot in twijfel trekken, noch dat van de depots der regimenten. Voor elke dezer instellingen pleiten tal van argumenten. Doch met het oog op den geest des tijds, die aandringt op bezuiniging in militaire uitgaven, bovenal met het oog op de vele groote, hiervoor genoemde, leemten, welke ons defensiestelsel aankleven, wordt het vraagstuk meer en meer urgent om het gegeven geld zoo nuttig mogelijk in gevechtskracht om te zetten. Alleen reeds door afschaffing van het remontedepot wordt per jaar 2 ton vrijgemaakt

¹⁾ VON LÖBEL's Jahresberichte. 1906, blz. 47.

²⁾ Die Ausbildung der Artillerie-Zugremonten, blz. 13.

voor andere uitgaven. Liever een leger, waarvan de paarden mogelijkerwijze in hun jeugd een weinig minder doorvoed waren, dan eene ten deele onvoldoend geoefende infanterie, gebrek aan geschut en patronen, dan een leger en eene landweer, die, door gemis aan kaders, de kiem hunner ontbinding reeds in zich dragen. En wanneer men ons kiezen laat tusschen een regiment van 6 veldbatterijen en één depot, dan wel een regiment van 7 veldbatterijen, waarbij de vredesstam aan paarden mogelijkerwijze aan iets lagere theoretische eischen van africhting voldoet, dan kiezen wij onvoorwaardelijk dit laatste, omdat het eene grotere gevechtskracht vertegenwoordigt.

Wij meenen in het vorenstaande aangetoond te hebben, dat de organisatie der bereden artillerie, zonder schade toe te brengen aan het gehalte van het Wapen, kan, en onder de gegeven omstandigheden ook moet, gegrond worden op een eerste-oefeningstijd van één jaar. Wij gelooven, dat hiermede echter een minimum bereikt is, waarbeneden men niet gaan mag, zonder de individueele geschiktheid van den man, de goede voortgezette oefening van het kader en bovenal de handelbaarheid van de batterij in haar geheel ernstig in gevaar te brengen.

De omzetting van het Korps Rijdende Artillerie in 4 cavalerie-batterijen van 4 stukken kan zonder jaarlijksche kostenverhooging plaats vinden en is in overeenstemming met Nederlandsche toestanden en eischen. Die batterijen vormen de artillerie van het mobiele korps onzer verdediging.

Daar de meerdere kosten voor de oplegging van kleeding en uitrusting bij invoering van landweerplicht bij de bereden artillerie zeker niet de bezuiniging van $2\frac{1}{4}$ ton gouds overtreffen, jaarlijks op de eerste oefening van het Wapen te verkrijgen, ¹⁾ zou organisatie van den trein uit de landweer en opheffing der depots in staat stellen om het aantal batterijen per regiment van 6 op 8 te brengen. Het geschut met de caissons voor 4×8 veldbatterijen van 7 cM. is er reeds, vermoedelijk ook een groot deel der tuigen (reservebatterijen). De uitgaven voor eens zouden zich derhalve hoofdzakelijk bepalen tot de aanschaffing der munitie. Op die wijze ware eenigermate te gemoet te komen aan het euvel onzer bestaande organisatie, die ons 2 reserve-divisiën infanterie schenkt zonder eenige veldartillerie, nog gezwegen van het groot aantal bataljons landweer-infanterie, die buiten het stellingverband kunnen optreden en die eveneens geheel van bedoeld Wapen ontbloot zijn.

De gevechtskracht der bereden artillerie ware op de hier geschetste wijze zonder verhooging van kosten, uitsluitend door een beter rendement, te verhoogen met 33 %.

¹⁾ Thans wordt boven de hiervóór berekende 2 ton ook de bezuiniging medegeteld, verkregen door invoering van den éénjarigen actieven diensttijd bij de treinafdeelingen (7e batterijen).

Het nieuwe Schietvoorschrift.

Dank zij de studie, de toewijding en den ijver van den Kapitein FABIUS, hebben wij een nieuw ontwerp-schietvoorschrift in beproeving gekregen. De grondgedachte, waarvan dit voorschrift uit gaat, is deze, dat het schieten, zooals dit bij wedstrijden plaats heeft, niet het zelfde is, als dat, hetwelk op het gevechtsweld zijne toepassing vindt.

Het schieten, dat den soldaat geleerd moet worden, is het schieten, zooals dat op het gevechtsweld geschieden zal, en dat niet veel anders is dan eene reflexbeweging.

De schietopleiding moet er dus op gericht zijn, die reflexbeweging zoo productief mogelijk te doen zijn; en dit verkrijgt men alleen, zooals het voorschrift het zoo kernachtig uitdrukt, door „stelselmatig doen”.

Het resultaat van de schietopleiding moet zijn, dat de soldaat, zoodra hij het geweer in den aanslag heeft, reeds vrij nauwkeurig gericht is, zoodat, al vergeet hij onder de zenuwschokkende invloeden van het gevecht, om na te richten, d.w.z. van vrij nauwkeurig tot nauwkeurig te komen, zijn vuur toch nog groote waarde behoudt.

Dit schieten vertoont dus veel overeenkomst met het jachtschieten; alleen met dit onderscheid, dat het narichten bij het jachtshot van niet zooveel belang is, als bij het oorlogsschot, daar een jager, ten minste hier te lande, met hagel schiet.

Het doel, waartoe het ontwerp-schietvoorschrift wil geraken, is uitnemend, ja, wordt door bijna alle officieren der infanterie toegejuicht. Maar diensondanks loopt het nieuwe voorschrift toch gevaar, niet ingevoerd te zullen worden.

De oorzaak hiervan is gelegen in het feit, dat het, volgens het oordeel van bijna alle instructeurs, te veel tijd vordert, om den man het schieten te leeren, een groot bezwaar reeds voor de achtmaanders, maar nog meer voor de viermaanders.

Daar het niet slagen van de proef waarschijnlijk leiden zou tot het weder invoeren van het oude voorschrift (wat ik een nadeel zou vinden), wil ik trachten, de fout in de methode van het ontwerp aan te toonen, om daarna een eenvoudiger weg aan te geven, die tot het zelfde doel voert.

Wellicht zal men mij betwisten, dat het onmogelijk is, acht- en viermaanders volgens de nieuwe methode voldoende te oefenen, doch dan maakt men de fout van uit het oog te verliezen, dat, wat enkelen bij hun onderwijs kunnen bereiken, omdat hunne bijzondere gaven hen daartoe in staat stellen, volstrekt niet door allen, ook de minder begaafden verkregen kan worden. Hiermede moet men bij het vaststellen der opleidingsmethode rekening houden.

Waar ik, hierboven sprak van fout, daar bedoelde ik niet eene fout in absoluten zin, maar eene fout in betrekkelijken zin.

Het is bekend, dat de een meer, de ander minder aanleg heeft om het schieten te leeren. Wil ik nu iemand, die veel aanleg voor schieten heeft, tot een uitnemend oorlogsschutter opleiden, en heb ik daartoe tevens den tijd, ja, dan zou ik de methode van het ontwerp volmaakt achten. Maar daar menschen met uitnemenden aanleg slechts uitzonderingen zijn, keur ik eene methode, die alleen voor uitzonderingen goed is, als legermethode af.

Een voorbeeld zal mijne bedoeling allicht verduidelijken: wanneer ik iemand, die veel aanleg voor billard spelen heeft, tot zijne maximumhoogte wil opvoeren, dan begin ik hem te leeren met één bal te spelen, eerst zonder effect; kent hij dit volmaakt zuiver, dan leer ik hem het effect geven, om daarna eerst een tweeden bal op het billard te brengen; eindelijk komen de drie ballen op het groene laken, om, eerst na voortgezette oefening daarmede, tot het partij spelen over te gaan.

Volgt men deze methode van onderricht echter met iemand van middelmatigen aanleg, dan zal die persoon ook wel goed leeren billard spelen, doch nooit beter, dan zijn aanleg toelaat. Daar zijn aanleg hem echter niet veroorlooft, eene zekere grens van nauwkeurigheid te overschrijden en hij dus ook niet veel voelt voor, wat hij noemt, overdreven nauwkeurigheid, begint dat oefenen met één bal hem vrij spoedig te vervelen, en hij zal zich weldra aan Uwe leiding onttrekken. Wordt hij echter gedwongen Uw onderwijs toch te volgen, dan is het voor ieder duidelijk, dat er van oefenen met inspanning van alle krachten weinig meer zal komen.

Iemand met middelmatigen aanleg leert men billard spelen, door hem te vertellen, hoe hij doen moet, het hem eens te laten zien en het hem dan zelf te laten doen, tot het zoo ongeveer goed gaat, om zoodra men ziet, dat de leerling het begrepen heeft, eene partij met hem te gaan spelen. En al doende leert de leerling billard spelen en bereikt, na voldoende oefening, de hoogte, die zijn aanleg hem toelaat.

De eerste methode is m.i. in het nieuwe voorschrift belichaamd.

Iedere beweging, die de schutter verricht, wordt ontleed, iedere beweging wordt afzonderlijk beoefend en daarna die bewegingen saamgevoegd. En dit acht ik de fout te zijn, die het ontwerp gemaakt heeft.

Na de fout aangetoond te hebben, rust op mij de taak eene betere methode aan te geven, die tot het zelfde doel voert.

Het voorbeeld, met het billard spelen gegeven, duidt tevens den weg

aan, waarlangs, volgens mijne meening, het zelfde doel, namelijk het vormen van oorlogsschutters, te bereiken is.

Jagers en stroopers zijn in het algemeen goede schutters; hoe hebben zij het schieten geleerd? Ziedaar de vraag, die ik mij gesteld heb.

Een jager koopt een geweer, laat zich uitleggen, hoe hij het behandelen moet, probeert eens op eene schijf of op eene geïmproviseerde schijf, of het gaat, en daarna gaat hij het veld in, om te jagen.

Ziet hij een stuk wild, dan legt hij aan en trekt niet af; vóór hij gericht was, was het wild al verdwenen of reeds te ver weg. Dit ontmoedigt hem echter niet, doch doet hem inzien, dat hij het geweer te langzaam in den aanslag gebracht heeft: „dat gebeurt mij niet weer”, is zijn vast besluit.

Ziet hij weer een stuk wild, dan is hij al vlugger, maar allicht nog niet vlug genoeg; de volgende maal zal het toch anders zijn. Dit vaste besluit doet hem al zijne zenuwen spannen, om bij den eerstvolgenden keer, het nu eens goed te doen.

En werkelijk na nog één of twee keer gelukt het hem, zijn geweer vlug genoeg in den aanslag te brengen, maar nu was het geweer, na in den aanslag gebracht te zijn, zóó slecht gericht, dat, vóór hij in staat was, gericht te zijn, het wild hem alweer ontsnapt was. Niet alleen het geweer vlug in den aanslag brengen, maar tevens goed, is de les, die hij nu leerde.

Zoo leert de leerling-jager, al doende, wat hij doen moet, om zijn buit te bemachtigen. Zoo blijft het schieten steeds de inspanning van al zijne krachten vergen, en blijft het voor hem steeds eene sport, die hij met liefde beoefent.

In de kazerne heeft men echter nog te veel tijd, men is niet tevreden met de overtuiging, dat de man het richten begrijpt, neen, dat moet schier eindeloos herhaald worden, tot de man een geeuw bijna niet kan onderdrukken, als hij het woord „voorbereidende schietoefeningen” hoort.

Niet alleen met het richten, maar met al de onderdeelen van het schieten gaat het zoo. En dan staat men er nog verbaasd over, als de soldaat niet met lust en ijver bij het schieten is. „De menschen verleeren het schieten door al die voorbereidende oefeningen”, is eene verzuchting, die meer dan eens door een onderwijzer wordt geslaakt.

Hierboven sprak ik van „in de kazerne”, daar mij van verschillende zijden ter oore kwam, dat de militaire onderwijzers bij de oefeningen tot verhooging van 's lands weerkracht reeds na eene voorbereiding van enkele minuten den leerling laten schieten en dat er dan zeer goed geschoten wordt. Dit laatste moet er bij, want daarop komt het aan; daaruit blijkt toch ten duidelijkste, dat het houden van al die voorbereidende oefeningen tijd vermorsen is.

Wil men het zelfde doel, als het voorschrift na jaagt, bereiken, dan zou men de volgende eenvoudige methode kunnen toepassen:

Eerst uitleggen, wat richten is, daarna, ter controleering of, hetgeen

uitgelegd werd, ook begrepen is, een geweer op een richtbok leggen en den leerling laten aanwijzen, waarop het geweer gericht is. Doet hij dit goed, dan is het bewijs geleverd, dat de leerling richten kan, en behoeft men hem verder niet met allerlei richtcontrole's te vervelen.

Blijkt het, dat de leerling eene fout maakt, dan kan hem die fout onder het oog gebracht worden, om hem daarna weder te laten aanwijzen, waarop het geweer gericht was. Doet hij het nu goed, dan zijn wij met hem ook klaar; mocht hij toch nog eene fout maken, dan is het de taak van den onderwijzer hem door allerlei middelen het goed richten te leeren.

Wijst men den leerling vervolgens, hoe hij het geweer moet laden, aftrekken, enz., dan kan men hem daarna eens op een doel laten richten; maakt hij fouten, dan dienen die opgemerkt en verbeterd te worden.

Daarna laat men hem met exercitie-patronen op een doel schieten, dat niet langer zichtbaar is, dan drie seconden, terwijl men hem erop opmerkzaam maakt, dat hij niet aftrekken mag, als hij niet gericht is; dit te controleeren met een richtcontroleur of richtbril.

In het eerst zal hij te veel tijd voor het in den aanslag brengen van het geweer besteden, maar door de ondervinding geleerd, zal hij het spoedig vlugger doen.

Het is hierbij de taak van den onderwijzer, om naarmate de geoefendheid van den man toe neemt, het doel korter zichtbaar te doen zijn, zoodat de man niet meer in staat is, een schot af te geven, als hij niet reeds, bij het in den aanslag brengen van het geweer, vrij nauwkeurig gericht was. De oefeningen worden verzaard, door het doel kleiner te nemen, en daarna, door den afstand te vergrooten.

Ieder man schiet dagelijks vijf marga-patronen op eene kortstondig zichtbare schijf (kop). Ieder schot, dat raak is, wordt met twee centen beloond, als er bij de eerste maal, dat de schijf zichtbaar werd, geschoten is, en met ééne cent, als dit pas bij één der volgende keeren geschiedde. Hierdoor leert men den man tevens spaarzaam met zijne munitie omgaan.

Deze methode is eenvoudig, niet noodeloos geleerd gemaakt, en prikkelt de belangstelling bij den man, terwijl men op eene heel wat eenvoudiger wijze, dan door de methode van het ontwerp-voorschrift, het zelfde doel bereikt.

Zeer gaarne neem ik aan, dat er in deze methode fouten zijn, of dat er eene nog betere, nog eenvoudiger methode van schietopleiding is, maar dat heeft mij er toch niet van kunnen weerhouden, deze onder de aandacht te brengen, in de hoop, dat of deze methode, of eene betere of verbeterde aan eene proef onderworpen mag worden, alvorens het ontwerp-voorschrift ingevoerd of, wat nog erger zou zijn, weder tot het oude voorschrift teruggekeerd zou worden.

G. K.

Herziening van Voorschriften voor de Vestingartillerie.

Daar de voorraden van het Voorschrift op den Batterijdienst en van het Aanhangsel op de Voorschriften van de Vestingartillerie uitgeput zijn, bestaat er thans gelegenheid om, alvorens tot een herdruk over te gaan, deze voorschriften grondig te herzien. Bij verschillende regimenten vestingartillerie wordt thans gewerkt aan voorstellen tot zoodanige herziening. Het is daarom een gunstig tijdstip voor eene nadere beschouwing der bestaande voorschriften.

De groote tactische beginselen, waarop de dienst der vestingartillerie in oorlogstijd moet berusten, zijn neergelegd in het „Voorschrift Groepsverband” (V. Gr. V.) en in het „Voorschrift Batterijdienst”. (B. D.) Alle detailzaken, welke de genoemde voorschriften te uitgebreid zouden maken, zijn samengevat in het bovengenoemde „Aanhangsel”. (Aanh.) Van eene critiek nu, op de beide eerstgenoemde „tactische” voorschriften wenschen wij ons te onthouden; er zijn in ons Wapen meer bevoegde mannen, om zich rekenschap te geven van het tactisch gebruik der vestingartillerie, en dit in een voorschrift te belichamen. (Men zie o.a. het bekende artikel van den 1ste Luitenant REITSMA: „Hoe ontwikkelt de Vestingartillerie meer gevechtskracht” in den jaargang 1904 van dit Tijdschrift.) Het zijn echter juist de detailzaken, welke bij de regimenten, vooral door het lagere kader, het minst worden begrepen, en hiervan draagt de duistere redactie van het Aanhangsel grootendeels schuld. In hoeverre dit het geval is, wordt het best gevoeld door hen, die het voorschrift dagelijks moeten toepassen, en vooral door de officieren, die het moeten onderwijzen aan het kader.

Het waren deze overwegingen, die er ons toe brachten, dit opstel te publiceeren, in de overtuiging, dat de practische ervaring bij den troep in deze evenveel gewicht in de schaal legt, als de uitspraak van de mannen der wetenschap.

Wanneer men thans bij onze korporaals en jongere sergeanten een onderzoek in stelde naar de kennis van het Aanhangsel, dan zou de uitkomst bedroevend zijn en duidelijk doen zien, hoe weinig dit voorschrift wordt begrepen. En vooral wanneer straks het kanon van 8 cM. St. en de snelvuurhouwitser van 12 cM. met hunne afzonderlijke richtmiddelen en richtmethoden het boekje nog wat lijviger komen

maken, dan zal de inhoud daarvan voor het kader wel even duister blijven als de sombere omslag, die nu eenmaal onafscheidelijk bij onze voorschriften schijnt te behooren. Aan wie dit geweten moet worden, aan de menschen of aan het voorschrift, is moeilijk uit te maken; vermoedelijk echter aan beide. Dit is in lijnrechte tegenspraak met hetgeen de 1ste Luitenant OUDENDIJK in 1905 in dit Tijdschrift schreef, als antwoord op het bovenvermelde opstel van den Heer REITSMA. De Heer O. levert daarin n.l. een pleidooi, en voor het bevattingsvermogen van onze onderofficieren, en voor de duidelijkheid van onze voorschriften, meer in het bijzonder van het Aanhangsel. Men vergete echter niet, dat wij thans 2½ jaar verder zijn, en in die jaren menig deugdelijk onderofficier de gelederen zagen verlaten; tevens gelooven wij, dat niemand meer vertrouwd kan zijn met de bedoeling der bestaande voorschriften, dan de Heer O. zelf. Wij zijn ervan overtuigd, dat onze opvatting in deze door een groot aantal officieren van het Wapen gedeeld wordt. Trouwens, de Heer O. zelf levert een prachtig voorbeeld, waar hij de foutieve eerste richting bij de mortieren verhaalt (blz. 336), een geval, dat nog meermalen voorkomt. Hier geeft hijzelf toch aan, dat de oorzaak lag in het niet *begrijpen* van het voorschrift.

En ook het feit, dat op de exercitiebatterij van een onzer regimenten het meerendeel der richttafels, bestemd om op de vuurmonden gebezigd te worden (voor de plaatsbepaling bestaan afzonderlijke planchetten), thans keurig netjes met kaarten *beplakt* zijn, spreekt in dit verband boekdeelen!

Willen wij nu de gebreken van het bestaande Aanhangsel opsporen, dan kunnen de tactische voorschriften niet onaangeroerd blijven liggen, maar ook hiervan zullen die punten ter sprake gebracht moeten worden, welke in onmiddellijk verband met het genoemde voorschrift staan.

Zoo staat Deel I, *De Richting*, in nauw verband met punt 107, V. Gr. V., waarin eene voorname bron van verwarring haar oorsprong vindt. Het valt n.l. te betreuren, dat in dit punt drie wijzen genoemd worden, waarop de A.C. de plaats van het doel aan den B.C. kenbaar kan maken, en wel:

- 1°. zijdelingsche richting, ten opzichte van de *hoofdrooilijn*, en afstand;
- 2°. zijdelingsche richting, ten opzichte van een *terreinvoorwerp*, en afstand;
- 3°. de in het groepsstafkwartier gevonden getallen doorseinen, n.l. naar batterijen, die volgens de *planchetmethode* (met kaart) kunnen richten.

Dit is werkelijk „des Guten zu viel”. Indien ééne dezer methoden steeds kan worden toegepast, had men met deze moeten volstaan. De vereischte kennis voor den onderofficier-B.C. wordt dan aanmerkelijk beperkt. Beschouwen wij nu deze drie methoden:

ad 1°. Deze wijze wordt thans in den regel toegepast, en daar de hoofdrooilijn altijd kan worden aangegeven (Aanh., § 38, voorziet hierin

voldoende), kan zij altijd gevolgd worden. Ook bij onvoorbereide opstellingen, welke tegen een bepaald doel worden ingenomen, kan immers de batterij zóó worden aangelegd, dat de hoofd-rooilijn over dit doel loopt! Het in de richting brengen der vuurmonden, wat vooral bij mortieren juist dan nog al ingewikkeld is, wordt dan: het uitzetten van de hoofd-rooilijn, hetgeen onder toezicht van een officier moet geschieden, en waarover onze onderofficieren zich dus niet het hoofd behoeven te breken.

Het kan echter niet ontkend worden, dat deze wijze veel tijd vordert, door het voortdurend verschuiven van het stuk, dat tweemaal gericht moet worden, terwijl ook veelal evenwijdige correctie berekend moet worden.

ad 2°. Aan deze methode kleeft het groote nadeel, dat meestal *dubbele* evenwijdige correcties berekend moeten worden, wat voor het lagere kader te moeilijk is. De 1ste Luitenant KOOIMAN verplaatst deze berekening in het door hem voorgestane stelsel (beschreven in een artikel: „Eerste richting van eene batterij Vestingartillerie” in den jaargang 1905 van dit Tijdschrift) naar het afdeelingstation, doch wat eene opeenhooping van arbeid ontstaat daar dan, indien eenige schietopdrachten te gelijker tijd inkomen! Er zullen dan noodzakelijk batterijen moeten wachten.

Ook kan het bij deze methode voorkomen, dat het opgegeven terrein-voorwerp uit de batterij niet zichtbaar is (Aanh. I, § 15, erkent dit); hierdoor ontstaat natuurlijk vertraging.

Voorts moet omtrent het stelsel van den Heer KOOIMAN nog aange-
teekend worden, dat het aantal hulprichtpunten in dit stelsel wel zeer groot zal worden, indien, wat zeer wenschelijk is, de in het nieuwe Voorschrift Batterijbouw beschreven beddingen met groot schootsveld meer algemeen worden toegepast, terwijl de langdurige en ingewikkelde voorbereiding een groot bezwaar is bij het innemen van onvoorbereide opstellingen. De triangulatie der hulprichtpunten zal dan zeker wel tot de vrome wenschen blijven behooren, waardoor aan nauwkeurigheid zeer veel wordt ingeboet. Eindelijk vervalt de Heer KOOIMAN ook in de fout, vermeld in de noot*), Aanh., blz. 45.

ad 3°. Voor deze methode beschikt de vestingartillerie thans niet over een bruikbaar planchet. Aangenomen mag echter worden, dat bij algemeene invoering van deze methode het door den Heer REITSMA ontworpen planchet voor iederen vuurmond der tusschenbatterijen zal worden aangeschaft. Belangrijke voordeelen zijn voorzeker de snelle uitvoering der eerste richting (slechts eenmaal richten), het vervallen van de evenwijdige correctie en het vervallen van de meting in het afdeelingstation. (Men make zich hierover echter niet te veel illusies, daar ten behoeve van de waarneming toch altijd nog veel gemeten zal moeten worden.) Het zou dan ook om al deze redenen zeer toe te juichen zijn, indien de derde methode als de eenige kon worden aangenomen. Zoolang daaraan echter voorloopig nog onoverkome-

lijke bezwaren verbonden zijn, als daar zijn: onbruikbaarheid bij mist, het niet onmiddellijk gereed hebben voor iederen vuurmond van eene daarvoor ingerichte kaart bij onvoorbereide opstellingen, terwijl ook de nauwkeurigheid van het richten bij nacht met eene vizierinrichting betwijfeld moet worden, blijft de voorkeur aan de eerste methode, de hoofdrootlijn.

Het voornaamste euvel van Deel I, *De Richting*, kan echter, als volgt, worden uiteengezet.

Wanneer men de, door de plaatsbepaling gevonden, theoretische ligging van het doel noemt: „theoretisch doel”, en de werkelijke ligging in het terrein: „werkelijk doel”, dan kan men zeggen, dat in het bestaande voorschrift geen onderscheid wordt gemaakt tusschen de richting op het theoretische, en die op het werkelijke doel, terwijl ook het hiertusschen bestaande verband niet is aangegeven. Men is thans, na eenige jaren practische toepassing, bij de vestingartillerie vrij wat meer sceptisch gestemd omtrent de te verwachten resultaten van het peilpostenstelsel, dan in den aanvang. Men heeft ondervonden, dat bij oefeningen vaak grove fouten worden gemaakt; in oorlogstijd is dit in nog meerdere mate te verwachten. Bovendien, de fouten in de kaart, die men wilde elimineeren door de triangulatie van peilposten en batterijen, zullen zich nog altijd doen gevoelen, wanneer de plaatsbepaling geschied is op gegevens, door patrouilles (al of niet met de planchetmethode werkende) verstrekt. Allemaal redenen, welke maken, dat, indien eene *juiste* eerste richting noodig is, niet altijd volstaan kan worden met de richting op het „theoretische” doel, zooals de A.C. die verstrekt, en welke wij *voorloopige eerste richting* zullen noemen, doch dat in vele gevallen daarna nog, hetzij direct, hetzij indirect, op het *werkelijke doel* moet worden gericht, als controle op of verbetering van de voorloopige eerste richting. Ware het anders, dan zou immers het geheele Deel I, *De Richting*, kunnen luiden: Zet de door den A.C. opgegeven richting ten opzichte van de hoofdrootlijn uit! ¹⁾

Het onderscheid nu tusschen de bovengenoemde twee soorten van richting is door den ontwerper van het bestaande voorschrift blijkbaar niet begrepen. Waaronder toch worden in I, § 14, onder B drie gevallen genoemd, waarin niet gericht kan worden op het werkelijke doel, maar wel (nota bene nog op indirecte wijze, dus met kunst- en vliegwerk)

¹⁾ De Heer K. meent, dat de wijziging in § 41, B. D., welke behandelt het geval, dat de B.C. een belangrijk doel in het schootsveld zijner batterij het eerst ontwaart, hiertegen een bezwaar zou zijn. Van *indirecte* richting zal echter „überhaupt” alleen sprake zijn bij *gedekt* aangelegde batterijen. Of een commandant van zoodanige batterij, die toch bovenal in voortdurende verbinding met den telefonist moet blijven, wel veel in het voorterrein zal „ontwaren”, lijkt ons zeer problematisch. Zeker is, dat voor dit geval alléén een zoo ingewikkeld stelsel, dat bijna de helft van een lijvig voorschrift beslaat, geen reden van bestaan heeft.

op een op de kaart voorkomend terreinvoorwerp? Wat is het voordeel van die omslachtige manier? Het blijft immers de richting op het „theoretische” doel, die veel vlugger had kunnen geschieden, door den geseinden hoek ten opzichte van de hoofdrooilijn uit te zetten! Hoe luchthartig wordt telkens (I, § 45, onder *a*, 4, en onder *b*, 3) van de richtmethode met de richttafel *zonder* kaart op die *met* kaart overgesprongen. De richttafel met kaart *is* toch geen eigenlijk richttoestel, want men richt er mede op het „theoretische” doel; wèl wanneer het toestel zonder kaart gebruikt wordt, in welk geval op het werkelijke doel gericht wordt.

Wij denken ons den gang van zaken in de batterij, als volgt.

Na ontvangst van de telefonische lastgeving worden de stukken in de opgegeven richting (steeds ten opzichte van de hoofdrooilijn!) geplaatst (voorloopige eerste richting). De B.C. zal vervolgens het werkelijke doel trachten te onderscheiden (eene korte beschrijving in de telefonische lastgeving is hiervoor waarlijk niet overbodig) en nagaan, of het bij de stukken kan worden gezien. Is dit het geval, dan zal steeds de eerste richting op het werkelijke doel, daar deze *direct*, dus *vlug* kan worden uitgevoerd, als verbetering van de voorloopige eerste richting volgen. Hoe moet echter gehandeld worden, wanneer het doel niet bij de stukken gezien kan worden? Zal men nu toch nog (op *indirecte* wijze) op het werkelijke doel richten, of zal men volstaan met de voorloopige eerste richting? Het is moeilijk, hierin te beslissen. Moeilijk vooral, omdat ook hierin de bestaande voorschriften in geen enkel opzicht den weg wijzen. Immers de vraag, of bij de eerste richting *juistheid*, dan wel *snelheid* op den voorgrond moet staan, wordt in de eerste plaats beheerscht door:

- a.* uit een tactisch oogpunt: het resultaat, dat men met het vuur wil bereiken;
- b.* uit een technisch oogpunt: den hiermede verband houdenden aard van het vuur.

Hierover nu zwijgen onze voorschriften geheel. Dit klemt te meer, daar ook veel belangrijker zaken dan de eerste richting, als: vuursnelheid, te bezigen hoeveelheid munitie, de noodzakelijke graad van juistheid van het inschieten, de mate van strooien en vuurverdeelen, enz., van de onder *a* en *b* genoemde factoren afhankelijk zijn. Over dit alles vindt men echter geen regel, zelfs geen wenk voor den B.C., noch voor zijne onmiddellijke chefs. Wel staat op onze schriftelijke vuurbepalen gedrukt: „Gewenschte uitwerking”, doch daar iedere aanwijzing in deze richting ontbreekt, is eenheid van opvatting niet verzekerd; ja, erger: men maakt er zich bij oefeningen meestal maar van af door het traditioneele, niets-zeggende „tot zwijgen brengen” in te vullen, terwijl men ook voor „beschikbare munitie”, „vuursnelheid” en „toelichting” meestal maar „wat aanneemt”.

Onze voorschriften moeten, willen ze aan de eischen voor „tactische” voorschriften beantwoorden, duidelijk omschrijven, wat men in verschil-

lende omstandigheden en tegen verschillende doelen met het artillerievuur zal willen en kunnen bereiken. Eene classificatie in eenige der meest voorkomende gevallen wordt vereischt, om voor ieder geval den aard van het vuur te kunnen aangeven. En hiervoor is noodzakelijk eene vaste terminologie, waardoor men met een enkel woord elkander, vooral bij het redigeeren van schietopdrachten en vuurbevelen, zou kunnen begrijpen.

Vergissen wij ons niet, dan werd indertijd in de Stelling van Amsterdam op invoering eener zoodanige terminologie aangedrongen. Men onderscheidde daar uit een tactisch oogpunt:

het onveilig maken,
het verontrusten,
het overstelpen en
het vernietigen

der doelen. Technisch sprak men van:

langzaam vuur,
intermitteerend vuur,
onafgebroken vuur en
juistheidsvuur.

Het is ons onbekend, waarom deze of eene analoge terminologie, zó geschikt om begripsverwarring te vermijden, niet werd ingevoerd. Mocht men hiertoe alsnog overgaan, dan zou men er zeker mede bereiken, dat de tactische beginselen, waarop het gebruik van ons Wapen moet berusten, voor een ieder meer *begrijpelijk* zouden worden.

Want nu tasten wij in het duister, en vooral de batterijcommandanten! Zooals thans de toestand geregeld is, zal de B.C., bij het zwijgen van den A.C., onder meer zelf moeten beslissen, of al dan niet volstaan kan worden met de voorloopige eerste richting. Hierbij zal in het oog gehouden moeten worden, dat het afgeven van de eerste schoten in eene eenigszins onjuiste richting, mits de afwijking dezer schoten waargenomen en daarvoor gecorrigeerd kan worden, bijna altijd te verkiezen is boven eene tijdroovende indirecte richting op het werkelijke doel.

De hierboven geschetste gang van zaken zal natuurlijk veranderen, indien de B.C. een belangrijk doel in het schootsveld der batterij het eerst ontwaart. (§ 41, B. D.) In dit geval wordt terstond gericht op het werkelijke doel.

Als verdere grieven tegen Deel I, *De Richting*, moeten wij nog aanvoeren, dat bij de indirecte richting voor ieder geval te veel en te moeilijke methoden gegeven worden. Voorts, dat het *evenwijdig stellen* van vuurmonden aan een gericht vuurmond opgenomen is onder de indirecte eerste richting en daar nog wel overal verspreid staat. Het zelfde geldt voor het *uitzetten van de hoofdrootlijn*, dat eigenlijk nergens behoorlijk beschreven is. Over al deze zaken later meer.

Om nu het voorschrift voor het mindere kader bevattelijk te maken, zou onder A. *Algemeen* een kort *verhaal* (die telegramstijl wordt zoo slecht begrepen!) gegeven moeten worden van den gang van zaken in

de batterij, na ontvangst van de telefonische lastgeving. Voor het geval, dat de B.C. hierbij moet overgaan tot de indirecte richting op het werkelijke doel, moet het voorschrift hem aangeven, hoe te handelen. Er is maar één weg: een punt zoeken, waar batterij en doel beide te zien zijn. Dit eenvoudige recept staat nergens in het bestaande voorschrift! Naarmate van de ligging van het genoemde punt ten opzichte van den te richten vuurmond (de overige vuurmonden kunnen evenwijdig gesteld worden aan den eerst gerichtten), doen zich nu vier gevallen voor:

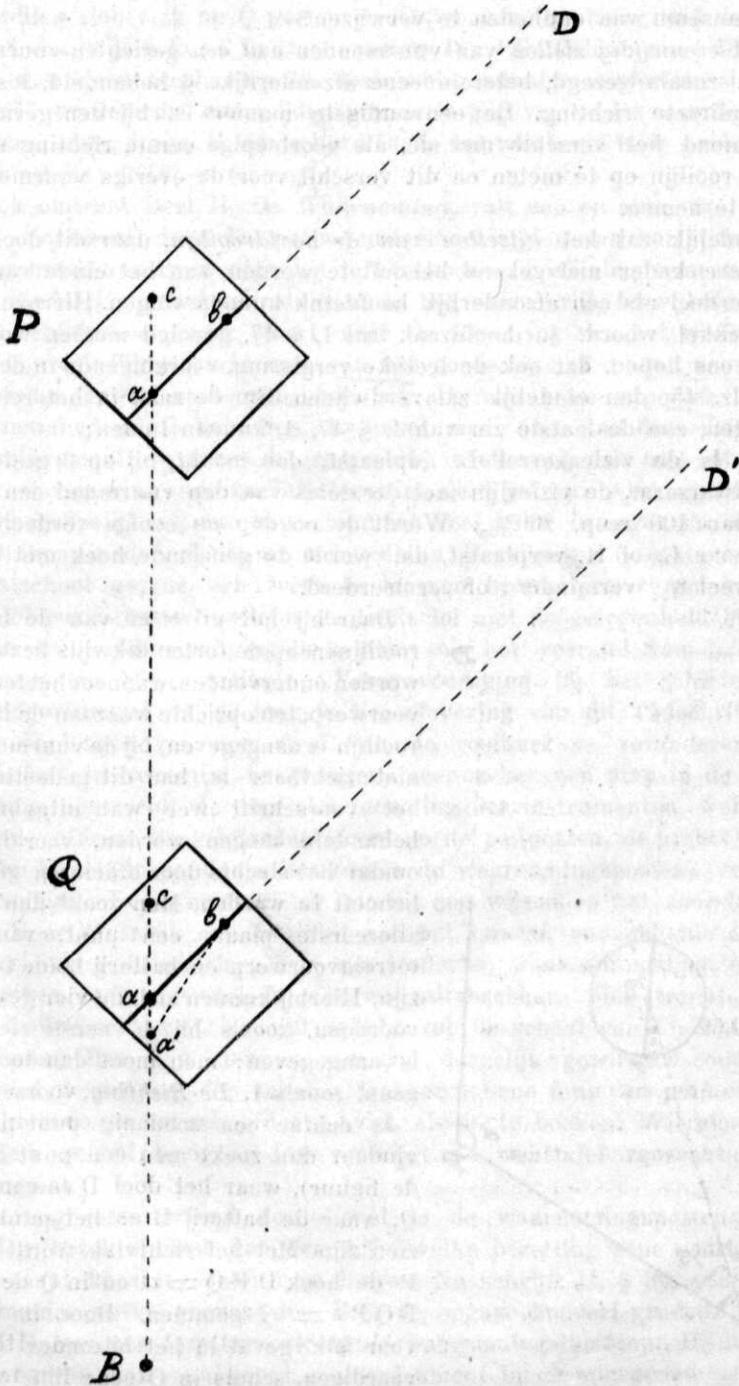
- 1°. Het punt ligt in de standplaats des richters, of kort daarachter.
- 2°. Het punt ligt kort voor den vuurmond, of nagenoeg in de lijn vuurmond—doel.
- 3°. Het punt ligt ver voor den vuurmond, en niet in de lijn vuurmond—doel.
- 4°. Het punt ligt buiten (zijwaarts van) de batterij.

Het voorschrift moet nu duidelijk de te volgen handelwijze voor elk geval voorschrijven, en wel voor twee (niet meer) toestellen, waarbij het richtvlak steeds den voorkeur verdient. Wiskundige problemen, zooals o.a. I, § 46, a, aangeeft, zijn hiervoor niet geschikt, daar het kader ze niet begrijpt. Om de zelfde reden zal ook de methode, in § 45 onder b, 3, beschreven, moeten verdwijnen, vooral omdat het daargestrevene *totaal fout* is. Het komt er op aan, een vuurmond in Q geplaatst (zie de fig. blz. 697), met de richttafel te richten op een doel D , dat te zien is uit een punt P vèr vóór den vuurmond. Daartoe wordt de richttafel in P met de vaste lijn $a b$ gericht op D , en de naald c over a gericht op de baak B . Nu dacht men het geven van evenwijdige correctie te kunnen ontgaan, door de naald a naar a' te verplaatsen ($\triangle aa'b$ is gelijkvormig met $\triangle PQD$). Dit verandert echter, zooals de figuur aantoont, niets aan den stand van de vaste lijn, en dus van den vuurmond, die evenwijdig komt te staan aan de lijn PD , in plaats van op D gericht te komen. Nu is er nog wel iets op te vinden, maar het blijft toch altijd peuterwerk op eene te kleine schaal, en de methode wordt dan zoo ingewikkeld, dat een eenvoudig man het waarom ervan niet begrijpt. Wij zullen er daarom hier over zwijgen, en hopen maar, dat de leelijke bladzijde zoo spoedig mogelijk uit het boekje zal verdwijnen. Het is al genoeg, dat zij er zes jaar in staat!

Uit het reeds opgemerkte omtrent de richttafel met kaart blijkt voldoende, dat al, wat hierover vermeld staat, kan vervallen. En hieruit volgt weer, dat het geheele hoofdstuk B. *Kaarten* uit dit voorschrift kan verdwijnen. Immers de opmetingen op de kaart voor de eerste richting en voor de waarneming geschieden in het afdeelingstation, en behooren dus thuis in het V. Gr. V., waar de kaarten tevens al beschreven zijn.

Wat blijft er ten slotte van die hooggeroemde richttafel over? Dat ze alleen te gebruiken is, in geval het doel zichtbaar is van eene standplaats kort vóór den vuurmond (Aanh. I, § 45, 4, 1ste alineea). Voor dit eenvoudige geval bestaan echter veel eenvoudiger toestellen, zooals de

omdat 17
 alle jehand
 met maats
 1/2 WCC

twee richtbaken tot mortieren. Is dus niet eindelijk de tijd gekomen, om het wonderwerktuig, waar zooveel om te doen geweest is, naar een museum van oudheden te verwijzen?

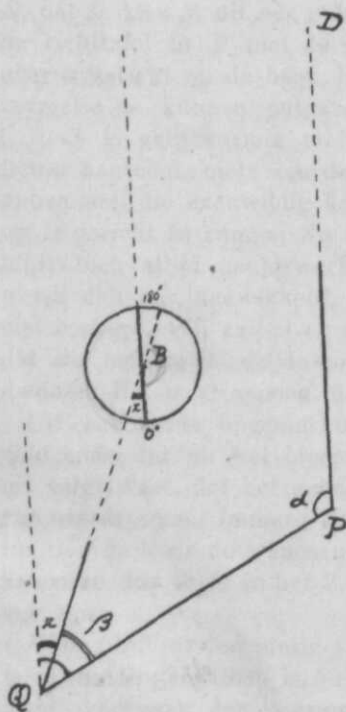
Het *evenwijdig stellen* van vuurmonden aan een gericht vuurmond ware, zooals gezegd, beter in eene afzonderlijke § behandeld, los van de indirecte richting. De eenvoudigste manier is, bij den gericht vuurmond het verschil met de, als voorloopige eerste richting uitgezette rooilijn op te meten en dit verschil voor de overige vuurmonden over te nemen.

Eindelijk zal het *uitzetten van de hoofdrooilijn*, daar dit door het mindere kader niet gekend behoeft te worden, aan het einde van het eerste deel als een afzonderlijk hoofdstuk kunnen volgen. Hierover nog een enkel woord. In hoofdzaak zal I, § 47, gevolgd moeten worden. Laat ons hopen, dat ook de leelijke vergissing, voorkomende in de noot op blz. 45, dan eindelijk zal verdwijnen. Om de zaak in het reine te brengen, zou de laatste zin van I, § 47, 2, kunnen luiden:

Is de vizierkorrel L. geplaatst, dan maakt, bij 0 gestelden dwarsarm, de vizierlijn met de zielas van den vuurmond een hoek van 400 resp. 200‰. Wordt de oogdop nu eenige verdeelingen naar L. of R. verplaatst, dan wordt de genoemde hoek met evenveel ‰ verminderd of vermeerderd.

Daar bij het uitzetten van de hoofdrooilijnen op de forten dikwijls bezwaren worden ondervonden, wanneer het terreinvoorwerp, ten opzichte waarvan de hoofdrooilijn is aangegeven, bij de vuurmonden niet zichtbaar is, had dit gedeelte van het voorschrift wel wat uitgebreider behandeld mogen worden, vooral ook, omdat het slechts door officieren gekend behoeft te worden. Men zoekt dan in de allereerste plaats een punt, vanwaar terreinvoorwerp en batterij beide te zien zijn. Hierbij kunnen zich de vier gevallen voordoen, zooals bij de eerste richting is aangegeven; men moet dan te werk gaan, zooals I, *De Richting*, voorschrijft.

Is echter een zoodanig punt niet te vinden, dan zoekt men een punt P (zie de figuur), waar het doel D en een punt Q, waar de batterij B en het punt P te zien zijn. Met het richtvlak wordt nu in P de hoek $DPQ = \alpha$ en in Q de hoek $BQP = \beta$ gemeten. Door in eene, voor elk geval in het bijzonder te vervaardigen, schets in Q eene lijn te trek-

144?
 Hoogst de
 het v.o. zie
 hier niet heel
 leelijk?

dit voo
 het Am
 niet

ken, evenwijdig aan P D, kan uit de hoeken α en β gemakkelijk de noniusstand berekend worden, waarmede de kijker van het in B op te stellen richtvlak op Q gericht moet worden, zoodanig, dat de vuurmond evenwijdig komt te staan aan de lijn PD. Echter moet de kijker niet met de verdeelstreep 50, doch met zoodanige verdeelstreep op Q gericht worden, dat evenwijdige correctie gegeven wordt voor den loodrechten afstand van B tot de lijn PD. In het voorbeeld is de gewenschte noniusstand: $360^\circ - \alpha - \beta$.

Ook omtrent Deel II, *De Waarneming*, valt een en ander op te merken. Vooreerst de vele methoden om de ligging van het springpunt bij gebruik van twee zijposten te berekenen. Trefferlei, waarnemingslijst model I en model II staan al in het voorschrift, terwijl de Artillerie-Schietschool sterk ijvert voor de invoering van het trefferblad. Dit is werkelijk weer te veel van het goede, vooral omdat, zooals wij hieronder zullen aantoonen, het gebruik van twee zijposten tot de zeldzaamheden zal behooren. Er moet maar ééne van deze methoden overblijven, en, voor de keuze gesteld, voelen wij dan nog het meest voor die goede, oude trefferlei, omdat de wijze van werken hiermede zoo begrijpelijk is, en dit instrument veel beter in regen en wind te gebruiken is dan al die papieren staten. Begrijpelijk is echter, dat de schietschool gaarne een trefferbeeld van belangrijke vuren in haar archief wil bewaren, waartoe de trefferlei niet de gelegenheid biedt.

Om tot vereenvoudiging te komen, zou het voorstel van den Heer KOOLMAN (zie diens artikel: „Vereenvoudiging bij het schieten der Vestingartillerie” in de jongste Mei-aflevering van dit Tijdschrift), om door de lengte van den steel van de rooihark te veranderen, den *coëfficiënt* in rekening te brengen, zeer zeker een stap in de goede richting zijn. Ook de logische indeeling der instrumenten, welke genoemde officier aangeeft (de kijkers op de peilposten, de richtvlakken in de batterijen en de rooiharken in de waarnemingsposten), verdient overweging. Even moeten wij hierbij nog wijzen op het voorstel van den Heer REITSMA aan het slot van het vroeger aangehaalde artikel, om n.l. de richttafel in plaats van trefferlei, waarnemingslijst, enz. te gebruiken. Dit voorstel is niet wel uitvoerbaar. Men trachte eens een trefferbeeld van b.v. 20 schoten op de schaal van 1 : 25.000 te teekenen. Hoe kan men nu uit een dergelijk gewirwar conclusies omtrent de ligging der schoten trekken? Eene fout van potlooddikte is voldoende om het schot, dat + viel, als - te boeken. Wil men eene grootere schaal bezigen, dan verkrijgt de richttafel reusachtige afmetingen.

Nu nog iets omtrent den dienst in de waarnemingsposten. Deze worden bezet op last van den A.C., welke bezetting eene soort semi-permanent karakter schijnt te dragen. Nu schrijft II, § 30, voor: „De waarnemer ontvangt van den B.C. de opgave hoeveel graden, of $\%_0$ L. of R. van een terreinvoorwerp de waarnemingslijn loopt. Hij teekent dit gegeven aan en brengt zijn instrument in de opgegeven richting.

Blijkt het hem daarbij, dat hij het doel kan zien, dan richt hij zijn toestel hierop". Hoe weet de waarnemer nu, wat het doel moet zijn, wanneer hij hieromtrent niet de minste inlichting ontvangt? Men zal meenen, dat het verstrekken van zoodanige inlichtingen vanzelf spreekt. Neen, als daarvan niets staat voorgescreven, gebeurt het ook niet, wat bij oefeningen herhaaldelijk blijkt.

Erger is, dat uit deze § volgt, dat, zelfs wanneer geen der waarnemingsposten het doel kan zien, toch met behulp van de waarnemingen dezer zijposten wordt ingeschoten. Wat is het voordeel van zoo tijdroovend inschieten tegen het „theoretische doel” (zie hiervoor), dus tegen een punt in het terrein, waar meestal het doel toch niet ligt? Men brengt den B.C. maar in den waan, dat hij tegen het werkelijke doel in-schiet, waardoor hij allicht in de verleiding komt, het strooien bij T-vuur (Schietregels, § 55) te beperken, terwijl het bij S-vuur niet eens staat voorgescreven! De uitwerking van een dergelijk vuur zal dan ook in den regel niet aan de hooggespannen verwachtingen beantwoorden en het zou vrij wat beter zijn, van den aanvang af kaartvuur toe te passen, indien toch niet op het werkelijke doel kan worden ingeschoten.

Het bovenstaande is natuurlijk niet van toepassing op het vuren tegen kabelballons, waarbij het doel wél zichtbaar is en toch in den regel door middel van twee zijposten wordt waargenomen.

In andere gevallen denken wij ons de regeling van de waarneming, als volgt.

Zoodra de B.C. een vuurbevel (telefonisch of schriftelijk) heeft ontvangen, zal hij, zoo de waarneming niet direct uit de batterij kan geschieden, een punt zoeken, waar hij het doel kan zien (vergelijk hiermede den gang van zaken, bij de eerste richting omschreven), om uit dit punt de waarneming door middel van één zijpost toe te passen. Door aanwijzing in het schriftelijke vuurbevel kan de A.C. wél het vinden van zoodanig punt bespoedigen, echter kan hij niet een of meer punten *voorschrijven*, zooals onze voorschriften aangeven, omdat hij zelden zeker weet, dat het doel van daar zichtbaar zal zijn. De B.C. zal nu alleen dan een tweede zoodanig punt gaan zoeken, en dan waarnemen met behulp van twee zijposten, als het doel van dien aard is, dat de directe waarneming (uit de batterij of uit den zijpost) twijfelachtige resultaten zou opleveren, en tevens bij het vuren op kabelballons.

Op het waarnemen door middel van één zijpost had dan ook in ons voorschrift meer de nadruk gelegd moeten worden.

Deze wijze zal, door de begroeidheid van de terreinen vóór onze liniën en stellingen, in oorlogstijd wel regel zijn. Een aanvaller zal toch waarlijk zoo dom niet zijn, zijne batterijen zoo open en bloot aan te leggen, als de doelen op de Oldebroeksche heide! Toch heeft men er bij den troep eene geheimzinnige vrees voor, en bij oefeningen ziet men meestal, als niet direct uit de batterij kan worden waargenomen,

*dat is alles
mogelijk als
me, Kogels en
ziet aandas
tj. m. 7 dorel
het vuren
is niet te zien*

heil zoeken bij twee zijposten, die niets zien, in plaats van „à tout prix” een punt te zoeken, waar het doel zichtbaar is.

Met bovenstaande regelen beoogden wij slechts, het bestaande stelsel in de details te vereenvoudigen, en daardoor de toepassing *mogelijk* te maken.

Gorinchem, 1907.

J. J. VAN SANTEN,

1ste Luitenant der Artillerie.

Mededeelingen over het Duitsche leger.

Daar mij het groote voorrecht te beurt viel gedurende het tijdvak October 1899—October 1901 bij het Duitsche leger gedetacheerd te worden, en wel bij het Königin Augusta Garde Grenadier Regiment N°. 4 te Berlijn, waar het mij vergund was zelfstandig dienst te doen, wil ik hier enkele zaken mededeelen, die wellicht in ons land minder bekend zijn.

Reeds eerder rijpte bij mij het plan een en ander over mijn verblijf aldaar te publiceerden, maar ik achtte het beter te wachten tot enkele jaren verlopen zouden zijn, en ik weder onze Hollandsche recruten zou hebben opgeleid; om thans — naar ik meen — onopgesmukt enkele mededeelingen te doen, over hetgeen ik daar zag en medemaakte.

LEGERING.

In de nieuwe kazernes heeft elk bataljon een eigen gebouw, waarin voor iedere compagnie ééne étage — Kompagnierevier genaamd — is aangewezen. Deuren sluiten de corridors van de trappen af. Zoo mogelijk woont één luitenant per comp^{ie}. in de kazerne, en worden er tevens voor één militair doctor van het regiment een paar kamers ingeruimd. De officierswoning bestaat uit eene zit- en eene slaapkamer, een portaal met aanrechttafel en een privaat. Door eene electriche schel is de officier verbonden met de kamer, waar zijn oppasser woont. De inwonende officieren kunnen meubels van het Rijk krijgen, maar de meesten geven er de voorkeur aan zelf hun kwartier in te richten.

De Feldwebel — onze sergeant-majoor — woont, ook als hij gehuwd is, op het Revier zijner comp^{ie}.; hij heeft de beschikking over een drielokal kamers, keuken en privaat.

De oudere ongehuwde onderofficieren hebben, hetzij alleen of met hun tweeën, de beschikking over eene kleine kamer, die zeer gezellig ingericht is.

De jonge onderofficieren wonen als Korporalschaftsführer op de soldatenkamers.

De manschappen zijn korporalschaftsweide over een aantal kleine kamers verdeeld; het getal bewoners wisselt af van 12 tot 25 man.

Ten einde over voldoende ruimte op de soldatenkamers te beschikken, staan de bedden aan ééne zijde twee hoog, aan den overkant zijn kasten. Ieder man heeft eene hooge staande kast, gesloten met een hangslot, en voor zetel een krukje. Alle in het bezit van den man zijnde kleeding- en uitrustingsstukken worden in genoemde kast geborgen, behalve de ransel, die er boven op staat, en het geweer, dat in een rek op den corridor tegen den muur geplaatst is. Op elke kamer staat een kachel, per man eene waschkom, eenige waterkruiken, enkele tafels en voetenwaschblikken.

De Korporalschaftsführer ligt in een hoek — die als kamer ingericht is —, van de manschappen afgezonderd.

Aan beide uiteinden van den corridor hangt eene klok, terwijl de wanden met platen, opschriften, portretten, enz. versierd zijn; verder hangt er een bord, waarop de dienst te lezen is.

Per compie. heeft men een z.g. Flickstube, waar de „Handwerker“ één kleer- en één schoenmaker, naaimachine en leest vinden om de uitrusting in orde te houden.

Elk bataljon heeft eene Krankenrevierstube, waar minder ernstige zieken verpleegd worden; zij zijn aldaar onder toezicht van een hospitaalsoldaat of -korporaal.

De nieuwe kazernes bezitten een groot binnenplein, waar detailoefeningen gehouden worden, terwijl eene groote exercitieloods met asfaltvloer, waar de recruten van een bataljon met gemak kunnen oefenen, niet onvermeld mag blijven.

Vervolgens treft men woningen voor de gehuwden aan en z.g. Wirthschaftsgebäude, waarin de keukens, cantines, geweermakerswerkplaatsen, bureaux der Zahlmeister, de badinrichting met douches en de repetitie-zaal voor de muziek gevestigd zijn.

De cantines — aan burgers verpacht — dienen tevens tot eetzaal der manschappen.

Een groote stal met buitenmanege voor de officierspaarden, het casino met tuin, de wagenloods en het patronenmagazijn voltooien dit kazernelement.

INWENDIGE DIENST.

Er bestaat geen reglement op den inwendigen dienst; deze wordt door iederen C.-Ct. zelf geregeld; wel heeft men een boek, waarin enkele bepalingen voorkomen, die de Regiments-Commandant maakt, zonder daarbij in de bevoegdheden der B.-Cten. en C.-Cten. te treden.

Per compie is een officier in het bijzonder belast met enkele kleine diensten, dit is de officier der Kompagniedienst, ook wel van Wochendienst. Hem wordt het doen van rondes in zijn eigen compie. opgedragen, zijne bevinding schrijft hij neer in het Kompagnierevisionsbuch, onder vermelding van den naam van dengene, die visiteert en het uur der ronde.

Elke compie. heeft een onderofficier belast met kleine inwendige dien-

sten, hij wordt hetzij voor eene week of voor een dag gecommandeerd, en moet o.a. de comp^{ie}. wekken en de manschappen naar de keuken geleiden.

Er bestaat een officieel uur van reveille; „das Wecken” is des zomers om 6, des winters om 7 uur. Na dat uur moet een ieder op zijn. De reveille wordt evenals de taptoe geblazen, het zijn de eenige signalen — behalve alarm —, die men hoort. Alle diensten worden volgens de groote kazerneklok geregeld.

De comp^{ie}. wordt echter gewekt op het uur, dat de C.-Ct. in verband met den dienst noodig acht. De onderofficier, die moet wekken, doet dit door de kamers af te loopen; hijzelf laat zich òf roepen door den commandant der kazernewacht òf regelt zijn wekker. Des zomers zijn de compagnieën meestal al lang aan het exerceeren, als de reveille geblazen wordt.

Nadat de manschappen opgestaan zijn, haalt de man, die Stubendienst (onze kamerwacht, maar bij alle diensten) heeft, de koffie, en wordt deze met het brood genuttigd. De koffie, die gedurende eenige uren verkrijgbaar is, wordt in de keuken warm gehouden.

Rukt de compagnie uit, dan worden de kamers, voor zoover niemand achterblijft, gesloten.

Komt een officier op de kamer, dan klinkt het commando „Achtung” en allen plaatsen zich voor krib of kast, de oudste van de kamer meldt: „Stube N^o..., belegt mit 12 (Grenadiere, Füseliere, Musquetiere), de kamerwacht komt naar voren en roept „Grenadier X zum Stubendienst kommandirt”.

Van 's morgens 10 tot 1 uur kan er gegeten worden (ons middagmaal); het wordt in Senkingfornuizen gekookt en warm gehouden.

Op het uur, dat het best met den dienst overeenkomt, laat de commandant zijne compagnie eten, de onderofficier, die den dienst heeft, brengt de manschappen naar de keuken, waar een ieder op zijne beurt uit de verschillende ketels het hem toekomende in eene wit steenen kom krijgt. Voor dat de man zijn portie in de cantine gaat opeten, geeft hij, als bewijs, dat hij zijn maal ontvangen heeft, een loodje aan den menage-meester af.

Des avonds haalt de kamerwacht zoo noodig de koffie en vult de waterkruiken.

Er bestaat geen vaste dag voor inspectie, maar elken dag na den dienst houdt de Feldwebel over een of ander kleeding- of uitrustingsstuk z.g. appèl. Nu en dan doet de compagniescommandant dit, soms de luitenants.

De Korporalschaftsführer zorgen, dat de manschappen hunne uitrusting in orde houden, waarvoor zij veel tijd beschikbaar hebben; de grootere herstellingen geschieden op de Flickstube door de Handwerker.

Op het uur door den Regiments-Kommandeur te bepalen is Parole (rapport), dan komt de Regiments-Adjutant met zijn schrijver, de 3 bataljonsschrijvers, de 12 Feldwebels of een ander, zoo eerstgenoemde

dienst hebben. Alle bevelen van het regiment af en hooger (brigade, divisie, legerkorps) worden dan op één blad geheetografeerd uitgegeven; zijn er nog latere bevelen, dan worden deze gedictieerd, anders vertrekken allen terstond. Heeft de bataljons-commandant bevelen, dan worden die dadelijk daarna op de Bataillons-Geschäftszimmer opgeschreven; op deze wijze is het rapport spoedig afgelopen.

Elke compie. heeft een z.g. Beschäftigungsbuch (overeenkomst hebbend met ons dagelijksch rapport), dat in rubrieken verdeeld is, doch waarop ook voorkomt, welke dienst gehouden wordt.

VOEDING.

De onderofficieren en soldaten worden door het Rijk gevoed, daarvoor wordt per man z.g. Bekostigungsgeld uitgetrokken, hetgeen elk half jaar wordt vastgesteld en rekening houdt met de marktprijzen. Bataljonsgewijze voeren onderofficieren en manschappen menage, zij ontvangen hun brood voor 4 dagen te gelijk, zijnde 3 KG., verder krijgen zij: des morgens koffie, des middags warm eten en des avonds koffie, of pap, soms eieren of haring.

Het toezicht op het eten houdt de Menagecommission. De B.-Ct. en de C.-Cten. overtuigen zich zeer dikwijls persoonlijk, of het eten goed toebereid is. Sommigen dezer heeren doen dit elken dag. Ten einde eene meer geregelde controle te hebben, belasten de B.-Cten. hiermede somtijds een luitenant, doch dit is bij elk bataljon verschillend. Bij het eene bataljon moet de officier het eten der 3 maaltijden proeven, bij een ander nu en dan, hetzij 's morgens, 's middags of 's avonds. In elke keuken ligt een boek met de berekening over dien dag en met enkele rubrieken, waarin de Bt., C.-Cten. en de Luitenant hunne bevinding inschrijven. Deze controle, die ook voor het eten der onderofficieren geldt, acht men voldoende. Tijdens de manschappen hun maal nuttigen, komt dan ook geen officier hooren of er soms klachten zijn.

Aardappels en groenten worden door vrouwen schoongemaakt. Aan het hoofd van het keukenpersoneel staat een Küchen-Unteroffizier, die geen speciale opleiding geniet, zooals onze koks ontvangen, en die aan de koks het koken leert. Toelage bekomt hij niet, hij eet echter vrij, zoodat hem zijn Bekostigungsgeld wordt uitbetaald.

Gehuwde onderofficieren ontvangen geen brood, doch daarvoor in de plaats het Brotgeld, het zelfde geschiedt met de schrijvers; de doctoren vinden het brood voor deze laatsten, in verband met hun zittend leven, te zwaar.

DE COMPAGNIE.

De belangrijkste betrekking bij de Deutsche infanterie is die van Compagniechef. Het stelsel „verdeel en laat ieder in de hem toevertrouwde afdeeling zelfstandig en daarvoor verantwoordelijk zijn” is de grondgedachte van het Deutsche leger. De kapitein is dan ook geheel aansprakelijk voor de opleiding, de Wirtschafft, en de krijgstucht zijner compie.

De onderofficieren worden verdeeld in sergeanten (onze onderofficieren), kenbaar aan eene gouden bies om den kraag en aan beide zijden een knoop, en Unteroffiziere (korporaals), kenbaar aan eene gouden bies om den kraag.

De positie van Feldwebel komt overeen met die van onzen sergeant-majoor-administrateur, echter met dit onderscheid dat de Deutsche titularis bijna steeds bij alle diensten is; zijne administratieve werkzaamheden zijn dan ook veel eenvoudiger dan bij ons. Vredes- en oorlogs-administratie zijn geheel gelijk met dit verschil, dat eerstgenoemde om de maand, de laatste om de 10 dagen wordt afgesloten.

De Vice-Feldwebel staat gelijk met onzen sergeant-majoor-instructeur.

De bijzondere betrekkingen, die de onderofficieren bij de comp^{ie}. kunnen vervullen, zijn:

De Fourier-Unteroffizier; deze geeft het brood uit en heeft het toezicht op het meubilair.

De Kammer-Unteroffizier, belast met het toezicht op de Kammer (deponeerkamer) en de Economiehandwerker.

De Schiesz-Unteroffizier, belast met het toezicht op alle toestellen en schijven, noodig voor het schietonderricht; hij houdt het schietregister aan, regelt alles voor de schietoefeningen, vraagt schietbanen aan, zorgt dat de schijven en de munitie niet ontbreken, en regelt tevens het met gedeelten afmarcheeren van afdeelingen naar de baan.

De drie laatstgenoemde onderofficieren genieten eene toelage van 3 Mk. per maand. De C.-Ct. wijst een soldaat van den 2^{en} jaargang als schrijver op de Schreibstube aan; deze soldaat moet een goed schutter zijn, want zoodra zijn schietresultaat slechter wordt, wordt hij afgelost.

De Economiehandwerker zijn manschappen van den 2^{en} jaargang; uit die van het 1ste jaar worden helpers opgeleid; zij verrichten het werk, dat onze bataljons-schoen- en kleermaker doen, met dit onderscheid dat het werk veel spoediger gereed is, en niet veel geld kost. De Handwerker zijn niet voortdurend dienstvrij; voor hun werk ontvangen zij van den C.-Ct. uit een bepaald fonds eene kleine toelage.

Elk officier heeft een oppasser; woont de officier buiten de kazerne, dan woont deze bij hem in, zijn nachtleger krijgt hij uit de kazerne; tot goed begrip dient men te weten, dat de officieren — die niet in de kazerne wonen — ieder eene kleine etage betrekken en niet gemeubileerde kamers, zoodat de oppasser tevens huisknecht is.

OPLEIDING.

De opleiding wordt, evenals bij ons, in enkele tijdperken verdeeld en wel:

1°. de individueele oefening van half

October tot einde Januari. De recruten hebben per dag ongeveer 6 uur

dienst; de oudere jaargang doorloopt

de zelfde oefeningen als de recruten,

hun dienst per dag is veel minder. 14 weken = 84 oefeningsdagen

2°. Zug- en Compagnieexerzieren van einde Januari—aanvang April. Aantal uren dienst per dag onbepaald (drukke tijd).....	9 weken = 54 oefeningsdagen
3°. Bataillonsexerzieren, een paar keer per week exerceert het geheele bataljon.	4 " = 24 "
4°. Regimentsexerzieren:	
Ligt het regt. in één garnizoen dan 5 dagen.....	} 5 à 7 "
Ligt het regt. in verschillende garnizoenen 7 dagen.....	
5°. Brigadeoefeningen.....	5 "
6°. Manoeuvres.....	10 "

Totaal 182 à 184 oefeningsdagen.

De overige dagen van het oefeningsjaar worden besteed aan: schietoefeningen, velddienst, marschen, exerceeren met compagnieën en bataljons op oorlogssterkte — waartoe verschillende afdeelingen bijeengevoegd worden — onder bevel van eerste-luitenants of kapiteins, die hoog in de ranglijst staan, doch waarbij elke gedachte aan examen doen geheel uitgesloten is.

Na de manoeuvres begint de Ausbildung van het Rekruten Lehrpersonal onder de persoonlijke leiding van den C.-Ct., waarbij de recrutenofficier en al het kader present is. De jongste officier — Recrutenofficier — wordt met de geheele practische en theoretische opleiding der nieuwe manschappen belast, op één na de jongste Lt. heeft den oudsten jaargang, terwijl de 1ste Lt. in dat tijdvak niet veel dienst heeft. Het oefeningsjaar begint half October.

Daar de oudste jaargang wachtdienst en corvee doet, is er voor die manschappen niet zooveel dienst, zij doorloopen afzonderlijk de zelfde oefeningen als de recruten, het is eene herhaling van de Einzelausbildung.

Ten dienste van den recrutenofficier staan alle onderofficieren, zij die met den ouderen jaargang exerceeren, vallen — indien deze geen dienst heeft — direct in bij vaste recrutenklassen.

Elke C.-Ct. oefent zijn recruten op zijne manier, regelt zijne uren, doch moet er rekening mede houden, dat half Januari de Besichtiging plaats heeft.

De recruten, ongeveer 80 man — de Einjährigen niet inbegrepen — worden in klassen ingedeeld. De klasse-commandant is als het ware de hoofdonderwijzer, die gesteund wordt door zijne hulponderwijzers, andere vast daarbij ingedeelde onderofficieren.

Iedere klasse-ct. is voor de vorderingen zijner klasse verantwoordelijk, de C.-Ct. overtuigt zich daarom dikwijls van den stand der geoefendheid van de verschillende afdeelingen.

Steeds wordt er naar gestreefd om afwisseling te hebben, opdat de man bij de opleiding frisch blijft.

Gymnastiek gaat hand aan hand met de oefeningen, moet er gemarceerd worden, dan zal de man eerst beenbewegingen maken; wordt de houding nagezien, dan eerst hoofd-, romp- en armbewegingen.

Behalve de hoofd- en hulponderwijzers bij elke klasse heeft men voor het geheel den Schiesz-Unterofficier — liefst iemand, die op de schiet-school geweest is — en den Turn-Unterofficier met hunne helpers.

Terwijl de klassen onder hun hoofd- en hulponderwijzers bezig zijn, nemen de Schiesz- en Turn-Unterofficieren — volgens toerbeurt — telkens enkele recruten, hoogstens 4, bij zich en onderwijzen met hunne helpers dezen alles, wat op de voorbereidende schietoefeningen betrekking heeft, daaronder ook het schieten met flaubertpatronen, of oefeningen aan den Querbaum. Terwijl de eene man aan den boom hangt, moeten de andere b.v. gewrichtsoefeningen verrichten.

Er is voldoende afwisseling; om een denkbeeld te geven van de indeeling der oefeningen, volgt hieronder een willekeurig ochtendprogramma, dat een recrutenluitenant opgemaakt had:

7⁵—7¹⁵ Tenue en houding met het geweer nazien.

7¹⁵—7²⁰ Schrittsprunge en Beinspreizen, § 37 en § 28, Turnvorschrift, 1895.

7²⁰—8 Einzelfmarsch. Om beurten neemt de hoofdonderwijzer een recruit voor en onderwijst den langzamen pas. De andere recruten, die nog niet aan de beurt zijn, beoefenen gedurende dien tijd:

7²⁰—7⁴⁵ Houding van het geweer bij den voet en de lading.

7⁴⁵—8 Zonder geweer Schrittsprunge en Beinspreizen.

8—8¹⁰ Opstelling op één gelid met scheef front.

8¹⁰—8¹⁵ Opstelling op verschillende wijzen als uit de flank, Sections-colonne, op 1 of 2 gelederen volgens de grootte of door elkaar.

8¹⁵—8⁵⁵ Wendingen, handgrepen en houding.

8⁵⁵—9 Het zelfde als 8¹⁰—8¹⁵.

9 Geweren aan rotten zetten.

9—9¹⁵ Einzel Laufschrift; zij die niet aan de beurt zijn: kniebuigingen, wendingen en houding.

9¹⁵—9²⁵ Lading.

9²⁵—9³⁰ Voorbijloopen met het geweer over.

9³⁰—9⁴⁵ Houding nazien met het geweer bij den voet en gepresenteerd geweer.

Middelerwijl nemen de Schiesz- en Turn-Unterofficier hunne leerlingen bij zich.

Het commando „op de plaats rust” wordt zelden gehoord, in de afwisseling zit de rust. Wordt een man door den helper b.v. bij den Turn-Unterofficier geroepen, dan gaat de recruit naar den hoofdonderwijzer van zijne klasse, stelt zich voor hem en zegt zeer luid: „Grenadier X zum Turnen kommandirt”, maakt eene keertwending en gaat weg; komt hij weer bij zijn klasse, dan meldt hij: „vom Turnen zurück”.

Het luid spreken is een gebiedende eisch, men wil op die wijze de vrijmoedigheid aankweken, verder let men er op, dat de man kort in

zijne antwoorden is, terwijl hij zich volstrekt niet behoeft te schamen, als hij iets niet weet, met luider stem zegt hij dan ook: „Weisz nicht“.

Wat een Nederlander zoo opvalt is, dat men de recruten — niet zooals bij ons, meest het geval is — zoo dikwijls de zelfde aanmerkingen moet maken. Zou dit komen, omdat de discipline al eenige geslachten is eingelebt?

Men leert den man alleen, wat wij in ons reglement den paradepas noemden, het is een gymnastische pas, die alle spieren van het lichaam in beweging zet. Leert men dezen Schritt, dan doorloopt de man in zeer langzaam tempo hoogstens een afstand van 40 M. De tijdmaat is 114 in de minuut. Komt men vermoeid van eene oefening, dan doet het Trittfaszen de comp^{ie}. een geheel ander aanzien krijgen, het is alsof de inspanning der spieren de vermoeidheid doet verdwijnen.

Aan de houding wordt ook veel zorg besteed; het is er eene, die inspanning vereischt, waarbij de knieën naar achter zijn doorgedrukt, het gewicht van het lichaam op de voetballen rust; bij het aanmarcheeren kan men dan ook onmiddellijk den pas van de bepaalde lengte maken.

Het spreekt van zelf, dat daar, waar men de recruten zoo zorgvuldig opleidt, men hen niet laat uitgaan, voordat zij geheel op de hoogte zijn van de eerbewijzen. Den eersten Zondag komen zij dan ook niet op straat, kunnen zij salueeren, halt en front maken, dan gaan zij Zondagsmiddags eenige uren onder toezicht van hun Korporalschaftsführer wandelen. Indien men zekerheid heeft, dat de man op straat de eerbewijzen zonder fouten toebrenge, dan mag hij alleen uitgaan.

Elk onderofficier en soldaat maakt halt en front voor zijne directe meerderen, dat zijn de officieren van zijne comp^{ie}., de B.-Ct., Regts.-Ct., Brigade-Ct., Divisie-Ct., Legerkorps-Ct., Legerinspecteur en Vorstelijke personen. Daar hij die personen kennen moet, hangen hunne portretten op het Kompagnierevier.

Het recruitentijdperk wordt met eene Besichtigung van man voor man door den Regts.-Ct. afgesloten; daar dit veel tijd kost, gaan er stemmen op, om deze Besichtigung door eene in de Züge (pelotons) te vervangen. De Zugbesichtigung werd reeds in 1900 bij het Augusta-regt. door de B.-Cten. gehouden.

Is het eerste tijdperk — de Einzelausbildung — afgelopen, dan wordt de compagnie ingedeeld in 3 Züge en de officieren en onderofficiëren daarvoor aangewezen. De oudste Lt. krijgt de 2^e Zug. De Lt^s. beginnen nu hun Zug op te leiden en beoefenen §§ 76—138 van het Exerzir Reglement für die Infanterie. Deze exercitie heeft plaats onder toezicht van den C.-Ct., want Zug- en Kompagnieexerziren gaan hand aan hand.

De comp^{ie}. exerceert steeds onder bevel van den C.-Ct. met alle Lt^s. ingetreden; nu en dan krijgen de Lt^s. een vrijen dag en exerceert de C.-Ct. alleen.

De exercitie in de compagnieschool is al hoogst eenvoudig. De comp^{ie}. staat in linie, in groepencolonne (Sectionscolonne) of Zugcolonne. Alleen

de C.-Ct. commandeert, geeft hij een commando voor eene formatieverandering, dan moet een ieder — zonder te voren gewaarschuwd te worden — weten, waar hij heen moet. De bewegingen geschieden meest uit den pas of in den looppas; wordt er b.v. gecommandeerd: „Rechts Kompagniecolonne formirt”, dan maken de 2° en de linker Zug op „formirt” rechtsom en gaan met snellen pas naar hunne plaats. Is de Zugführer op zijne plaats gekomen, dan houdt hij halt, plaatst zich op zijn voorman, de manschappen doen het zelfde en zorgen tevens, dat zij gericht zijn.

In den marsch is het commando: „Rechts Kompagniecolonne formirt marsch marsch” en begeven zich allen op „Marsch marsch” in den loop-pas naar hunne plaats.

Het compagniesexerceeren omvat niet alleen het beoefenen van §§ 138—192 van het Exerzier Reglement doch ook de voorbereidende schietoefeningen en het tirailleeren. Er gaat bijna geen dag voorbij of eenigen tijd is aan de schietopleiding gewijd, waarbij veel gebruik wordt gemaakt van losse patronen. Elk man moet in de 3 verschillende houdingen eenige malen richten op schijven, die in den beginne op 100 M. worden opgesteld, om ten slotte tot 600 M. op te klimmen.

In welke formatie de comp^{ie}. ook staat op het commando: „Die ganze Kompagnie schwärmen marsch marsch” vormt deze eene tirailleurlinie. De 2° groep in elken Zug is met de richting belast, terwijl de Zugführer, die zich daarvoor bevindt, steeds vergezeld is van twee afstandenschatters. De bewegingen geschieden zooveel mogelijk op wenken. Het verzamelen gaat zeer snel, de Zugführer plaatsent zich gedekt op den C.-Ct. achter elkaar, de manschappen stellen zich links van hen. Zeer dikwijls wordt z.g. „unrangirt” geëxerceerd, een ieder neemt dan maar eene plaats in een Zug of Section in; in den marsch worden de Züge en groepen geformeerd.

Men zou zoo geneigd zijn te denken, dat daar, waar zooveel tijd besteed wordt aan gesloten exercities, het tirailleeren er onder lijden moet. Dit is echter niet het geval. Het verspreiden, het met sprongen voorwaarts gaan, het neervallen na den sprong, het verzamelen, alles gaat vlug en, wat een voornamen factor is, zonder gepraat.

Veel oefeningen worden gehouden in het waarnemen van de tegenpartij; deze wordt voorgesteld door enkele manschappen met eenmanschijven, of eene tirailleurlinie door eene reeks kopschijven aan een touw. Door afgesproken teekens laat de C.-Ct. de verschillende doelen verschijnen of verdwijnen; hij, die het eerst iets ziet, roept hetgeen hij waarneemt. Om hierbij tevens het overgeven van commando's in de tirailleurlinie te beoefenen, wordt, terwijl de losse patronen knallen, een commando van den eenen vleugel naar den anderen doorgegeven; ten einde nog meer geraas te hebben, bespelen de tamboers en hoornblazers te gelijker tijd hunne instrumenten.

Het 2° tijdperk sluit met de Kompagnie Vorstellung; uit deze moet blijken, dat de comp^{ie}. kent, hetgeen in het Exerzier Reglement voorge-

schreven is. Deze Besichtiging duurt 2 dagen; één dag gesloten exercereen, theorie en gymnastiek, den 2^{en} dag optreden der manschappen in de tirailleurlinie. (Geländebesichtigung.)

De dienst duurt zelden een vastgesteld aantal uren, op het dienstbriefje staat wel het uur van aanvang der oefening, maar niet tot hoe laat deze duren zal; gaat datgene, wat de C.-Ct. dien morgen wil beoefenen, goed, dan duurt de exercitie kort, anders veel langer. Daar de troep dit weet, spant een ieder zich in. Is een man onoplettend of maakt hij telkens fouten, dan moet hij, als de comp^{ie}. inrukt, dadelijk onder toezicht van een officier nachexerzieren.

Alles wat niet met de gevechtsopleiding te maken heeft, doch waarbij men wil waken tegen het maken van fouten ten aanschouwen van het publiek, wordt vorgeübt, als: wachtdienst, parade, eerewachten, enz. De man, die op wacht komt, doorloopt des morgens zijn wachtdienst, wordt voor een bepaalden post aangewezen en ontvangt zijn consignes. Eene parade duurt nooit lang, en verloopt kalm, geen rennende adjudanten, die bevelen overbrengen, de orders zijn reeds dagen te voren bekend en worden niet veranderd. Is de inspectie voor de hoogstaanwezende militaire autoriteit afgeloopen, dan stellen de troepen zich dadelijk voor het defileeren op, zoodat dit direct aanvangt, als de inspecteur het laatste troependeel voorbijgereden is.

Is de formatie, waarin zich de comp^{ie}. bij voorkeur beweegt de Sections-(groepen) colonne, de sterkte der groepen dwingt den C.-Ct., in verband met de breedte der wegen, gewoonlijk de Marschordnung aan te nemen. Wordt dit bevolen, zoo onderhouden de groepen niet meer de afstanden, die noodig zijn om in te zwenken, de 5e rotten der Sectionen verzamelen zich op gelederen met vieren aan den staart van hun Zug. De onderofficieren nemen plaats voor en achter hunne Züge. Eén Zugführer gaat aan het hoofd, één aan den staart der comp^{ie}., alwaar zich ook meestal de C.-Ct. ophoudt, ten einde met gestrengheid de marschdiscipline te handhaven. Het geweer wordt aan den riem of over één der schouders gedragen; de officier aan het hoofd der comp^{ie}. regelt deze draagwijze.

Per Zug heeft men 2 waterzakken (op den ransel mede te nemen), waardoor de gelegenheid bestaat om water te halen, ten einde de veldflesschen te vullen, terwijl bovendien elk man een drinkbekertje met tuit bezit. Er wordt nooit bij eene herberg gerust.

Een bepaald aantal, 165, patronen per man is per schietjaar voor de schietoefeningen uitgetrokken; voor de oefening in het snelvuur krijgt de man slechts 2 houders, respectievelijk met 3 en met 2 patronen gevuld. Deze 5 schoten moeten binnen 30 sec. na het vallen van het eerste schot afgegeven zijn.

In verband met de groote uitbreiding der steden is het van groot belang, dat men niet te ver van de kazerne over schietbanen kan beschikken. Berlijn bezit verschillende schietterreinen, het grootste is in

het Z.W. van de stad gelegen; dit grenst met de kogelvangers aan het Tempelhoferfeld — militair oefeningsterrein — en heeft op eene beperkte ruimte 58 banen vlak naast elkaar, hieronder zijn een aantal banen tot 600 M. In tegenstelling met onze banen — die ieder één waarnemingspost hebben, en waar de schutters zich steeds verplaatsen, hetgeen gevaar voor die op de nevenbanen kan opleveren — ziet men hier alle schutters op ééne lijn en worden de schijven verplaatst, zonder dat één man uit den waarnemingspost van af de standplaats van den schutter gezien wordt. De verbinding tusschen die verschillende posten — welke ingezonken zijn — geschiedt door loopgraven, terwijl men tusschen hooge traversen van de lijn der schutters naar de waarnemingsposten gaat. Zooveel mogelijk heeft men de boomen laten staan, waardoor men tegen de zon beschut is. De banen zijn door schuttingen, heggen of heesters van elkaar afgescheiden, terwijl op elken stand eene vaste verhevenheid is met zand gevuld om liggende of knielende te schieten.

De Schiesz-Unterofficier der comp^{ie}. stelt zich in verbinding met den opzichter van het schietterrein en zorgt voor de banen en schijven; hij regelt verder den afmarsch naar het schietterrein, door de mauschappen afdeelingsgewijze op verschillende tijdstippen van de kazerne te doen vertrekken, zoodat de soldaten niet geruimen tijd op de baan behoeven te wachten; zij, die nog niet aan de beurt zijn om te schieten, wachten zoo lang in loodsen, die elk korps naar eigen smaak en geld in richt; in eene kiosk is gelegenheid bier, mineraalwater, sigaren en eetwaren te koopen.

Schiet de geheele comp^{ie}., dan neemt de C.-Ct. altijd zelf eene baan, waar hij de achterlijke schutters laat schieten. Het personeel, dat instructie geeft, en dat in den waarnemingspost, wordt na 2 uur dienst afgelost, als aflossing der offren. rouleeren ook Feld- en Vicefeldwebel mede, zonder dat het noodig is, dat dan een officier bij het schieten aanwezig is.

Om het schieten aan te moedigen, looft men schietprijzen voor kader en manschappen uit; nu en dan is er vergelijksschieten in het bataljon en in het regiment, ook laat de C.-Ct. op eereschijven schieten, die de manschappen in hun bezit houden of die in de comp^{ie}. worden opgehangen. Ten slotte heeft men het Prüfungsschieszen, dat overeenkomt met onze oefeningen in de legerplaats bij Harskamp, met dit verschil dat de sterkte van de schietende afdeeling daar hoogstens eene comp^{ie}. is.

Om de winterkoude geen nadeeligen invloed op het schieten te doen uitoefenen, heeft men op de schietstanden bekkens met gloeiende kolen, waar de schutter zijn handen kan warmen, terwijl de officier en onder-officier, die toezicht hebben en de man, die opteekent, hunne voeten in groote vilt pantoffels steken, die daartoe bij elke compagnie aanwezig zijn.

Ten einde door de officieren het schieten te doen onderhouden, wordt er op bepaalde dagen des zomers namiddags door het geheele officiers-korps van een regt. geschoten, terwijl de Keizer, om het schieten aan te moedigen, voor den besten schutter elk jaar een sabel of degen als prijs geeft. Heeft het regt. een vorst of vorstin tot eerechef, dan is het

aantal prijzen aanmerkelijk meer, en zijn deze hooge personen dikwijls bij het prijschieten tegenwoordig.

Aangezien het niet doenlijk is, alle oefeningen bij het garnizoen te houden, heeft elk legerkorps een oefeningsterrein (Truppenübungsplatz), waar van begin Mei tot begin September onophoudelijk infanterie-, cavalerie- en artilleriebrigades elkaar afwisselen.

Het gardekorps bezit dit terrein te Döberitz, waar steeds 2 brigades van verschillende wapensoorten te gelijk aanwezig zijn.

De infanterie benut het verblijf aldaar om de oefeningen in het Prüfungsschieszen im Gelände te houden, de artillerie om met groote afdeelingen te schieten.

Ten einde het goed omschrijven van het doel te beoefenen, heeft men enkele z.g. Zieldörfer gebouwd.

Officersbarak in de legerplaats te Döberitz.

a	1	2	3	4	5	6	7	8	b
> gang <									
a	9	10	11	12	13	14	15	16	c

a = kamers der oppassers. b = douche.

1—16 kamers der officieren. c = privaat.

De gang is door glazen deuren afgesloten.

Waren vroeger de woonbarakken van gegolfd ijzer en de stallen van hout vervaardigd, de ondervinding heeft geleerd, dat deze materialen op den duur niet voldoen, zoodat thans alle gebouwen van steen zijn. De daken der gebouwen zijn plat en met kiezel bedekt, waardoor zij des zomers koel en des winters warm zijn, want ook in het koude jaargetijde kan dit kamp betrokken worden, waartoe overal kachels aanwezig zijn. In elke manschappenbarak treft men de noodige groote lokalen voor de soldaten aan, tevens enkele onderofficierskamers en eene Stube voor den Feldwebel. Evenals in de kazernes in het garnizoen staan ook hier twee kribben boven elkaar. Een watertoren, van boven voorzien van eene klok — die des avonds verlicht is —, steenen keukeus, cantines, een badhuis (douche) voor de manschappen, en een officierscasino met tuin, voltooiën dit permanente kamp. Men beweert, dat deze barakken ¹⁾ op den duur goedkooper zijn dan de tentenkampen.

Het meubilair van eene L^s.-kamer bestaat uit een bed, 2 stoelen,

¹⁾ In Beieren zijn de troepen op een Uebungsplatz in verplaatsbare Dockersche barakken ondergebracht, welke zeer goed voldoen, dergelijke zijn ook door de Deutsche troepen in China gebruikt. In het ziekenhuis te Utrecht is zoo'n barak aanwezig. Zou het ook raadzaam zijn, dat wij dergelijke barakken aanschaffen met het oog op de onderdakbrenging der landweer, die nu gedeeltelijk in tenten slaapt?

kapstok, tafel, waschtafel, kast, kachel met toebehooren, een gazen scherm om voor het geopende venster te plaatsen, een valgordijn en eene jaloezie, terwijl eene electriche schel naar de kamer van de op-passers gaat.

Dat er van de badgelegenheid veel gebruik gemaakt wordt, behoeft wel geen nader betoog.

De dienst is evenals in het garnizoen, signalen worden niet geblazen, alles „geht nach der Uhr”, alleen begint de dienst meestal veel vroeger dan in het garnizoen, omdat het veld vrij moet zijn, als de artillerie gaat schieten; het is er dan ook zeer vroeg dag.

Bij manoeuvres wordt de bivakplaats nooit te voren bekend gemaakt, doch op een zeker oogenblik wordt van het draagbaar tentmaterieel, dat ieder man bij zich heeft, een tentenkamp opgeslagen. Door de compagnie wordt in den regel per Zug ééne tent opgezet, terwijl de officieren ééne kleine tent voor zich hebben.

De officieren moeten zelf in hunne verpleging in het bivak voorzien, zij regelen dit compagniesgewijze en gebruiken — omdat dit het eenvoudigste is — het zelfde eten als de manschappen. Des morgen wordt brood en koffie genuttigd, het middagmaal bestaat meestal uit erwten en boonen.

Alle terreinen — behalve jonge aanplantingen — mogen betreden worden. Het gaat dan ook door alles heen.

Bij de velddienstoefeningen in de nabijheid van het garnizoen mag, zoodra het koren tot schoven gebonden is, het bouwland betreden worden.

STRAFFEN.

Met een enkel woord is reeds gewezen op het gering aantal arreststraffen, dat opgelegd wordt. Komt dit ten deele, doordat allerlei kleine tekortkomingen — waaraan dienstplichtigen zich hier schuldig maken — daar oneindig veel minder voorkomen, tevens kan men voor kleine vergrijpen zeer eenvoudige straffen opleggen. Men verdeelt de straffen in disciplinaire, arrest en gerechtelijke straffen.

Onder de eerste rubriek behooren: strafexerceeren; rapport: de man moet in eene bepaalde tenue bij een meerdere komen en ontvangt dan alleen eene berisping; verplichting zich op een bepaalden tijd in de kazerne te melden; uitbetaling der soldij per dag.

De arreststraffen zijn: Mittelarrest in eene verlichte, streng arrest in eene donkere cel.

Mittelarrest geeft men ten hoogste tot 6 weken, de C.-Ct. kan deze straf opleggen tot 5 dagen, de B.-Ct. tot 10 dagen, de R.-Ct. tot 4 weken.

Streng arrest geeft men ten hoogste tot 4 weken.

De disciplinaire straffen voor onderofficieren bestaan in einfacher, förmlicher und strenger Verweis; dat is eene berisping voor het front der onderofficieren.

De arreststraffen worden in z.g. Arrestanstalten ondergaan. In den

laatsten tijd heeft men van die gebouwen veel werk gemaakt en komen zij in grootere garnizoenen meer overeen met kleine gevangenissen, terwijl 's winters de cellen verwarmd zijn.

Eene straf, die bij ons gepaard gaat met opzending naar de klasse van discipline, is het plaatsen van den man in de 2^e kl. van den soldatenstand. Hij blijft dan echter bij zijn troependeel, draagt geen kokarde, verricht zijn gewonen dienst, doch mag niet deelnemen aan parades, geen eere-wachten betrekken en niet met verlof gaan. Is hij langer dan voor 6 weken in de 2e kl. geplaatst, dan moet hij nadienen. Manschappen, tot het gardekorps behorende en leerlingen der onderofficiersscholen, die tot plaatsing in de 2e kl. veroordeeld worden, dienen hunne straf uit bij de Disciplinarabtheilung te Spandau.

Veel zwaarder straf is de plaatsing in ééne der Arbeiterabtheilungen hetzij te Koningsbergen, Magdeburg, Coblenz, Mainz of Dresden, alwaar de gestraften allerlei zware werkzaamheden moeten verrichten in magazijnen. In deze afdeelingen komen dienstplichtigen, die tot eene civiele straf veroordeeld zijn, gepaard gaande met het verlies der burgerrechten. Zij treden aldaar als soldaat 2^e kl. in, maar krijgen na beëindiging van het verlies der burgerrechten de kokarde en kunnen, na goed gedrag, weder in een troependeel opgenomen worden. Gaat dat niet, dan blijven zij 2 jaar bij de Abtheilung, doch behoeven dezen tijd niet na te dienen. Verder plaatst men er manschappen, die zich voortdurend slecht gedragen.

De dienst is zwaar en begint des zomers om 3³⁰, des winters om 6 uur en eindigt des avonds om 8 uur. Per dag wordt er één uur aan exercitiën zonder geweer en gymnastiek gewijd. De manschappen ontvangen 2,20 Mk. soldij per 10 dagen, dat geld wordt hun niet uitbetaald, doch zij kunnen alle 2 dagen iets ontvangen.

De afdeeling wordt in 3 klassen gesplitst.

In de I. kl. worden alle manschappen bij aankomst geplaatst. In Ia zijn die, welke zich $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ jaar goed gedragen hebben; zij hebben de vrije beschikking over hun soldij en mogen des Zondags van 2—8 uur uit. De klasse II bestaat uit degenen, die zich slecht gedragen; zij zijn van de andere gestraften geheel afgezonderd.

Mocht een Einjährige in de 2e kl. van den soldatenstand geplaatst worden, zoo gaat hij niet na één jaar dienst naar de reserve over, maar dient dan als gewoon dienstplichtige.

HET KADER.

a. De officieren.

Of de regimenten, waartoe de officieren behooren, elitetroepen zijn of niet, of het officierskader over meer of minder fortuin kan beschikken, of het tot den adel behoort dan wel het predicaat „von” mist, over allen ligt een aristocratisch cachet.

Het officierskorps van een regt. is als het ware eene familie op zich-

zelf, welker leden nauw aaneengesloten blijven, en evenals wij rijke en arme familiën kennen, zoo weet men al spoedig, of een officierskorps al of niet gefortuneerd is; men bemerkt dit het best, als men het casino van een regt. binnenkomt en een blik werpt op de inrichting van dat „home”. Laat ik hieraan toevoegen, dat de luxe aldaar zich voornamelijk afspiegelt in eene behaaglijke inrichting, in het bezit van historische schilderijen, geschilderde portretten der regts.-Cten., terwijl eene keurig met zilver voorziene tafel het oog aangenaam aandoet. Voor het grootste deel zijn al die voorwerpen geschenken van actieve officieren of van hen, die vroeger in het regt. gediend hebben, en daar men die mooie zaken gekregen heeft om te gebruiken en niet om achter glas en gren del te plaatsen, zoo heeft eene tafel in het casino altijd min of meer een feestelijk aanzien. Het casino is als het ware de club van het officierskorps, societeiten kent men niet. Het diner is eenvoudig en kost slechts 1,50 Mk., wijndwang is verboden; aan tafel ziet men hier een paar kameraden samen eene goede flesch drinken, daarnaast een, die zich met een glas bier tevreden stelt, terwijl een ander een glas bronwater gebruikt. Er wordt ter dege gelet op de verteringen, aan het eind van de maand worden de rekeningen aan den Regts.-Ct. overgelegd. Uitgaven boven de draagkracht worden tegengegaan door eene — naar onze begrippen — zeer snelle overplaatsing.

Men zou zoo denken, dat er in het geheel geen omgang tusschen de offren. der compie. en hunne onderoffren. is, en hoewel er eene groote afscheiding bestaat — alleen in oorlogstijd kan een onderoffr. wegens bijzondere daden tot offr. benoemd worden — is dit toch wel het geval. De C.-Ct. zoekt telkens gelegenheid om met zijne officieren te midden der onderoffren. te verkeer en doet dat b.v. na eene Besichtigung door met hen het Abendbrot te gebruiken en onder het genot van een glas bier en een sigaar te blijven napraten. Ook hun leven buiten dienst wordt niet vergeten, van belangrijke gebeurtenissen, die leden van het onderofficierskorps betreffen, wordt altijd notitie genomen; trouwt b.v. de Feldwebel, dan zullen de officieren der compie. die plechtigheid medemaken en later het bruiloftsmaal bijwonen. Wie een Kerstfeest in de kazerne medegevierd heeft, met de compie. om den kerstboom stond en den C.-Ct. de geschenken heeft zien uitdeelen, weet dat er andere toestanden bestaan, dan die ons soms geschilderd worden.

En dat er een band ontstaan is tusschen de officieren en manschappen, dat bemerkt men, als de reservisten weer opkomen voor hunne herhalingsoefeningen.

Men kan officier worden door het cadettencorps of uit den troep; de zekerste wijze om in het regiment zijner keuze te worden toegelaten, is de laatstgenoemde; men treedt dan als Fahnenjunker in dienst.

De regiments-adjt. is een 1ste luitenant, die der bataljons zijn 2° luitenant; nadat een paar jaar in deze functie dienst gedaan is, wordt de adjudant vervangen; men doet dit om een groot aantal officieren te hebben, die in dezen werkkring opgeleid zijn, maar ook om de hoogere

chefs te dwingen zelf te beslissen en het werk niet aan hunne adjudanten over te laten.

Overgang van het eene Wapen naar het andere is toegestaan, nadat de adspirant één jaar dienst gedaan heeft bij het troependeel zijner keuze, het zelfde geldt voor reserve-officieren, die bij het actieve leger wenschen over te gaan; evenzoo worden officieren — op hun verzoek — voor den tijd van één jaar bij een ander Wapen gedetacheerd om dienst te doen.

De officieren van de telegraafbataljons worden gerecruteerd uit de bereden Wapens, zoowel als uit de troepen te voet; wegens het groot aantal paarden en voertuigen, dat bij deze afdeelingen in gebruik is, zijn de officieren der veldartillerie zeer gewild.

Zijn de eischen voor het officiersexamen lang zoo hoog niet als bij ons, de werkkraft na het examen is er niet op verminderd, want juist omdat er nog zooveel te leeren valt, kan men dikwijls verbaasd staan over de onderwerpen, die menig officier ter bestudeering onder handen neemt. Men zal echter moeten toegeven, dat de reserve- zoowel als de actieve officieren practisch zeer goed op de hoogte zijn, een groot gemak is hierbij, dat aan de reglementen zoo min mogelijk veranderd wordt.

De officieren der Jagerbataljons moeten zich in het rijden op motorfietsen oefenen en ontvangen opdrachten om patrouille te rijden, waaraan eene tactische onderstelling ten grondslag ligt.

Bevordering bij keuze heeft zeer dikwijls plaats. Wordt men „geschoben”, dan gaat men met groote sprongen vooruit, en is aan die promotie in den regel eene garnizoensverandering verbonden of verkrijgt men eene geheel andere betrekking, zoodat de gelukkige meestal in eene andere omgeving komt.

Misschien is het niet ondienstig, hier mede te deelen, hoe de verschillende meldingen bij militaire autoriteiten geschieden. In elk bureau vindt men een „Meldebuch”, waarin men den naam, kwaliteit en wat te melden is, als b.v. overplaatsing, vertrek met of terugkomst van verlof, bevordering, enz., schrijft. Op deze wijze worden de hoogere autoriteiten bij hun werk niet telkens opgehouden door heeren, die zich komen voorstellen.

Ten einde den lust tot paardrijden aan te moedigen, wordt aan de infanterie-luitenants vergund te paard bij velddienst oefeningen te komen; een aantal officieren — de 1ste luitenants allen — maken daarvan gretig gebruik en hebben daartoe eigen paarden.

b. De onderofficieren.

Het onderofficierskorps wordt gerecruteerd uit:

- I. de leerlingen der onderofficiersscholen;
- II. de capitulanten.

Capitulanten zijn militairen, die zich vrijwillig verbinden, eenige jaren te dienen. De C.-Ct., die steeds over voldoende en goed kader moet beschikken, beslist of hij iemand wil doen capituleeren. Nooit zal een

dienstplichtige als capitulant worden aangenomen, als er niet een bruikbaar onderofficier uit hem te vormen is, eene uitzondering hierop maken de manschappen, die langer blijven dienen om oppasser te zijn; voor deze is de Gefreite-knoop de baton de maréchal.

Bij het begin eener capitulatie wordt in den regel voor 3 jaar geteekend; 3 jaar is de langste, $\frac{1}{4}$ jaar de kortste termijn.

Het komt voor, dat men kapiteins, die hun kader compleet hebben, vraagt of zij soms een man hebben, die wil capituleeren; is dit het geval, dan wordt de man bij die compagnie overgenomen, welke er een noodig heeft.

Ten einde de capitulanten meerdere kennis deelachtig te doen worden, bezoeken zij de capitulantschool, waar elken dag gedurende den cursus 2 uur les gegeven wordt door officieren en burgerleeraren in geschiedenis, rekenen, Duitsch, Fransch, aardrijkskunde, stenografie en telegrafeeren.

Bevordering tot onderofficier geschiedt door den Regts.-Ct., op voordracht van den C.-Ct., zonder dat de aspirant zich aan een examen behoeft te onderwerpen; een kapitein zal niet iemand voordragen, die niet de geschiktheid heeft, hij straft zichzelf dan het meest.

Na 6 jaar dienst kan een onderofficier bij de politie overgaan, na 9 dienstjaren bij de gendarmerie. Komt hij bij laatstgenoemde categorie van beambten, dan ontvangt hij tevens zijn Civil-Versorgungsschein. (C. V. S.)

Na 12 dienstjaren, bij voortdurend goed gedrag, ontvangt de onderofficier, die niet invalide is den C. V. S. plus de dienstpremie van 1000 Mk.; hierdoor krijgt hij aanspraak — als er plaatsen openvallen — op eene Rijks burgerbetrekking, doch niet op eene bepaalde, door hem gewenschte.

Het komt voor, dat onderofficieren voor troependienst niet meer geschikt zijn, maar te weinig dienstjaren hebben om den C. V. S. te bekomen; ten einde hen in staat te stellen de ontbrekende dienstjaren aan te vullen, gaan zij over bij de Halb-invaliden Abtheilung, alwaar zij eene plaatsing vinden als schrijver, portier, enz.

Onderofficieren en minderen hebben recht op Invalide Versorgung, wanneer zij door een ongeval in en door den dienst of na een diensttijd van minstens 8 jaren invalide geworden zijn.

Na 18 dienstjaren wordt aanspraak op Versorgung ook zonder invaliditeit verkregen.

De betrekkingen — uitgezonderd, die welke eene bijzondere opleiding vereischen —, welke men kan verkrijgen door den C. V. S., zijn vastgesteld door den Bundesrat, sommige ambten mogen alleen, andere ten deele door deze Militäranwärter bekleed worden.

In sommige bondstaten staan gemeentelijke betrekkingen voor hen open, terwijl in Pruisen bij het verleenen van concessies voor den aanleg van spoorwegen, de zelfde verplichtingen aan de maatschappijen worden opgelegd, als aldaar bij de Staatsspoorwegen gelden.

Voor zooveel noodig, wordt door de candidaten een examen afgelegd, om op deze wijze van hunne kennis voor de door hen begeerde betrekking te doen blijken. Is het noodig, dat zij proefdienst verrichten, dan worden zij — nog in dienst zijnde — daartoe in de gelegenheid gesteld, mogen in de kazerne blijven wonen en hebben het recht gedurende dien tijd burgerkleeding te dragen.

Als een bewijs hoezeer het verwerven van den C. V. S. door vele onderofficieren als een levensdoel wordt beschouwd, diene, dat er vele gevallen zijn aan te wijzen, waarin het verlies van het recht daarop hen brengt tot zelfmoord.

c. Eenjarig-vrijwilligers en reserve-officieren.

Jongelieden, die eene goede opvoeding genoten hebben, gedurende hun dienstdtijd zelf voor kleeding, uitrusting en verpleging kunnen zorgen, eene zekere wetenschappelijke ontwikkeling hebben en van onbesproken gedrag zijn, gaan na één jaar dienst naar de reserve over.

De graad van ontwikkeling blijkt uit het overleggen van diploma's of uit een af te leggen examen.

Zijn alle formaliteiten verricht en in orde bevonden, zoo krijgt de aspirant Einjährige een z.g. Berechtigungsschein.

Zij, die voor apotheker studeeren, kunnen hun dienstdtijd of bij een troependeel of als militair apotheker volbrengen; zij, die in de medicijnen studeeren en reserve-arts willen worden, dienen een half jaar bij een troependeel en een half jaar als Unterarzt, mits zij de vereischte examens aan de universiteit gedaan hebben en gedurende hun verblijf onder de wapens een goed Dienstzeugnis verwierven.

De Berechtigungsschein geeft de keuze van het troependeel, waarbij men dienen wil. Als distinctief dragen de Einjährigen eene bies in de landskleuren langs de schouderbedekkingen.

De Einjährigen worden boven de sterkte gevoerd. Voor zoover zij door kennis, militaire bruikbaarheid en dienstijver uitmunten, worden zij tot reserve-officieren opgeleid. Om die positie te bereiken, ontvangen zij, naast hunne opleiding in de compagnie, eene bijzondere opleiding door hiertoe geschikte officieren. De cursus vangt aan minstens 4 maanden, nadat zij in dienst gekomen zijn, en wordt in den beginne 2 keer per week, telkens gedurende 2 uur gegeven.

Gedurende hun dienstdtijd moeten zij zich met den dienst van onder-officier en dien van officier, zoo ook met de bijzondere verplichtingen van den officiersstand vertrouwd maken.

Vrijwilligers, die niet die eigenschappen bezitten om officier te worden, doch wel bruikbare onderofficieren der reserve of landweer beloven te worden, zijn daartoe op aanwijzing van den Regts.-C^t. op te leiden.

Zij, die tot officier opgeleid worden, moeten die beslistheid in de persoonlijke uitvoering van alle gegeven bevelen en die kennis der dienstvoorschriften hebben, welke voor het optreden als meerdere

noodzakelijk zijn. De eenjarig-vrijwilligers, die zich goed gedragen en voldoende kennis van de reglementen en voorschriften verwierven, kunnen na minstens 6 maanden dienst tot Gefreite en na 9 maanden tot onderofficier benoemd worden. Dit geschiedt zonder examen op voordracht van den C.-Ct. Hij, die weinig ijver toont of niet aan de verwachtingen voldoet, wordt van den cursus tot onderofficier of officier verwijderd.

Kort voor het einde van hun actieven diensttijd (1 jaar) worden zij, die zich tot reserve-officier eigenen, aan een practisch en theoretisch examen onderworpen. Voldoet de aspirant hieraan, dan wordt hij tot reserve-officier-adpirant benoemd, ontvangt hij een Befähigungszeugnis zum Reserveoffizier en wordt hij — zoo hij dit nog niet is — tot onderofficier benoemd. Het Zeugnis moet doen uitkomen, dat de bezitter op grond van zijn optreden en zijne kennis als meerdere de waarborgen geeft hij verdere opleiding een bruikbaar reserve-officier te zullen worden.

Deze Qualification moeten zij staven door 2 oefeningen *a* en *b*, ieder van 8 weken. Na de oefening *a* doen zij een practisch en theoretisch examen en worden dan Vice-Feldwebel. Gedurende de oefening *b* eten zij in het officierscasino en doen op het eind een practisch examen als Zugführer.

Gaan zij na de oefening *b* naar huis, dan beslist eerst het officierskorps of de aspirant in het regiment als reserve-officier zal worden opgenomen, of dat hij naar een ander regiment moet omzien.

De aspirant stelt zich vervolgens bij het Bezirkscommando zur Wahl. De Bezirkskommandeur moet door 3 actief dienende officieren een onderzoek doen instellen naar de familie, de levenswijze en het fortuin van den aspirant. De reserve- of landweer-officieren van het Bezirk kiezen hem tot officier. De stemming is mondeling; zij, die er niet bij tegenwoordig kunnen zijn, moeten door overlegging van bescheiden, die verhindering wettigen, en stemmen schriftelijk.

Evenals de beroepsofficieren worden die der reserve en der landweer door den Keizer benoemd, bevorderd en ontslagen. Bevordering kan eerst plaats vinden, als in het leger geen beroepsofficier van gelijken of ouderen datum van aanstelling aanwezig is, terwijl de geschiktheid voor een hooger rang bij de landweerofficieren uit bijzondere oefeningen, die bij de officieren der reserve uit ééne der 3 voorgeschreven oefeningen, moet blijken.

Reserve-officieren, die niet bij de landweer wenschen over te gaan, kunnen met toestemming van den Reg^{ts}.-Ct. in het reserveverband blijven.

Eenmaal tot reserve-officier benoemd, is de opleidingstijd voorbij en verrichten die officieren geheel zelfstandig hun dienst. Voor hun taak zijn de reserve-officieren zeer zeker berekend, hun opleidingstijd duurt lang, doch een groot gemak is, dat de reglementen niet steeds veranderen.

Door hunne kameraden van het actieve leger worden zij gaarne ontvangen, daar zij door hunne gesprekken er veel toe bijdragen dezen een anderen kijk op verschillende zaken en civiele betrekkingen te geven, dan deze soms hadden. Men is er zoo van doordrongen, dat men de reserve-officiëren in oorlogstijd niet ontberen kan — een deel der actieve officieren, die dan bij nieuw te formeeren afdeelingen dienst doen, wordt in dat geval door die der reserve vervangen —, dat men het reserve-officier worden zeer aanmoedigt. Het is traditie, dat jonge lieden van goeden huize — die als Einjährigen dienen — de epauletten verwerven, zij achten het een plicht, het land als reserve-officier te dienen.

Weten zij dat radicaal niet te behalen, zoo staan zij — tenzij buitengewone omstandigheden daarvan de oorzaak waren — niet bijzonder in aanzien.

Om een denkbeeld te geven van het getal reserve-officiëren, dat noodig is om b.v. de treinafdeelingen te encadreeren, diene, dat het gardetreinbataljon, bestaande uit 3 compagnieën, ongeveer 75 reserve-officiëren noodig heeft, die ook beschikbaar zijn.

G. H. J. GIJSBERTI HODENPIJL.

Korte mededeelingen omtrent militaire zaken in verschillende landen.

AMERIKA (Vereenigde Staten van Noord-).

De nieuwe geweerkogel M. 1906 weegt 150 Gr., terwijl het vorige model 230 Gr. woog; de loop slijt evenwel dubbel zoo spoedig uit en wordt na 2000 à 2500 schoten onbruikbaar. De aanvangssnelheid bedraagt ongeveer 690 M. tegen 670 M. bij het oude model. De nieuwe kogel geeft evenwel eene bestreken baan van \pm 450 M. en heeft eene geheel scherpe punt. (M. W., N°. 89; zie ook Streffleur, Juli.)

BELGIË.

Z. K. H. Prins ALBERT heeft als prijs voor een wedstrijd voor officieren van bereden Wapens beschikbaar gesteld een kunstvoorwerp, dat eigendom van een regiment wordt, indien het in drie achtereenvolgende jaren of in het geheel 5 maal door een officier van het regiment is gewonnen. De voorwaarden worden nader aangegeven in Belg. mil., N°. 1862.

De proeven met een nieuwen geweerkogel zijn geëindigd. Het nieuwe projectiel heeft eene aanvangssnelheid van 850 M.

In Jahrb. A. u. M., Aug., een kort bericht over de vermeerdering der veldartillerie (waarschijnlijk ten koste van de cavalerie).

Rev. mil., Aug., geeft eenige mededeelingen over de organisatie en de recruteering van de troepen in de Congo.

Voor regeling van transport-aangelegenheden in het Belgische leger is bij Kon. Besluit van 23 April 1907 eene commissie ingesteld, nagenoeg overeenkomende met onze Perm. Mil. Spoorweg-Commissie. Zij heeft eene dergelijke samenstelling en opdracht; alleen behandelt zij ook telegraaf-, telefoon- en postaangelegenheden. (M. W., N°. 82.)

Belg. mil., N°. 1864, deelt mede de voornemens van het Belgische gouvernement, ten opzichte van de tweede weerstandslijn in de Stelling van Antwerpen.

In Beverloo zullen 9 electro-automatische schijven — stelsel BREMER — opgesteld worden. Voldoen zij daar, dan zullen in volgende jaren ook dergelijke schijven te Arlon en Brasschaet worden opgesteld. (Int. Rev., Aug.)

BULGARIJE.

Bij ieder der 9 inf. divⁿ. is 1 comp. bereiden inf. ingedeeld.

De oorlogsbegr. 1907 bedraagt in totaal 28.821.804 Frs. (Jahr. A. u. M., Aug.)

DENEMARKEN.

Een nieuw velddienstvoorschrift is ingevoerd. (Rev. d. C. M., N°. 26.)

In M. W., N°. 97, eenige mededeelingen en cijfers, ontleend aan het rapport over het vrijwillige schietwezen over 1906; er zijn 31.169 schutters lid, 11.666 turners en 15.851 donateurs; aantal schoten in 1906: 3.600.000, d.i. 115 schoten per schutter; hierbij komen nog 2 à 300.000 schoten, bij feesten en prijsschieten afgegeven.

DUITSCHLAND.

Volgens bericht uit de Schweiz. mil. Blätter zou bij KRUPP een kanon van 6,5 cM. L/35 in beproeving zijn, waarmede onder eene elevatie van 60° kan geschoten worden en dat, op een automobiel geplaatst tegen luchtballons zou kunnen worden gebruikt.

In Jahr. A. u. M., Juli, een uitvoerig bericht over de zware artillerie van het veldleger (geschiedenis, organisatie, enz.).

Ieder militair, tot het veldleger behorende, wordt met een tweede verbandpakje uitgerust. (Armee Ver. Bl., N°. 183.)

Rev. mil., Aug., geeft in extenso de wet van 31 Mei 1906, aangevuld door de wet van 17 Mei 1907 op de pensioenen van de weduwen en weezen van militairen.

De nieuwe grijs-groene velduniform zal op 1 April 1908 aan meerdere legerkorpsen worden verstrekt.

Eenige veranderingen in het „Sprengvorschrift”, medegedeeld in Mitt. A. u. G., H. 8/9, ontleend a/h Armee Ver. Bl., 1907, N°. 11, waarin tevens de invoering van den afstandmeter M. '06 in plaats van M. 99. Eerstgenoemde afl. geeft verder nog eenige wetenswaardigheden over de „Oberfeuerwerkerschule” en over den kijkeropzet voor de 10 cM. kanonnen M. '04 en de 15 cM. lange kanonnen.

Int. Rev., Juli, bevat de wijzigingen in de organisatie van het Deutsche leger, welke in 1907 plaats vinden, en bevat mededeeling over de voorbereiding van adspiranten voor den rang van reserve-officier.

Eenige beschouwingen over de bevordering van officieren volgens de „Dienstaltersliste” 1906/07 in Rev. mil., Juli; tevens eenige organisatieveranderingen. Zie hiervoor ook Mitt. A. u. G., H. 8/9.

ENGELAND.

M. W., N°. 99, geeft in aansluiting aan het medegedeelde in M. W., N°. 73, een nader bericht over de nieuwe bepalingen voor het Indische leger.

FRANKRIJK.

M. W., N°. 103, deelt eenige wijzigingen van 12 Juli l.l. in de mil. wetten van 21 Maart 1905 mede.

De rijdende batterijen zijn met een nieuwen vuurmond van kleiner kaliber uitgerust. Hierbij schijnt echter de gewichtsvermindering slechts verkregen te zijn ten koste van de ballistische eigenschappen.

In Jahrb. A. u. M., Juli, eenige beschouwingen over het leger, verder het bericht, dat bij de oorlogsbegr. 1908 eenige mill. Frs. zullen worden aangevraagd voor machinegeweren. De Aug.-afl. geeft nog uitvoerige beschouwingen over het verminderen van de tucht in het leger. De nieuwe samenstelling der cav.-divisiën in M. W., Nos. 98 en 106.

De oorlogs- en marine-begr. (Ontwerp) 1908 geeft Streffleur, Aug. Oorlogsbegr. totaal 777.025.836 Fr., d.i. 2.960.303 minder dan in 1907. Marinebegr. totaal 321.922.785 " " 9.752.966 méér " " 1907.

De afl. geeft verder nog eenige cijfers en mededeelingen hieromtrent.

ITALIË.

In N. M. B., N°. 7, een kort bericht over het nieuwe, uit 2 deelen bestaande exerc-reglt. voor de infanterie. Aan een rapport over de begr. '07/08 ontleent M. W., N°. 101, eenige bijzonderheden over den krijgsgeschiedkundigen arbeid van de desbetr. afd. van de Gen. staf; men is bezig aan zeven groote opdrachten.

JAPAN.

Jahrb. A. u. M., Aug., geeft een zeer uitvoerig en belangrijk artikel over het verwondingsvermogen van de klein-kaliber projectielen.

Het totaal van de verliezen (inbegrepen de non-combattanten) geleden in den oorlog in O.-Azië bedraagt volgens Rev. mil., Juli, 84.848 man (off., soldaten en matrozen).

Streffleur, Aug., bevat eene opgave van de in ontwerp, in aanbouw en reeds voltooid zijnde schepen.

OOSTENRIJK-HONGARIJE.

In het Verordn. Blatt van 18 Mei l.l. de beschrijving van 2 soorten exercitie-patronen voor machinegeweren; Rev. mil., Aug., geeft een kort bericht hierover. Tevens een enkel woord over de brochure van den Generaal TERSZTYANSKY, handelende over de opleiding van de cavalerie tot het gevecht.

Bij de infanterie wordt eene nieuwe geweerpatroon ingevoerd, die aanzienlijk lichter is dan de tegenwoordig in gebruik zijnde. Daardoor kan het aantal door den man mede te voeren patronen verhoogd worden. (Rev. d. C. M., N°. 27.)

In Jahrb. A. u. M., Juli, enkele cijfers uit de oorlogsbegr. 1907; inbegrepen Bosnië en Herzegowina is het totaal 416.285.211 Kronen.

De Chef van den Generalen Staf heeft de bureau-uren voor de Officieren van den Generalen Staf verminderd, ten einde hen meer gelegenheid te geven voor eigen studie, vooral vreemde talenstudie, rij-oefeningen, enz. (M. W., N°. 83.)

RUSLAND.

Jahrb. A. u. M., Juli, geeft eene uitvoerige beschrijving van het nieuwe gewijzigde snelvuurgeschut M/1902. Het bedrag der uitgaven voor den laatsten oorlog is volgens Rev. mil., Juli: 2.131.818.000 Roebel.

RUMENIË.

Int. Rev., Aug., bevat een overzicht van de Rumeensche vestingwerken. In Streffleur, Aug., eenige mededeelingen over het ontwerp-legerorganisatie.

SERVIË.

Van de leening van 95 mill. Frs., in Dec. 11. in Frankrijk gesloten, zijn o.a. 46 mill. besteed aan militaire doeleinden, 35 mill. voor spoorwegen en 13 mill. voor 30.000 Mausers en 50 mill. patronen. Het grootste gedeelte van de 46 mill. Frs. is besteed aan den aankoop van 45 veld-, 2 rijdende en 9 berg-snelvuurbatterijen, elk van 4 stukken, 12 caissons en 750 schoten per stuk; totaal 56 batterijen met 224 stukken (besteld bij SCHNEIDER-Creusot). Het oude 8 cM. geschut, M/85, stelsel DE BANGE, gaat naar de landweer over, terwijl de 10,4 mM. Mauser-geweren, waarvan 80.000 voorhanden zijn, voor de landweer worden gewijzigd in meermalers. (M. W., N°. 100.)

TURKIJE.

Int. Rev., Juli, bevat een overzicht van de vestingwerken in Europeesch Turkije.

ZWEDEN.

M. W., N°. 97, geeft een kort bericht met beschrijving van eene ranselkar, bestemd om 18 ransels op te nemen; de kar weegt 75 KG., geladen 345 KG.; de 2 raden zijn 1,5 M. hoog.

ZWITSERLAND.

Int. Rev., Juli, bevat een overzicht van het Zwitsersche oorlogsbudget voor 1907.

Op verzoek van 88.000 burgers zal 3 Nov. e.k. een referendum worden gehouden over de nieuwe militaire wetten.

In All. Schw. M. Z., N°. 31, een uitvoerig bericht over de op 12/13 Oct. e.k. voorgenomen 5^e afstandsrit voor officieren.

Boekaankondiging.

Theorie der Rohrrücklaufgeschütze, von Professor F. RAUSENBERGER. Sonderdruck aus: Artilleristische Monatshefte. Berlin. A. BATH.

In bovengenoemde studie is, in een honderdtal bladzijden, duidelijk en volledig wedergegeven, hetgeen tot nu toe aangaande de theorie van de affuiten met vuurmondterugloop is in het licht verschenen.

Achtereenvolgens is behandeld: de werking van het schot op de hoofd-deelen der affuit met vuurmondterugloop; het bepalen van den weerstand van de rem en van de lengte van den vuurmondterugloop; de inrichtingen tot het weder naar voren brengen van den vuurmond na den terugloop; het afleiden van den vloeistofdruk in eene vloeistofrem en van de terugloopsnelheid van den vuurmond gedurende de verschillende perioden, die bij den terugloop zijn te onderscheiden; de inrichting en de werking van de rem, voor zoover deze het rustig weder naar voren loopen van den vuurmond moet bewerkstelligen. Aan dit laatste gedeelte der studie en aan dat, betreffende de inrichtingen tot het weder naar voren brengen van den vuurmond na den terugloop — met behulp van enkelvoudige en gekoppelde schroeflijnige veeren of van samengeperste lucht —, is bijzondere aandacht gewijd; enkele nieuwe beschouwingen worden daarbij aangetroffen.

Waar daartoe aanleiding bestond, zijn de verankerde affuiten en de raderaffuiten, en evenzoo de affuiten voor kanonnen en die voor houwitsers, afzonderlijk beschouwd.

Door de stelselmatige en wiskunstige behandeling van het onderwerp draagt de studie een wetenschappelijk stempel en is zij eenigermate te beschouwen als een leidraad voor den affuitconstructeur. Voor den lezer, dien nauwgezette bestudeering van het wiskunstige gedeelte weinig aantrekkelijks biedt, zijn echter de duidelijke algemeene beschouwingen, alsmede de gevolgtrekkingen, die geregeld met behulp van de ontwikkelde berekeningen en formules worden gemaakt, aan de hand van de bijgevoegde platen, met schetsen betreffende de inrichting en de werking der beschouwde remmen, alleszins geschikt om een goed inzicht te geven in het wezen van de affuit met vuurmondterugloop.

D. J. D. J.

Les Mitrailleuses, par le Lieutenant-Adjoint d'état-major
Noël. Extrait de la Revue de l'armée belge. Direction et
administration, Liège.

Deze studie geeft een overzicht van de wordingsgeschiedenis en het tegenwoordig stadium van het mitrailleurvraagstuk, zoomede van de organisatie der mitrailleurafdeelingen in de Staten, die den automatische mitrailleur hebben ingevoerd.

Eene opsomming van de meening, door verschillende autoriteiten over de waarde van mitrailleurs geuit, vult deze beschouwingen aan, terwijl Schr., aan de hand van eenige voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis en in het bijzonder uit den oorlog in Mandschoerije, de noodzakelijkheid tot invoering van dit wapen betoogt voor *die* legers, welke daarvan tot heden niet werden voorzien.

Schr. maakt ons te recht het groote verschil duidelijk tusschen geweer-mitrailleurs, als REXER- en REKYL-geweer, en affuitmitrailleurs, als o.a. de MAXIM, welks gecompliceerd stelsel, in het voorbijgaan gezegd, eene uiterst bedreven bediening eischt, en de HOTCHKISS. Hierbij geeft hij blijk, vooral over den HOTCHKISS, uitstekend gedocumenteerd te zijn. Deze is trouwens in België sedert geruimen tijd in onderzoek. Daardoor verstrekt hij ons tal van belangrijke gegevens, welke zijn artikel vooral van waarde maken voor hen, die eene dergelijke beproeving — zij het dan ook voor een ander stelsel — moeten leiden.

Omtrent den veel nieuweren, doch thans reeds genoegzaam bekenden SCHWARZLOSE-mitrailleur, welke door zijn eenvoud en matigen prijs den MAXIM eene concurrentie aandoet, waaraan deze tot heden, alleen door zich op zijne groote oorlogservaring te beroepen, weerstand kan bieden, volstaat Schr. met de mededeeling, dat hij in Portugal in beproeving is.

Ook in Oostenrijk en Nederland is dit stelsel echter reeds sedert geruimen tijd in beproeving, terwijl het in de talrijke artikelen, welke in den laatsten tijd over de mitrailleurs verschenen, meestal met waardeering wordt genoemd.

Op eene der stellingen, door den Schr. opgeworpen, willen wij hier de aandacht vestigen. Hij zegt (blz. 64): „*La mitrailleuse n'est pas une arme à action continue; par son essence elle est du reste inapte à une action ininterrompue; c'est avant tout une arme d'occasion, dont les interventions sont intermittentes, courtes, foudroyantes et décisives. Le mitrailleur doit être à l'affût d'un but à frapper, saisir le moment d'agir avec promptitude, sangfroid et décision*”, derhalve voegen wij er aan toe „zeer bewegelijk” zijn.

Deze tactische stelling onderschrijven wij overigens gaarne — zij het ook, dat zij in het *bijzonder* den HOTCHKISS ten goede komt, welke nu eenmaal door het gemis van een watermantel voor het volhouden van een eenigszins langdurig vuur ongeschikt is; Schr. toont dit bij herhaling aan.

Het wil ons daarom voorkomen, dat de Luitenant NOËL zeer te

recht nog eens de aandacht vestigt op een mitrailleur — den HOTCHKISS — welke blijkens de vele belangrijke voordeelen, door hem daaraan toegekend, (blz. 11 vgg.) eene nadere of desnoods *hernieuwde* kennis-making overwaard is. Het ontbreken van een watermantel, derhalve meerdere eenvoud en minder gewicht, is in dit verband juist een groot voordeel te achten.

H. v. D.

Mitrailleurs. — Practisch gebruik van Machinegeweren te velde, door W. PETTER, 1^e Luitenant der Infanterie. 's Gravenhage, 1907. DE GEBROEDERS VAN CLEEF.

In de studie: Mitrailleurs, van den 1ste Luitenant PETTER, begroeten wij het eerste Nederlandsche boekje (niet artikel), aan de behandeling van dit moderne wapen gewijd.

Aanvankelijk maakte het, zoo geheel in kleed en vorm met onze reglementen en voorschriften overeenkomende boekje, op ons den indruk van eene dergelijke uitgave te zijn. En dit te meer, omdat in het voorwoord al dadelijk werd medegedeeld, dat Schr. „*nu bij de in het najaar te houden oefeningen op groote schaal van het veldleger machinegeweren bij wijze van proefneming zullen worden ingedeeld, in het gemis aan eenige officieele handleiding omtrent het tactisch gebruik dier nieuwere oorlogswapenen*” wilde voorzien. Dat wij hier echter met geen voorschrift, zelfs niet met eene „positieve” handleiding betreffende het tactisch gebruik van mitrailleurs te doen hebben, blijkt bij nadere kennisneming van den inhoud.

Een „*officieele leidraad*” bleef — zooals trouwens wel was te voorzien — intusschen niet uit en werd eenige weken vóór den aanvang der groote manoeuvres aan de officieren, die daaraan zouden deelnemen, uitgereikt. Deze „*aankwijzingen voor het gebruik van mitrailleurs bij de groote manoeuvres, 1907*”, maakten het boekje van den Heer PETTER dan ook in zekeren zin overbodig.

In zekeren zin — want overigens, als gemakkelijk te raadplegen bron in zakformaat omtrent de mitrailleurs in het algemeen, is zijn boekje dat geenszins.

De zeer beknopte, doch duidelijke beschouwingen omtrent het tactisch gebruik van mitrailleurs te velde, welke in het dikke Leerboek van HOOGEBOOM & POP voorkomen (deel I, 4^e dr., blz. 226), zijn *te velde* nu juist niet zoo heel gemakkelijk mede te voeren. Eene andere vraag is echter, of dat medevoeren wel noodig is en of wij, officieren, niet reeds lang van de ten deze geldende gezichtspunten ter dege op de hoogte behooren te zijn.

Dat het uitgeven van „*Eenige aankwijzingen, enz.*” *zelfs na* het verschijnen van Luitenant PETTER's boekje nog noodzakelijk werd geacht, geeft echter in dat opzicht te denken.

Bij den beknopten inhoud van bedoeld boekje, dat in 75 blzn. (klein formaat) een *Historisch overzicht* van het mitrailleurvraagstuk geeft (Hoofdst. I), de *Inrichting van den mitrailleur* (Hoofdst. II) en de *Kenmerkende eigenschappen van zijn vuur* (Hoofdst. III), alsmede zijn *Tactisch gebruik te veld* (Hoofdst. IV) bespreekt, om te eindigen met eenige mededeelingen over de *Organisatie van mitrailleurs* bij het veldleger (Hoofdst. V), kon het onderwerp wel niet anders dan oppervlakkig worden behandeld.

Schr. wil dan ook slechts „eenige gezichtspunten openen” en eenige wenken ter overweging geven. Hen, die zich echter meer „ingehend” van dit op technisch, zoowel als op tactisch en organisatorisch gebied, zoo belangrijke vraagstuk op de hoogte willen stellen, wijzen wij dan ook in het voorbijgaan op de rijke bronnenvermelding, welke op blz. 156 en voorgaande van het Wetenschappelijk Jaarbericht, 1906—1907, der Verz. t. B. v. Krijgswetenschap voorkomt.

In verband met het feit, dat in Nederland, zoowel eene sectie *niet bereden* (infanterie), als eene sectie *bereden* mitrailleurs sedert geruimen tijd „practisch” in handen van den troep worden beproefd en deze sectiën — zooals ook Schr. mededeelde — aan de „grootte manoeuvres” deelnemen, hadden ongetwijfeld zeer vele officieren eenige meer stellige gegevens, speciaal omtrent den mitrailleur SCHWARZLOSE zeer op prijs gesteld. Wat dit stelsel betreft, geeft het boekje van FRANZ BINDER ¹⁾, die in Oostenrijk met de beproeving van dezen mitrailleur is belast geweest, vele belangrijke inlichtingen. In verband hiermede heeft het ons bijzonder getroffen, dat het gansche boekje van den Heer PETER, hetwelk zich opvallend nauw aansluit bij de studie van FRANZ BINDER, wat den SCHWARZLOSE betreft, zoo terughoudend is. Juist wat daaromtrent voor ons van belang kon zijn, wordt daaruit niet overgenomen.

Overigens wordt de SCHWARZLOSE in Nederland op geheel andere grondslagen, dan in Oostenrijk, beproefd en juist daaromtrent hadden zeker velen gaarne een en ander vernomen; de practische waarde van het boekje zou daardoor ongetwijfeld zeer zijn verhoogd.

Wellicht echter heeft Schr. geen vrijheid of geen gelegenheid kunnen vinden, om deze mededeelingen reeds te verstrekken, nu het wapen nog in beproeving is.

Waar Schr. echter, bij de behandeling van den stand van het mitrailleurvraagstuk in de verschillende legers, meent te kunnen volstaan met de opmerking (blz. 80), dat „*bij ons dus nog geen practische ervaring bestaat*”, verdient het vermelding, dat de sectie bereden mitrailleurs reeds sedert November 1906 — zij het ook niet onafgebroken —, de sectie infanterie-mitrailleurs sedert begin Juni 1907, in handen van den troep werd beproefd.

Deze beproeving leidde dan ook — voor zoover ons bekend — tot

¹⁾ Das Maschinengewehr. Studie von FRANZ BINDER, Oberleutnant. Mit 5 Figuren im Texte, 1 Tabelle und 5 Figurentafeln. Budapest, 1907.

vele belangrijke technische verbeteringen en tot opmerkingen van tactisch gewicht, welke ongetwijfeld te eeniger tijd in een door de mitrailleurcommissie samen te stellen verslag zullen worden belichaamd.

Natuurlijk zullen de groote manoeuvres ten slotte eene zeer gewenschte gelegenheid vormen, om de reeds nu in zulke eene ruime mate verkregen, zoowel technische, als tactische ervaring te bekronen.

H. v. D.

Ter aankondiging ontvangen.

Mitrailleurs. Tactisch gebruik van machinegeweren te velde, door W. PETTER, Eerste-Luitenant der Infanterie. 's-Gravenhage, 1907. DE GEBROEDERS VAN CLEEF.

Militaire Aardrijkskunde van Nederland, door H. WYNAENDTS en P. H. A. DE RIDDER, Eerste-Luitenants der Infanterie, Leeraren aan de Kon. Mil. Academie. (Met atlas van acht kaarten en eene plaat.) Breda, 1906. DE KONINKLIJKE MILITAIRE ACADEMIE.

Roode-Kruishond en Oorlogshond, door Jhr. C. A. J. MEYER, Kapitein der Infanterie. 's-Gravenhage, 1907. N.V. Electr. Drukkerij „LUCTOR ET EMERGO”.

De Militiegids, met volledig overzicht tevens van de voorschriften betreffende het reservékader bij de infanterie en de vestingartillerie Uitgegeven met voorkennis van het Departement van Oorlog. Tweede druk. den Haag, 1907. C. BREDÉE.

Auch ein Beitrag zur Beurtheilung von Visiereinrichtungen, von Major z. D. GOEBEL. (Overdruk: Schweiz. Zeitschr. für Art. u. Genie, 1907.)

Het nieuwe voorschrift op den geneeskundigen dienst te velde in tijd van oorlog bij het Duitsche leger van 27 Januari 1907, door Dr. J. A. ROMEYN, Officier van Gezondheid der 1^e klasse. (Overdruk: Mil. Gen. Tijdschrift, 1907, afl. 2.)

Om der waarheid wille. Een protest tegen eenige onjuiste beschouwingen en voorstellingen in zake mijn optreden als Minister van Oorlog, door H. P. STAAL. 's-Gravenhage, 1907. W. P. VAN STOCKUM & ZOON.

Onze onafhankelijkheid, door P. C. C. HANSEN (BOEKA). 's-Gravenhage, 1907. BOEKH. v/H. GEBR. BELINFANTE.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or title.

Der am ...

First main paragraph of text, containing several lines of faint, illegible script.

Second main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Third main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Fourth main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Fifth main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Sixth main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Seventh main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Eighth main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.